Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes, ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep'i yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Kayseri ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Kahramanmaraş

Abdulhalim Durma

ISBN
978-9944-0466-7-2

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Erol Ofset Matbaacılık Yayıncılık Ambalaj
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Pazar Mh. Necati Efendi Sk. No.41/A Samsun/Türkiye

1000 Adet basılmıştır

2015

İçindekiler

Bölgeye ilk Arap akınları Hulefa-yi Raşidin devrinde başlar[1]. Halid b. Velid şehri kuşatır, halka zarar vermemek kaydıyla Maraş'ı alır ve kalesini yıktırır (637)[2]. Maraş bundan sonra Anadolu içlerine yapılacak akınlarda üs durumuna gelir. Emeviler zamanında Muaviye'nin emriyle şehir yeniden inşa edilir. Halife I. Velid'in oğlu Abbas şehri tamir ve tahkim ettirir[3]. Halkın

---

[1] Kahramanmaraş. Tufan Gündüz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

[2] Kalenin etrafı altı yüz adım ve dört köşe olup etrafında hendeği yoktur. Kapısının dışında birbirine bakan dört tane aslan olup kale içinde bir mahalle, 100 ev ve bir de Süleyman Han Camii bulunmaktadı idi. Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan Maraş Arslanı Hititt dönemine ait olup kalenin bu dönemde yapılmış olabileceğini göstermektedir. Günümüzde, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü duvarların bir bölümünü ve üç burcu onartmıştır. Bunlardan biri kalenin eski giriş kapısıdır. Kale surlarının içi park olarak düzenlenmiştir.

[3] İlk askerî faaliyetlerine babası zamanında başladı. Özellikle amcası Mesleme b. Abdülmelik'le birlikte Bizans'a karşı yaptığı gazâlarda büyük bir şöhret kazandı. Hayatının büyük bir kısmını seferlerde geçiren Abbas, sonunda Halife II. Velîd'e karşı başlatılan muhalefete katılmak zorunda kaldı ve kardeşi Yezîd b. Velîd'in ısrarı üzerine ona biat etti. Emevî ailesi içindeki iktidar mücadelesinde mümkün olduğu kadar tarafsız hareket etmesine rağmen olayların pek dışında

bir kısmını şehre yerleştirerek Maraş'ın nüfusunun artmasını sağlar ve büyük bir cami yaptırır.

Bizans'ın Türklere karşı güçlü bir direniş hattı oluşturmak amacıyla Ermenileri Doğu Anadolu'dan Anadolu'nun iç ve güney kesimlerine çekmiş olması Maraş ve çevresindeki Ermeni nüfusunu artırır. Bunun sonucunda bazı küçük Ermeni prenslikleri ortaya çıkmaya başlar. Maraş uzun süre Haçlılar'ın Urfa, Antakya ve Çukurova'ya yönelik harekatında üs vazifesi görür.

I. Gıyaseddin Keyhusrev Ermenileri cezalandırmak amacıyla Maraş üzerine bir sefer düzenler ve şehri tekrar Selçuklu topraklarına katar (1208). II. Kılıçarslan'ın emirlerinden olup vaktiyle bu bölgeye melik tayin edilen Hüsameddin Hasan'ı yeniden göreve getirir. Böylece Maraş'ta Selçuklu Devleti'ne bağlı bir beylik ortaya çıkmış olur. Şehir, Haçlılar ve Ermeniler tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş, nüfusu da hayli azalmıştır. Hüsameddin Hasan ve onun oğlu ile torunu tarafından şehir elli yıl boyunca yeniden imar edilir. Maraş, bundan sonra Kilikya bölgesindeki Ermeniler üzerine yapılan seferlerde de üs vazifesi görür.

---

kalamadı; son Emevî Halifesi II. Mervân tarafından Harran'da hapsedildi ve burada öldü (750).

Şehir, ortasında doğu-batı ve kuzeyden ortalama 50 m., güneyden 100 m. yükseklikte, içinde tabii kayalıkların da bulunduğu yığma bir tepe üzerine kurulmuştur. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde sayılarını dört olarak belirttiği aslan heykellerinden günümüze ulaşmış birinin üzerinde bulunan kabartma yazılardan anlaşıldığına göre, milattan önce XI. Yüzyıldan itibaren kale ve çevresi önemli bir iskana sahne olur. Hititler'den sonra çeşitli İlkçağ devletlerinin hakimiyet alanı içerisinde kalmış olan kalede VII. Yüzyıldan itibaren İslam devletlerinin etkileri görülmeye başlar. XI. Yüzyıldan sonra Selçuklu ve diğer Anadolu Türkmen beylikleriyle Dulkadırlı Beyliği'nin birtakım tamirler yaparak kaleyi tahkim ettikleri belirtilmektedir. 1516 yılından sonra çevrenin tamamen Osmanlılara geçmesiyle kalede daha ciddi boyutlarda onarımlar yapılmış, mahalleler kurulmuş ve bir mescid inşa edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında onarıldığını gösteren kitabe güneydoğu köşesine yakın yerdeki ana giriş üzerinde bulunmaktadır. Kalenin güneydoğu köşesinde kare, batı duvarında ve kuzeybatı köşesinde ise dikdörtgen planlı olmak üzere üç adet burcu vardır. Ayrıca kuzeye bakan ikinci bir kapısının olduğu da anlaşılmaktadır.

13. Yüzyıl

Yüzyılın başlarında ortaya çıkan Moğol istilası Anadolu'ya pek çok Türkmen kitlesini sürer[4]. Bu göç dalgası ile gelen Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu sahalardan biri de Maraş ve çevresidir. Maraş, yaylak ve kışlak alanlarına imkan tanıdığı için Türkmenler tarafından kısa sürede doldurulmuştur. Maraş Türkmenleri 1240 yılında çıkan Babai ayaklanmasına katılırlar[5]. 1243'te Kösedağ savaşında Selçuklu ordusunun ağır bir yenilgiye uğramasının ardından yaşanan karışık ortamda, Maraş-Malatya arasında kalan bölgeyi yurt tutmuş olan Ağaçeri Türkmenleri ticaret yollarına ve etrafa zarar verirler. Emir Hüsameddin'in ailesinden İmadüddin, 1258'de Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus ve Memlük Sultanı el-Melikü's-Salih'ten istediği desteği sağlayamayınca şehri Ermenilere terk etmek zorunda kalır. Maraş'ı ele geçirmek için mücadele eden Memlük Sultanı I. Baybars, Kilikya Ermeni hakiminden gelen elçileri kabul edip şehrin Memlüklere bırakılmasını isterse de kendisine yüklü bir meblağ ödenerek bu fikrinden vazgeçirilir.

[4] Kahramanmaraş. Tufan Gündüz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

[5] İlyas Gökhan. XIII. Yüzyılda Maraş

1293’te Sultan Halil Ermenilerle bir antlaşma yaparak Maraş’ı almaya muvaffak olur. Memlükler’in çekilmesinden sonra Maraş tekrar Ermenilerin eline geçerse de (1298) Memlüklerin Halep naibi Bilban et-Tabahi tarafından geri alınır. Ermenilerle yapılan antlaşmada Ceyhan nehri sınır kabul edilir ve Maraş’ın Memlüklerin hakimiyetine geçmesine karar verilir. Bu dönemde Memluk sultanları bölgeyi Türkleştirmek için Türkmenleri getirirler[6]. Memluk ordusuna da hizmet eden bu Türkmenler daha sonra Memluklara bağlı olarak Dulkadir Beyliğini kuracaklardır.

---

[6] İlyas Solak. Memluklar Döneminde Maraş

Anadolu’da Moğol hakimiyetinin çökmesi üzerine Maraş, Zeyneddin Karaca Bey’in etrafında toplanan Dulkadırlı Türkmenleri’nin idaresine girer[7]. 1381’de

[7] Zeyneddin Karaca Bey (v.1353), 1337-1522 arasında Elbistan-Maraş-Malatya bölgesinde hüküm süren Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurucusudur. Bozok Türkmenlerindendi. Aşiret başkanı iken Memluklerin Kilikya'daki Ermenilere karşı düzenlediği seferlere katıldı (1335). 1337'de Turaklı Halil'i yenerek Elbistan'ı ele geçirdi. Aynı yıl Memluk sultanı tarafından naipliğe atandı. Memluklere bağlı kalarak Sis (bugün Kozan) Ermenilerine karşı başarılı seferler düzenledi ve 1346'da Gabon (bugün Geben) Kalesi'ni aldı. Ayrıca Halep yöresinde geniş topraklar ele geçirdi. Bu başarılarından cesaret alarak 1348'de Melikü'z-Zahir unvanıyla hükümdarlığını ilan etti. Bu arada, durumunu sağlamlaştırmak ve Memluk sultanından gelecek bir saldırıya karşı koyabilmek için kendine taraftar arıyordu. Böylece, merkezi yönetime karşı ayaklanan Memluk emirlerinden Beyboğa ile birleşti (1352). Ama ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanınca Beyboğa'yı yenen Halep valisi Argun komutasındaki Memluk kuvvetleri Elbistan'a girdi. Karaca Bey bir süre direndiyse de sonunda Kayseri'ye kaçmak zorunda kaldı. Sığındığı Eretna hükümdarı Mehmed Bey tarafından Memluklere teslim edildi ve Mısır'a götürülerek Kahire'de öldürüldü.

güçlü bir Memlük ordusu Dulkadır ordusunu yenerek Maraş'ı alır. Karaca Bey'in oğlu Halil Bey, Kadı Burhaneddin ve Ramazanoğulları'ndan destek sağlayarak Maraş'ı Memlükler'den kurtarır (1384). Fakat Memlükler'in Halep valisi Yelboğa en-Nasıri'ye mağlup olunca şehir tekrar Memlükler'in eline geçer[8].

Bu dönemde mescid, medrese, ve türbeden ibaret olan küçük külliyeyi Alaüddevle Bey yaptırmış olup mescidin pencere çerçevelerindeki bazı geometrik geçmeler güney bölgelerine mahsus özellikler olarak dikkati çeker. Mescidin ortası onikigen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Günümüzde mescid işlevini sürdürmektedir. **Taş (Rad) Medrese** Kalenin güneyindeki meydandadır. XIV. Yüzyılda Alaüddevle Bey'in kızının adına yapıldığı öne sürülen yapı kitabesizdir. Taş Medrese, düzgün olmayan dörtgen planlı açık avlu çevresinde sıralanmış bölümlerden oluşmaktadır. Avlunun sağında medrese odaları, girişin karşısında dikdörtgen planlı mescit ve solunda da piramit çatılı türbe yer alır. Medrese odaları tonoz örtülüdür. 1920'li yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür. İlk yapıldığı dönemdeki özelliklerini önemli ölçüde korumakta olan yapı, 1937 yılında satışa çıkarılmış, fakat

---

[8] Kahramanmaraş. Tufan Gündüz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

tarihi özelliğinden dolayı kapalı tutulmak şartıyla satışından vazgeçilmiştir. Medrese 1960 yılında onarımdan geçirilmiş, mescidin kubbesi betonla kapatılmıştır. 1991 ve 1992 yılları arasında tekrar restore edilmiştir. Örtü sistemleri, üstten kurşun levha ile kaplanmıştır. İki katlı olduğu kaydedilen medresenin üst katı bugün yoktur. Eyvanlı medresede ana eyvanın yerini, dikdörtgen planlı sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülü mescid almıştır. Mescid ile kümbet arasındaki düz beton damlı iki oda sonradan eklenmiştir. Böylece dışarıda kalan türbe kapısı ile medresenin bağlantısı kesilmek istenmiştir. 1901 yılında Hacı Mehmet Efendi'nin müderrislik yaptığı medresede, 25 talebenin öğrenim görmektedir. 1947 yılına kadar bakımsız olarak kalmıştır. İlk Kahramanmaraş Müzesi, Türk müzeciliğinin kuruluşunun 100. yıldönümünde, Albay H. Nuri Yurdakul tarafından Taş Medrese ve Mescidi'nde 1947 yılında açılmış ve 1961 yılına kadar müzecilik faaliyetleri burada yapılmıştır[9]. 1962–1982 yılları arasında il

---

[9] Halil Nuri Yurdakul (1898-1970) Bor'da doğmuştur. Babası Mazlumoğulları'ndan Kolağası Halil Efendi, annesi Sivaslı Ayşe Hanımdır. Çocuk yaştayken öksüz kalmış ve annesi tarafından büyütülmüştür. Babasının bir arkadaşı Askeri Okula kayıt ettirmiştir.1918'de Harbiye'yi bitirmiştir. Öldüğü güne kadar bugünkü adı MİT olan teşkilatta çalıştı. Bu teşkilattaki

müftülük binası, 1991–1992 onarımından sonra da kütüphane olarak kullanılmıştır.

Kahramanmaraş Kalesinin güneyindeki meydanda bulunan Taş Medrese'nin yanında Alaüddevle'nin oğlu Mehmet Bey'in ve bir kızının türbesi bulunmaktadır. XIV. Yüzyılda medrese ile birlikte yapılmış olan türbedeki beş satırlık kitabe okunamayacak şekilde bozulmuştur. Türbe kesme taştan, kare planlı olup, içten kubbe ile örtülmüştür. İçerisinde Alaüddevle'nin kızı ve oğlunun mezarları dışında altı mezar daha bulunmaktadır. Bu mezarların İstiklal Savaşı'nın dört şehidine ait oldukları nakledilir.

---

son görevi olarak Hac'ca gitti ve geldiğinin ertesi günü vefat etti. Halil Nuri Yurdakul'un 5 çocuğu vardır. Bunlar: Leyla Doğan (Merkez Bankasından Emekli), Lemi Yurdakul (İç Hastalıkları Mütehassısı-40 yıldır Amerika'da yaşamakta), Yurdanur Oral (ev kadını), Yurdakul Yurdakul (Kalp Damar ve Göğüs Hastalıkları Profesörü), Özer Yurdakul (İstanbul'da serbest Diş Hekimi).

Maraş Ulucamii Cami-i Atik, Cami-i Kebir, Süleyman Bey Camii, Alaüddevle Bey Camii isimleriyle de anılır[10]. Yapının esası, Dulkadıroğulları Beyliği döneminde Süleyman Bey tarafından 1442-1454 yılları arasında yaptırılmış, daha sonra oğlu Alaüddevle Bozkurt Bey zamanında 1502 yılında tamir edilmiştir[11]. Camiyle ilgili 1500, 1505 ve 1510 tarihli vakfiyeler

[10] Ahmet Vefa Çobanoğlu. Ulucami. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

[11] Dulkadiroğlu Süleyman Bey (v.1454) Dulkadiroğulları Beyliği'nin altıncı hükümdarı (1443-1454). Nasıreddin Muhammed Bey'in ölümünden sonra Dulkadiroğulları Beyliği'nin başına Süleyman Bey geçti. Onun zamanında Dulkadir-Osmanlı ilişkileri epeyce inkişaf etmişti. Süleyman Bey kızı Sitti Mükrime Hatun'u II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'e, diğer kızını da Memlük Sultanı Zahir Çakmak'a verdi. İki büyük devletle akrabalık ederek beyliğini Karamanoğulları ve Akkoyunlular'a karşı müdafaa için destek aldı. Melik Arslan Bey, Şah Budak Bey, Şehsüvar Bey, Alaüddevle Bozkurt Bey, İsa Bey, Salman Bey, Hudadad Bey, Yahya Bey, Yunus Bey, Er-Divane Bey, Abd'ür-Rezzak Bey adlı oğulları, Sitti Mükrime Hatun adında bir kızı vardı. Süleyman Bey'in Maraş ve Eshab-ı Kehf'de bir cami ve bir buk'a ile Pazarcığın Kalandaz Köyü'nde Irlığan Zaviyesi yaptırmış olduğu bilinmektedir.

bulunmaktadır. Çarşıda çıkan bir yangın neticesinde zarar gören cami 1780'de onarılmış, 1853, 1897, 1945 ve sonrasında da çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1859'da inşa edilen muvakkithane 1945 yılında Ali Ulvi Yetişen'in belediye başkanlığı döneminde (1939-1946) yıktırılmıştır. Enine dikdörtgen alanda mihraba dik, yedi nefli plana sahip olan caminin kuzeyinde son cemaat yeri ve camiden ayrı bir minaresi mevcuttur. Moloz taş malzemeyle inşa edilen camide yer yer kesme taş malzeme de kullanılmıştır. Alçı mihrap, mukarnaslı bir çerçeve ile sınırlanmış olup mukarnaslı kavsaralıdır. Yapının orijinal ahşap minberi XVIII. Yüzyılın ikinci yarısındaki yangında zarar görmüş, sadece iki parçası günümüze ulaşmıştır. Kitabesine göre 1900 yılında Muhammed Esad tarafından yaptırılan bugünkü minber ceviz ağacından olup sedef kakmalıdır. Harimin kuzey duvarında taçkapının batı tarafında yer alan müezzin mahfili ile harimin batı tarafında boydan boya uzanan mahfil önceleri ahşap iken yakın zamanda betonla yeniden yapılmıştır. Son cemaat yeri önünde yapıdan bağımsız konumdaki kesme taş minare kare bir kaide üzerinde altta sekizgen, ortada silindirik ve üstte onikigen gövdelidir. Minarenin alt kısmı orijinal olmakla birlikte onikigen kesitli üst kısmı ve yukarısı 1848 yılında yeniden inşa edilmiştir.

Haznedarlı Camii şehrin güneydoğusunda Kara Maraş denilen yerde Duraklı Mahallesinde Dulkadırlı Alaüddevle'nin hazinedarı tarafından XV. Yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır. 1732 tarihinde onarım geçirdiğini gösteren kitabe günümüzde kayıptır. 1971 yılından sonra birkaç metre yükseklikteki duvarları üzerine betonarme olarak yenilenen cami, eski plan özelliğine uygun biçimde, ortada iki payenin taşıdığı düz tavanlı ve önünde camekanla kaplı, üç gözlü son cemaat yeriyle dikkati çeker. Basit, kübik bir kaide ile başlayan orijinal minare, köşeleri pahlı bir pabuçluğa ve silindirik gövdeye sahip olup kısa şerefe altlığından sonra kısa ve ince petek kısmıyla sonuçlanmaktadır.

Kadı (Begtunlu) Medresesi Kahramanmaraş'ın en eski medreselerinden biri olup günümüze ulaşmamıştır. Bu medreseyi Dulkadır beylerinden Nasireddin Mehmed'in yaptırdığı bilinmektedir[12]. Daha sonra Alaüddevle Bozkurt Bey tarafından onarılarak yanına bir de mescid ilave edilmiştir.

---

[12] Nasireddin Mehmed Bey Halil Bey'in oğludur. 1398'den 1443'e kadar 45 yıl beylik yapmıştır. 1443'de seksen yaşının üzerinde iken vefat etti. Yerine oğlu Süleyman Bey geçti.

Maraş kazasının bu yüzyılda Maraş, Camustil, Kuru Pınar, Kemer, Keferdiz, Karahayıt, Pazarcık, Aladinek (Araban), Göynük, Bertiz, Zeytun (Firnos), Yenice Kale, Gügercinlik, Tekak, Kargılık, Haruniye, Andırın ve Bayındır isimli nahiyeleri bulunmaktadır[13]. Vakıf eserleri arasında Ulucami, Hatuniye Camii, Şadi Bey Camii, Hazinedar Camii, Murad Bey Camii, Mihriban Camii, Harabe-i Haruniye köyü camii, Gümüşin Kerler Mescidi, Alaüddevle Bey Mescidi, Boğazkesen camii, Bağdadiye Medresesi, Taş Medrese, Kadı Medresesi, İmaret Medresesi, Hatuniye Medresesi, Şadi Bey Bukası, Musa b. Süleyman Bukası, Ali Ağa b. Abdullah Bukası, Ali Ağa b. Hazinedar Bukası, Nebeviyye İmareti, İsa Baba Zaviyesi, Seyyid Mazlum Zaviyesi, Bum Dede Zaviyesi, Omuzu Güçlü Zaviyesi, Çomak Baba Zaviyesi, Yeni Çınar Zaviyesi, Ümmet Dede, Osman Dede, Kara Dede, Dede Baba, Göynük

[13] XVI. Asırda Maraş. Doktora Tezi. Selçuk Üni., İbrahim Solak. Konya 2002. Ayrıca, yazarın 'XVI. Yüzyılda Maraş Kazası Vakıfları' isimli makalesi.

Köyü, Ayrılgan Hacı Dede, Mihriban, Tut Alanı, ve Kurd Bey zaviyeleri bulunmaktadır.

Bu dönemdeki ehli ilim ve ulema sınıfının çokluğu şehrin kültür seviyesinin yüksek olabileceğini gösterir. Dulkadır Beyliği'nden Osmanlı hakimiyetine geçiş sırasında yaşanan istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için çok sayıda Türkmen cemaati şehir dışından şehir merkezine yerleştirilir[14].

1507'de Şah İsmail (1487-1524) tarafından tahrip edilen şehir, Yavuz Sultan Selim'in (1470-1520) Mısır seferi sırasında ve sonrasında Dulkadıroğulları'nın elinde kalır[15]. Ancak Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522'de idamının ardından doğrudan Osmanlı hakimiyetine geçer. Maraş'ın

---

14 Adnan Gürbüz. 16-17. Yüzyıllarda Maraş Şehrinde Sosyal Ve Ekonomik Hayat

15 Kahramanmaraş. Tufan Gündüz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24. Arifi Paşa'nın eserinde tahribatla ilgili şu not geçer. "Ancak bir kasırga süratiyle gelip geçen Sah İsmail Elbistan ve Meras sehirlerini yakıp birer köme kül haline getirdi. Ve bu miyânda Dulkadirli hükümdarlarının türbelerini hedm ile zîr-i hâkında âsûde nisin olan kemiklerini cıkarıp yakmak gibi bir cinayet-i seniada da bulundu."

ilk tahrirlerinde, çevresindeki kazalara göre oldukça fazla sayıda muaf reaya yazılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılan yeni düzenlemelerle bazı sipahilerin ellerinden dirliklerinin alınması yüzünden Bozok'ta başlayan ayaklanmalara Maraş bölgesindeki Türkmenler de destek verirler. Yine dini karakterli olmakla birlikte Kalender Çelebi ayaklanması da (1528) Türkmenlerin desteğini sağlamıştır. Türkmenlere eski dirlikleri verilmek suretiyle ayaklanmalar bastırılabilir. Bundan sonra uzunca bir süre Maraş'ta herhangi bir olay meydana gelmez. 1599'da Celali Hüseyin Paşa Maraş'ı yağmalar.

Alauddevle Bey, Maraş'da İmaret-i Nebeviyye, Nebeviyye, Bağdadiye, Taş (Rad) Medreseleri ile, Hatuniye (Şems Hatun) Camii, Yemen Baba Tekkesi, İmaret-i Nebeviye, Omuzu Güçlü, Sadulaziz, Seyyid Mazlum, İsa Baba, Bum Dede zaviyeleri olmak üzere dört medrese, bir cami, bir tekke ve altı zaviye yaptırmış, bunlara vakıf gelirleri tahsis etmiştir[16]. Elbistan merkezinde Ümmet Baba Zaviyesi, Cami-i Kebir (Ulucami), Ümmet Baba Camii, kendi adı ile tanınmış olan Alauddevle Bey Medresesi; Güvercinlik'de Ergeni Köyü Camii; Haruniye'de Alauddevle Bey Camii ve

[16] Yaşar Baş. Maraş Çevresinde Dulkadirli Ve Osmanlı Vakıfları

Harabe-i Zevniye Zaviyesi; Andırın'da Alauddevle Bey Zaviyesi; Pazarcık'da Dibek Öyüğü Osman Dede Zaviyesi ve Camii de onun yaptırıp gelirler tahsis ettiği eserlerdendir. Elbistan ve çevresinde Ali Bey Camii ve Buk'ası, Ahmed Bey Zaviyesi, Cenderiye Buk'ası ve Medresesi ile Afşin'de Eshab-ı Kehf Külliyesi ve Deve Baba Zaviyesi ise, onun tamir ettirerek vakıflar tahsis etmiş olduğu eserlerdendir[17].

Ayrıca, Andırın'a bağlı köylerden Melenk Köyü Şehsuvar Bey Zaviyesi, Obruk Köyü Zaviyesi, Firakdin Köyü Zaviyesi ve Ayvacık Köyü zaviyelerinden ilk ikisi; Göynük'de Ali Bey Zaviyesi, Güvercinlik'de Tut Alanı Zaviyesi, Haruniye (Osmaniye-Bahçe)'de Özencik

---

[17] Arifi Paşa eserinde ünlü mutasavvıf İbrahim Gülşeni ile Alaüddevle arasında geçen bir konuşmaya yer verir.“Alauddevle: Size karşı bir kusur varsa afv buyurun. Size Meraş’da bir hankah yapayım da kalınız ve bizi feyiz-yab buyurunuz. Maa haza iklim-i Arab’da sizi Arab şeyhlerine kıyas ederler. Oralarda hemzeban az olduğundan garib olursunuz. Şeyh İbrahim Gülşeni: Ben şeyhlik unvanına tenezzül etmem ve bu küçük memlekete sığmam. Benim bir hazinem vardır ki ne kadar sarf etsem tükenmez, gittikçe mevcudu artar. Alauddevle: O hazine nedir? Şeyh İbrahim Gülşeni: İlim ve kanaat.”

(Örtlek) Köyü Zaviyesi; Pazarcık köylerinden Çamlıbel Köyü'nde Ümmet Dede, İncirli Köyü'nde Kara Dede, Kalandaz Köyü'nde Irlığan Hacı Dede zaviyeleri ile Kızıl Bük Köyü ve Mihriban Köyü zaviyeleri gibi çok sayıda cami, medrese veya zaviyeye de Alauddevle Bey'in vakıf gelirleri tahsis ettiği bilinmektedir.

Alaüddevle, 1500 tarihli vakfiyesinde Suk-i Maraş ile Maraş Bedesteni'ni yaptırdığını kaydeder. Demirciler Çarşısı'nın kuzeyinde yer alan ve Dulkadir Beyliği zamanından kalma Eski Bedesten'in güney tarafındaki çok az bir bölüm günümüze kadar gelebilmiştir. Bedestenin yıkılmadan önce, dört cephesinde birer kapısı olduğu kaydedilir.

Eski bedestenden günümüze sadece dokuz dükkan ile bir giriş kapısı kalmıştır. Dulkadirliler döneminde Eski Bedesten'in bulunduğu mevki çarşı merkezi olmuştur. Bedesten'in doğusu 1962 yılında, İbrahim Öztürk'ün Belediye Başkanlığı zamanında[18],

---

[18] İbrahim Sadi Öztürk 1956, 1959, 1967, 1969 yıllarında Kahramanmaraş Belediye başkanlığında bulunur. İbrahim Öztürk (d. 1920-2014), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Elvanlı Bucak Müdürlüğü, İçel (Mersin) ve Eskişehir İl Maiyet Memurlukları, Gediz, Çıldır, Keskin, Çankaya Kaymakamlıkları,

Kahramanmaraş Valisi Ahmet Gümüşlü tarafından yıktırılmıştır. Buraya dükkanlar zinciri oluşturulup adına Kasaplar Çarşısı denmiştir. Evliya Çelebi burada "dörder demir kapılı kagir" iki bedesten bulunduğunu kaydeder. Fakat daha o vakit bunlardan biri "muattal" haldedir ve kullanılmamaktadır. Bugün Kahramanmaraş'ta eski bir bedesten binası mevcut olup Ulucaminin az ilerisindedir[19]. Dört paye ile dokuz bölüme ayrılan bu yapıda bölümlerin üzerleri çapraz tonozlarla örtülmüştür. Böylece burada mimari daha fazla kaysariyye tipine uymaktadır[20]. 1966 yılında mülkiyetine sahip olanlarca, üzerine bir otel inşa etmek üzere ruhsat alınmışsa da Anıtlar Kurulu'nun müdahalesi üzerine inşaattan vazgeçilmiştir. Halen kapalı çarşı olarak kullanılmaktadır. İçerisinde Bezirgan, Ayakkabıcılar, Kuyumcular, Bakırcılar, Semerciler Çarşıları ile Bedesten

---

Kahramanmaraş, Van, Niğde ve Merkez Valilikleri, Mülkiye Teftiş Heyeti Üyeliği, Kahramanmaraş ve Niğde Belediye Başkanlıkları, TBMM 3.(XIV) Dönem Kahramanmaraş Milletvekilliği ile Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyeliği (12.10.1975 – 12.09.1980) yapmıştır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

[19] Bedesten. Semavi Eyice. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 5.

[20] Kaysariyye. İslâm dünyasında dükkân, atölye, depo gibi satış ve imalât yerlerinin bir arada bulunduğu, genellikle üstü kapalı revaklı binalar, pazaryeri ve çarşı.

ve Taş Han bulunan tarihi Kapalı Çarşı'da, 2014'te Kahramanmaraş Belediyesi tarafından restorasyon yapılır.

Omuzu Güçlü Zaviyesi 1500 tarihli Alaüddevle Bey vakfiyesine göre, Dulkadir hükümdarı Alaüddevle Bey tarafından inşa ettirilmiştir[21]. Günümüze ulaşmayan zaviyeye Alaüddevle Bey, zaviyenin yakınındaki hane, arazi ve Hoca Hekim dükkanlarını vakfetmiştir. 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde zaviyenin vakıfları, zaviyenin yakınındaki altı adet hanenin yıllık geliri 500 akçe, Hoca Hekim dükkanlarının yıllık geliri ise 320 akçe olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 1693–1694 yıllarında zaviyenin günlük dört akçe ve altı aylık 720 akçe giderinin olduğu belirtilmektedir. Evliya Çelebi, Omuzu Güçlü Zaviyesi'ni "Omuzu Küçü" Dede olarak kaydeder.

1500 tarihli vakfiyeye göre, Alaüddevle Bey tarafından yaptırılan İsa Baba Zaviyesi'nin, Divanlı Camii'nin yanında inşa edildiği belirtilmektedir.

---

[21] 1500 tarihli Alaüddevle Vakfiyesi'ne göre, Maraş genelinde 57 adet zaviye olduğu tespit edilmiştir. Bu zaviyelerden yedi tanesi şehir merkezinde kurulmuştu. Alaüddevle için, İslam tarihinde hiçbir hükümdarın hiçbir devirde ve hiçbir yerde onun yaptırdığı zaviyenin yarısı kadar zaviye yaptırmamış olduğu söylenir.

Alaüddevle Bey bu zaviyeye, ziraate elverişli arazi, meyve ağaçlarına sahip iki bağ ve bir bahçe vakfetmiştir.

Seyyid Mazlum Zaviyesi, 1500 tarihli vakfiyeye göre Alaüddevle Bey tarafından Ulu Camii'nin güney tarafında yaptırılmıştır. Yapı, Alaüddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı külliyenin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Zaviyenin mutfağı, mahzeni, birden fazla helası, gezinti yeri, misafir yerleri, yük ve eşya yerleri vardı. Maraş civarında bir kervansaray ile bu kervansarayla bedesten arasındaki bir arazi, birçok köy ve mezra bu zaviyeye vakfedilmiştir. 1913 kayıtlarına göre mevcut olup, işlevini kaybetmiş ve daha sonra da ortadan kalkmıştır.

Dulkadir Beyliği döneminde inşa edilen Şems Hatun Külliyesi cami, medrese, türbe, hamam ve çeşmeden oluşur[22]. Cami avlusuna girişi sağlayan kapının sağ (güney) dış tarafında yer alan çeşme onarımlar sırasında ortadan kaldırılmış, medrese ise yıkılmış olup sadece taçkapısı mevcuttur. Külliyeyi oluşturan yapılardan cami, medrese, türbe ve çeşme bir arada Kurtuluş (Hatuniye) Mahallesi'ndeki Gediz Sokak'ta inşa edilmiştir. Hamam ise, yine Kurtuluş Mahallesi'ndeki

---

[22] Mehmet Özkarcı. Kahramanmaraş Şems Hatun (Hatuniye) Külliyesi

Hamam Sokağı'nda yer almakta olup Ulu Camii'nin yaklaşık 50 m. kadar güney tarafına yapılmıştır. Alaüddevle Bey'in 1500 tarihli vakfiyesinde "Hatuniye Hamamı" ismiyle geçen yapı, Alaüddevle Bey tarafından hanımı Şems Hatun adına yaptırılıp, Şems Hatun Medresesi'ne vakfedildiği için hamam da külliyenin bir parçası olarak değerlendirilir[23].

Caminin tahrip olan inşa kitabesine göre, 1509-10 yılında yapıldığı ve günümüze gelmeyen çeşmenin de camiyle beraber inşa edildiği anlaşılmaktadır. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapı, birçok onarım gördüğü için orijinalliğini kısmen kaybetmiştir. Cami XX. Yüzyılın başlarında yangın geçirir. Avlu kapısının üzerinde önceden 1906 tarihli tamir kitabesi bulunmaktadır. Yapı yakın zamanlarda da tamir edilerek, duvarlar içten ve dıştan sıvanarak badana edilmiş, kırma kiremit çatılı ahşap tavan yenilenmiş, kuzey tarafta yer alan avluya betonarme olarak hela ve abdest muslukları ile cami görevlisi için lojman yapılmıştır. Ahşap tavanlı camiler

---

[23] Yavuz Sultan Selim, 1515 yılında Sinan Paşa komutasındaki orduyu Dulkadir Beyliği hükümdarı Alaüddevle Bey'in üzerine gönderdi. Bu savaşta Alaüddevle Bey; Yavuz Sultan Selim Hanın dedesi, yenildi ve idam edildi. Yavuz Sultan Selim beyliğin idaresini Dulkadiroğullarından Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verdi.

grubuna giren yapı dört gözlü son cemaat yeri ve tek şerefeli minareden oluşur. Harimin doğu tarafının alt kısmında, dıştan altı basamaklı merdivenle inilen türbe bulunmaktadır. Türbeden dolayı, harimin doğu tarafının yaklaşık 7.30 m.lik kısmı, iç mekanın zeminden 1.40 m. yükseklikte ve dört basamaklı merdivenle çıkılan seki şeklinde düzenlenmiştir. Teravih namazlarında kadınlar mahfili olarak da kullanılan bu bölüme hem iç mekandan çıkılmakta, hem de son cemaat yerinin doğusunda yer alan eyvan türü taçkapıdan geçilerek "L" biçiminde dar bir koridordan ulaşılmaktadır. Betonarme olan koridorun onarımlar sırasında yapıldığı anlaşılmaktadır. Taçkapı medreseye ait olup, bu yapı 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüştür. Daha sonra medrese yıkılınca onarımlar sırasında taçkapı bu şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca türbenin üst kısmını oluşturan sekinin kuzey duvarında açılan pencere, bezemeleriyle caminin diğer pencerelerinden ayrılmaktadır. Burada görülen taş süslemeler, medresenin taçkapısındaki bezemelerin aynısıdır. Türbenin üst kısmını oluşturan sekinin vaktiyle dershane olarak kullanılmış olduğu nakledilir. Bu sebeplerden dolayı medrese ve türbenin birlikte yapılarak, caminin daha sonra inşa edildiği ve medrese yıkılınca camide böyle bir düzenlemeye gidildiği anlaşılmaktadır. Selçuklu geleneğine bağlı ve

mahalli özelliklere uygun olarak yapılan minare, Memluk sanatına ait bazı özellikleri de taşımaktadır.

Hatuniye Külliyesi'nin bir parçası olan medrese, caminin doğu tarafına yapılmıştır. Camiden önce inşa edilen medrese, 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüş, daha sonra yıkılmış ve sadece taçkapısı günümüze gelmiştir. 1910'lu yıllarda yapının adı, "Gülşen-i Maarif Okulu" olarak geçmektedir. Ayrıca 1901 tarihli Maarif Salnamesi'nde, medresede 50 talebenin öğrenim gördüğü kaydedilmektedir.

Günümüze bazı onarımlar görerek gelen türbe, orijinal dokusunu önemli ölçüde korumaktadır. Yakın zamanlarda yapılan tamirde iç duvarlar ve örtü sistemi sıvanarak badana edilmiş, zemin karo ile kaplanmıştır. Tek katlı türbeler grubuna giren yapının inşasında sarımtrak renkte taş malzeme kullanılmıştır. Türbenin içinde yan yana yerleştirilmiş olan yazısız basit iki tahta sanduka bulunmaktadır. Bunlardan birinin, Alaüddevle Bey'in vakfiyesine göre, Şems Hatun'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Şems Hatun, Alaüddevle Bey'in amcası Rüstem Bey'in kızıdır. Şems Hatun'un, Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nde 1500 tarihinde bir mescid yaptırdığını görmekteyiz. Diğer sandukanın da Şems Hatun'un oğluna

veya Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen bir gence ait olduğu ifade edilmektedir.

Şehrin ticari bölgesinde yer alan hamam, hem çevresindeki dükkanlar, hem de üst katına sonradan otel ve iş yerleri yapıldığı için dıştan pek belli olmamaktadır. Fonksiyonunu sürdüren hamam, şahısların mülkiyetindedir. Günümüzde bu yapı "Pazar Hamamı" ismiyle bilinmektedir. ‘Marmara’ ismi 1957 yılındaki tadilattan sonra verilmiştir. Hamam bu tarihte orijinal dokusunu kısmen kaybetmiştir.

Külliyenin banisi olan Alaüddevle Bey vakfiyesinde, Maraş Çarşısı yakınında yer alan Hatuniye (Pazar-Marmara) Hamamı'nın yarısını, çarşıdaki 14 dükkanı, Taçduman Pınarı'nın yarısını, iki arazi, iki bağ, bir bahçe, bir değirmen, Elbez Köyü'nün yarısını ve Zillihan Köyü'nün 1/4'ünü Hatuniye (Şems Hatun) Medresesi'ne vakfettiğini belirtmektedir.

Bugün ortadan kalkmış olan medreselerden ikisi, yine Alaüddevle tarafından yaptırılmış Begdudiye (Bektutiye) Medresesi ile İmaret Medresesi’dir. İmaret Medresesi’nin Hatuniye Camii ile aynı tarihte inşa edilmiş olması gerekir. Dulkadırlı Beyi Alaüddevle zamanında yaptırılan Neveviyye Medresesi’nin yanındaki

Neveviyye İmareti zamanla medreseyle birlikte ortadan kalkmıştır.

*Nebeviyye (İmaret) Medresesi*nin, Alaüddevle Bey'in 1500 ve 1510 tarihli vakfiyelerine göre, Ulu Camii'nin kuzeyinde Nebeviye İmareti'ne bitişik olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Medrese, imaretle birlikte külliye olarak yaptırılmıştır. İmarete bitişik olmasından dolayı medrese bazı belgelerde İmaret-i Nebeviye Medresesi şeklinde geçmektedir. Halk arasında Darülfünun denildiği de nakledilmektedir. 1914 yılında medresenin müderrisliğini Dayızade Hacı Mehmet Efendi yapmıştır[24]. Dayızade Hacı Mehmet Efendi şehrin kurtuluş mücadelesinde de aktif rol üstlenmiş, kimsesizlerin koruyucusu ve kollayıcısı olmuştur. Aynı dönemde medresede 50 talebenin öğrenim görmüş olduğu aktarılır. Maraş'ın meşhur alimlerinden Kırmacızade İsmail Hakkı Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi,

---

[24] Ziyaîzâde Hacı Mehmet Efendi Maraş'ta 1847'de doğdu. Ailenin ismi daha sonra Dayızâdeler olarak anılmıştır. Tahsil hayatı ayrıntılı olarak bilinmemektedir. Maraş'ta müderrislik yapmış, gayrimüslimlerin dahi sevgisini kazanmıştır. Maraş'ın kurtuluş savaşına katılmış ve 1921'de vefat etmiştir.

1914 tarihinde medresenin müderrisi Dayızade Hacı Mehmed Efendi'den icazet almıştır[25].

Bektutiye Camii, bahçesindeki çınar ağacından dolayı, Çınarlı Camii olarak da bilinir. Eskiden Bektutiye Mahallesi olarak anılan yerde bulunan caminin günümüzde hemen yanı başında büyük bir çınar ağacı vardır. Mahalle Uzunoluk Caddesi'nin doğu tarafındadır. Mahallenin ismi günümüzde Fevzi Paşa olmuştur.

---

[25] Kırmacızade Mehmet Said Efendi (1884-1941) şairdir. Maraş merkeze bağlı Çakmaklı köyünde doğdu. İptidai tahsilini Maraş'ta yapar. Medreseye gider. Arapca, fen ilimleri ve yüksek ilimleri okur, tahsil eder. Ulu Camii (Cami-i Kebir) de vaki bulunan Nebeviye medresesinde Zaizade Hacı Mehmet Efendi'den icazet alır. Hususi muallimlerden Türkçenin kavaid ve edebiyatını, tarih ve coğrafyasını öğrenir. Türkçe okuyup yazdığı gibi Arapça fasih olarak okur yazar, tekellüm eder. İyi bir hattattır. Mekteb-i idadinin katibidir. Hat hocasıdır. Evvelen Maraş medresesinde hat, İslam tarihi hocalığı yapmış, idarecilik ve bölge başmüfettişliği görevlerinde bulunmuştur. Maraş milli mücadelesine katılmıştır. Cumhuriyet döneminde Kayabaşı Camii'nde imamlık yaptığı da bilinir. Şiirleri mahalli gazete ve dergilerde yayınlanmış ve bir defterde toplanmıştır. Vefatından sonra bu defter kaybolmuştur. -Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011-

Alaüddevle Bey 1500 tarihli vakfiyesinde dedesi Nasireddin Mehmet Bey'in (1399–1442), Bektutlu Mahallesi'nde Kadı (Bektutlu) Medresesi'ni yaptırdığını belirtmektedir. Yine Alaüddevle Bey'in 1510 tarihli vakfiyesinde, burayı tamir ettirerek yanına kendi adını verdiği Alaüddevle Mescidi'ni yaptırdığı kayıtlıdır. Camiye sonradan medrese vazifesi gören hücreler inşa edilmiştir. Bektutiye Camii, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde "Begdudiyye" adıyla anlatılır. Cami, 1794, 1841 ve 1954 yıllarında onarım görmüştür. Son onarımını ise 2002 yılında geçirmiştir.

1954 yılında yapılan onarımda toprak olan üzeri saçla kapatılmıştır. Caminin güneybatısında bulunan gusülhaneleri (çimecekler), Hacı Salih adında bir hayırsever tarafından yeniden yaptırılmıştır. Caminin güneyinde bulunan haziresi kısmen sağlam durmaktadır. Sütçü İmam'ın mezarı buradadır. Diğer mezar yerleri belli değildir. Bektutiye Camii'nin kuzeyinde abdest almaya yarayan, şadırvana benzeyen bir yer bulunmaktadır. Küçük bir havuzun ortasında silindirik bir taş vardır. Bu taşın içinden akan sular havuzu doldurmaktadır. Havuzun suyu Aslanpınar'dan gelmektedir.

Bektutiye (Kadı) Medresesi Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Kadı (Bektutiye) Medresesi denilen medrese, Alaüddevle Bey'in dedesi Nasreddin Mehmet Bey (1399–1442) tarafından XV. Yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır[26]. Alaüddevle Bey'in 1500 tarihli vakfiyesinde bu medreseyi tamir ettirdiğini, 1510 tarihli vakfiyede ise yanına kendi adını verdiği Alaüddevle Mescidi'ni eklediği kayıtlıdır. Medreseye Bektutlu Cemaati hizmet ettiğinden medreseye bu isim verilmiştir. Medresenin adı kaynaklarda Bektutiye Medresesi, Kadı Medresesi, Nasreddin Mehmet Bey Medresesi olarak da geçer. Bunun yanında bazı kaynaklarda Taş (Rad) Medresesi'nin, aynı zamanda Bektutiye Medresesi ve Bağdadiye Medresesi olarak da anıldığı belirtilmiştir. Fakat bu üç medrese birbirinden ayrı yapılar olup Taş Medrese dışındaki iki medrese yıkılmıştır. 1901 yılında medresenin müderrisinin Hacı Osman Efendizade Mehmet Efendi olduğu ve bu yıllarda medresede 50 talebenin öğrenim gördüğü kaydedilmiştir. Medresenin Dulkadir Beyliği zamanında Maraş'ta inşa ettirilen ilk medrese olduğu belirtilmektedir. Nakledildiğine göre medrese, Alaüddevle Bey tarafından on odalı olarak yaptırılmıştır.

[26] Rahmi Tekin. Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler

Alaüddevle Bey, 1510 tarihli vakfiyede, Bektutiye Medresesi'nde görev yapacak müderriste bulunması gereken özellikleri de şu şekilde sıralamıştır. Tefsir, hadis ve akli ilimlerden tedrisi mutad olan Nafia'yı okutmaya muktedir olması, Hanefi Mezhebi'nden olması, aklı yerinde, tabiatı doğru, tahriri geniş, güzel ahlaklı, şarap içmekten ve mükeeyifat peşinde koşmaktan uzak, gözlerinde sakatlığı olmayan, adetten tatil günleri olan Salı ve Cuma günleri hariç, diğer günlerde derse devam etmesi.

1525 ve 1563 tarihli Maraş tahrir defterlerinde Bektutiye Medresesi ve Bektutiye Camii'nin vakıfları birlikte verilmiştir. 1761 tarihli arşiv belgelerine göre, Ulukışla ile Karapınar arasında bulunan Horti Hanı'nın civarında iskan edilen Kara Beğdil Cemaati'nin Bektutiye Medresesi'nin evkaf reayası olduğu, bütün vergilerinin medreseye vakfedildiği belirtilmektedir.

Son zamanlara kadar mevcut bulunan medrese, caminin kuzey batısında, kagir ve iki katlı inşa edilmiştir. İlk katı cemaat tarafından sohbet amaçlı olarak kullanılırken, ikinci katı ise talebeler tarafından kullanılmıştır. Daha sonra burası yıkılarak, yerine caminin batısında yenisi yapılmıştır. Medrese, 1990'lı yıllarda restore edilmiştir.

Bağdadiye Medresesi, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alaüddevle Bey'in 1500 tarihli vakfiyesine göre, Maraş Ulu Camii'nin kuzeyinde kendisi tarafından yaptırılmıştır[27]. Alaüddevle Bey vakfiyesinde, Ulu Camii'nin yanına Büyük Bağdadiye Medresesi'ni inşa ettirdiğini ve medresenin avlusunda birbirine bitişik odalar yaptırdığını ifade etmiştir. Bu medresenin Maraş'ta önde gelen medreselerden birisi olduğu nakledilir. Şer'iye sicilleri ve diğer arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, Bağdadiye Medresesi müderrisleri kayd-ı hayat şartıyla görevlendiriliyorlar, vefat ettiklerinde yerlerine atanacak müderrisler zor bir imtihandan geçirilerek atanıyorlardı. Günümüze ulaşamayan medresenin, XX. Yüzyılın başlarında varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktır.

Katip (Büyük Bağdat-Müftü) Hanı, Kurtuluş Mahallesi'nde Ulu Camii'nin güneyindedir. Arşiv belgelerine göre ilk hanın, doğu taraftaki doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen ahır kısmının, Alaüddevle Bey tarafından XV. Yüzyılın sonlarında inşa ettirildiği kabul edilmektedir. Yapının batı taraftaki bölümünün şimdiki halini XVIII. Yüzyılın sonlarına doğru aldığı sanılmaktadır. Alaüddevle Bey 1500 tarihli vakfiyesinde

[27] Rahmi Tekin. Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler

Büyük Bağdat Hanı’nı Ulu Camii’nin güneyine inşa ettirdiğini ve Seyyid Mazlum Zaviyesi’ne vakfettiğini belirtmiştir. Bugün iki bölümden oluşan hanın her iki bölümü malzeme ve inşa tekniği yönünden birbirlerinin aynı değildir. Doğuda bulunan ahır kısmı hanın ilk yapılan bölümünü oluşturmakta ve iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yolcuların kaldığı üst katı yıkılmış ve üst katın kuzey tarafında yangın izleri bulunan az bir duvar parçası günümüze gelmiştir. Han, 1780 yılında çıkan yangında zarar görünce hanın batı taraftaki üç katlı bölümünün inşa edildiği düşünülmektedir. Bu bölümün zemin katı depo olarak tahsis edilirken üst katları yolculara ayrılmıştır.

Yapının doğusunda kalan kısım Alaüddevle Bey’in yaptırdığı hanın orijinal bölümünü oluşturmaktadır ve üzeri düz toprak damla kapatılmıştır. Şahısların mülkiyetinde olan han çeşitli onarımlarla bugüne ulaşmıştır. Hanın güney cephesinde hana ait dört dükkan bulunmaktadır. Avlunun doğu kenarında han görevlilerinin kaldığı üzeri düz toprak damlı bir oda ve iki lüleli çeşme bulunur. Han, taş temel üzerine ahşap ve üç katlı olarak inşa edilmiştir.

2015’te harap halde olan hanın doğu duvarına bitişik durumdaki nakış işlemeli tonozla örtülü ve hayvan

ahırı olarak kullanılan doğu bölümünün tavanında renkli bezeme süslemeler bulunmaktadır.

Şehrin doğusunda yer alan Haznedarlı (Ali Ağa) Camiinin inşa kitabesi olmadığından yapım tarihi belli değildir. Duraklı Mahallesi’nde inşa edilen cami, Ahır Dağı’nın bir sekisinde, eğimli ve ovaya hakim, yüksekçe bir yerde inşa edilmiştir. Caminin batısında ve kuzeyinde geniş bahçesi bulunmaktadır. Yapı, arşiv belgelerine göre Dulkadir Beyi Alaüddevle Bey’in Haznedarı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin banisinden dolayı, mahalleye de Haznedarlı Mahallesi ismi verilmiştir. Alaüddevle Bey, 1479–1515 tarihleri arasında Dulkadir Beyi olduğundan, caminin de bu tarihler arasında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Caminin 1732’de onarım geçirdiği görülmektedir. 1937 yılında Kahramanmaraş’ta satılan camiler arasında yer alır. İki katlı ve kerpiç olan cami, Derelioğulları ailesi tarafından satın alınarak muhafaza edilmiştir. 1960’lı yıllara kadar ibadete açık olan cami, 1970’li yılların başına kadar bakımsız ve harabe halde kalır. Minaresi orijinal olan cami, 1973’te, Fazlı Aslantürk Hoca Efendi öncülüğünde, özellikle Şirikçi ailesinin maddi yardımlarıyla, biriket üzerine düz beton damlı olarak yeniden inşa edilir. Saç çatısı bulunmaktadır. Şimdiki plan şekli eski plan özelliğine uygundur. 1987 yılında ise, Kahramanmaraş

Müftülüğü'ne devredilmiştir. Buk'a ise Haznedarlı Camii avlusunda inşa edilmiştir.

Şazi (Şadi) Bey Camii, şehrin güneyinde Dumlupınar Mahallesi'ndedir. Dulkadirli ümerasından Şazi Bey tarafından buk'asıyla birlikte inşa edilmiştir. Buk'a günümüze ulaşamamıştır. Camiyi inşa eden ve mahalleyi ilk iskana açan Şazi Bey olduğu için mahalleye ve camiye Şazi Bey adı verilmiştir. Caminin inşa kitabesi yoktur. Kaynaklara göre caminin, Alaüddevle Bey'in hükümdarlığı zamanında yaptırıldığı belirtilmektedir. Osmanlı Devleti, 1500 yılında Modon Kalesi'ni muhasara ederken Alaüddevle Bey damadı II. Beyazıt'a yardımcı olmak üzere Şadi Bey'i bu savaşa göndermiştir. Cami, 1708 yılında Müftü Ali Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. 1958'de yerine yenisinin yapımına başlanmış, 1960'da ibadete açılmıştır. Önceki camiden sadece minare günümüze kalmıştır. Caminin buk'ası da 1958'de yıkılmış ve yerine betonarme olarak iki katlı Kur'an Kursu binası yapılmıştır. Son cemaat yerinin kuzeydoğusunda üç mezar bulunmaktadır. Ortadaki mezarın Şazi Bey'e, güneydeki mezarın Müftü Kanadıkırıkzade Ali Efendi'ye, kuzeydeki mezarın ise 1918'de vefat eden Maraş Müftüsü Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi'ye ait olduğu belirtilmiştir. Ancak Mustafa Efendinin mezarı buraya Cumhuriyet döneminde

naklen getirilmiştir. Yapının kıble duvarının üst kısmında iki tamir kitabesi bulunmaktadır. Buna göre yapı, 1668 ve 1708 yıllarında onarım görmüştür. Son cemaat yerinin doğusunda bulunan minarenin kapısının üst kısmındaki kitabeye göre, minare 1709 yılında yapılmıştır. Camiyi 1708 yılında tamir ettiren Seyyid Ali'nin bir yıl sonra da minareyi yaptırdığı anlaşılmaktadır. Bu şahsın arşiv kayıtlarında isminin Müftü Ali Efendi olarak geçtiği görülmektedir. XIX. Asrın büyük müftüsü Kanadıkırık Mustafa Efendi müftülük yaparken fetvahane olarak bu camii kullanmıştır.

Cami, yıkılan Andırın garajının kuzeyinde, Dumlupınar Mahallesi'nin doğu ucunda, dört yol ağzındadır. Caminin sadece minaresi özgündür. Şazi Bey Medresesi, 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde "Şadi Bey Buk'ası" olarak kaydedilmiştir. Şazi Bey yapıyı inşa ettirdikten sonra, vakıf kurarak buraya akarlar kaydetmiştir. XX. Yüzyılın başlarında medresenin varlığını sürdürdüğü öğrenilmektedir.

Yapının tek katlı ve 7–8 odasının bulunduğu, üzerinin ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile örtülü olduğu belirtilmiştir. 1901 tarihinde medresede 35 öğrenci eğitim görmektedir. Medrese 1945–1950 yılları arasında ilkokul olarak kullanılır. 1950 yılında

boşaltılmış, 1958'de ise tamamen yıkılmıştır. Medresenin yerine betonarme olarak iki katlı Kur'an Kursu binası yaptırılmıştır.

Yavuz Sultan Selim Han'ın emirleriyle Maraş'a gönderilen Bayazıt beyi, Bayazıtoğlu Ali İskender beydir (1514). O zaman illerde en büyük askeri rütbe (Çavuşbaşlık) ile Osmanlının ilk Maraş askeri temsilcisi olarak, Maraş'taki Çavuşlu Camii Bayazıt oğlu Ali İskender Bey tarafından yaptırılır ve rütbesine izafeten Çavuşlu Camii denilir[28].

İklime Hatun Mescidi Kurtuluş Mahallesi'ndedir. Alaüddevle Bey'in kızı İklime Hatun adına 1549'da inşa edilir. Mescit ve türbe kesme ve moloz taştandır. Ortada paye, yanlarda duvarlara dayanan iki sivri kemerden oluşan son cemaat yeri, tonoz örtülüdür. Son cemaat yerinin sağında türbe, solundaki kemer içinde mescidin kapısı yer almaktadır. Kare planlı mescidin kubbesi yıkılmıştır. Silindirik mihrap nişi, sütunların taşıdığı yarım kubbeyle örtülüdür. Mihrap

---

[28] Bekir Sami Bayazıt. 1865-1866 Kürtdağı, Cebel-i Bereket Kozanoğluları İsyanı Ve Güneydeki Aşiretlerin İskânları. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2008

duvarının solundaki kapıdan türbeye girilir. Düzgün olmayan dörtgen planlı yapı, sivri kemerli tromplara oturan kubbe ile örtülüdür. Türbe kesme ve moloz taştan yapılmıştır. Türbe içerisinde İklime Hatun’un mezarı dışında bir mezar daha bulunmakta olup, bu mezarın kime ait olduğu bilinmemektedir.

Mescidin, Alaüddevle Bey'in oğlu Emir Şahruh'un kızı İklime Hatun tarafından 1547 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Yapının ismi 1848 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'nde "İklime Hatun Cami-i Şerifi", 1898 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'nde "İklime Hatun ve nam-ı diğer Künbet Cami-i Şerifı", 1901 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'nde "Üdürgücüzade Canıi-i Şerifi" ve Arifi Paşa'nın 1914 tarihli makalesinde ise "Üdürgücü Mescid-i Şerifı" olarak geçmektedir. Kaynaklara göre mescid, burada uzun yıllar imamlık yapan "Üdürgücü" ailesinin tamir ettirmesinden dolayı bu isimle anılmaya başlamıştır[29].

---

[29] Arifi Paşa Adana vilayetinin Cebelibereket sancağı, Hassa kasabasında doğdu. Cebelibereket beylerinden Karabeyzade Halil Bey’in oğludur. Mehmet Arifi Bey 1874 senesinde Edirne vilayeti Temyiz Divanı Kalemine intisap ederek memuriyet hayatına başladı. Görevi bir süre sonra mektubi kalemine değiştirildi. Edirne şehri Rus işgaline uğrayınca 1878

senesi Muharrem ayında memuriyetten ayrılıp İstanbul'a gitti. Edirne'de bulunduğu sırada vilayetin resmi yayın organı olan Meriç gazetesi muharrirliğini de yapmakta idi. İstanbul'da birkaç ay kaldıktan sonra kendi isteği ile Halep ili rüştiyesi, yazı öğretmenliğine atanarak Halep'e gitti. Burada birkaç ay görev yaptıktan sonra, Halep Mektubi Kalemine geçerek bir süre sonra kendisini tanıttı. 1880 senesinde Halep Vilayeti İdare Meclisi başkâtibi oldu. Bu sırada Halep'te mülki komiserlik yapan eski Konya valisi Mehmet Sait Paşa'nın kâtipliğini de ek görev olarak yapmakta idi. 1886-87 senesinde Hicaz vilayeti Mektupçuluğuna tayin olunarak Halep'ten ayrıldı. Bir süre sonra Cidde ilçesi kaymakamı oldu. Halep'te Fırat isimli gazetenin yazarlığını yaparken 1888-89 senesinde Cidde Kaymakamlığından istifa etti. 1890-91 senesinde Madenşehri Mutasarrıflığına tayin edildi. 1891-92 senesinde beylerbeyilik rütbesi verildi. Bu tarihten sonra sıra ile 1892-93'te Şehrizor, 1894-95'te Muş, 1895-96'da Bâyezit, 1896-97'de Maraş, 1901-02'de Süleymaniye, 1903-04'de Genç, 1905-06'da Mardin sancakları mutasarrıflığını yaptı. Mardin'de mutasarrıf iken bir süre Diyarbakır vali vekilliğinde bulundu. 1907-08 senesinde Rumeli Beylerbeyi payesi verildi. 1908-09 senesinde Trabzon Valiliğine tayin edildi. Bir yıl sonra kendi isteği ile görevi Konya Valiliğine nakledildi. 1911-12 yılına kadar bu görevde kaldı. Konya Valiliği sırasında bugünkü Anıt civarında bulunan Anberreis Camii onun gayretleriyle yapılmıştır. Arapça ve Farsçayı layığı ile bilen Arifi Paşa, Tarih-i Osmanî Encümeni üyesiydi. Halep ve Hicaz vilayetleri salnamelerini valiliği esnasında bizzat kendisi

İsa Divanlı Camii şehrin doğusunda İsa Divanlı Mahallesinde II. Selim tarafından 1570 yılında Hacı Osman adlı bir duvarcı ustasına yaptırılmış olup Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Ese Divane Camii olarak geçer. Cami, 1723 ve 1823 yıllarına ait kitabelerle belgelenen tamirlerden başka 1961'de son defa onarılmıştır. Eski yapıdan sadece minarenin ayakta kaldığı İsa Divanlı Camii taş duvarlar üzerine düz damlı iken günümüzde, enine dikdörtgen mekanın içinde doğu ve batıda birer payeye oturan ortası betonarme kubbe ile örtülü olarak yenilenmiştir. İsa Divanlı Medresesi'nin 1568–1569 yılında İsa Divanlı Camii ile beraber, İsa Divan'ın oğlu Hacı Osman tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Medresenin, İsa Divanlı Camii avlusunun doğu tarafında bulunduğu kaydedilmiştir. Üzeri düz toprak dam ile örtülü olan iki katlı medresenin, alt katında depo ve servis bölümleri, üst katında dört oda ve bir sofa bulunmaktaymış. Medrese, 1959'da cami ile beraber yıkılır.

---

hazırlamıştır. Paşa, ölümüne yakın zamanda Dulkadiroğulları Tarihi'ni yayımlamaya başlamıştı. İdareci ve tarihçi Arifi Paşa 14 Şubat 1915'te İstanbul'da vefat etti.

Uyuz Pınarı, Sarayaltı caddesinden Sakarya ve Kuyucak'a giden yol üzerinde İsa Divanlı Camii'nin doğusunda bulunmaktadır[30]. Uyuz Pınarı, asli özelliğini önemli ölçüde korumakta olup belediyenin mülkiyetindedir. Kullanıma açık ve inşa kitabesi yoktur. Çeşme günümüze ulaşmayan Dulkadir Beyliği'ne ait saraya yakındır. Yapının, bugünkü şeklini Dulkadir Beyliği döneminde XV. yüzyılda aldığı belirtilmektedir. İsa Divanlı Mahallesi'nde bulunan Uyuz Pınarı'nın, uyuz, cüzzam ve benzeri hastalıkların tedavisinde Romalılar döneminden bu yana kullanıldığı belirtilmektedir. Pınar, küçük ve dar bir alanın ortasında olup çevresi evlerle kaplanmıştır. İsa Divanlı Camiinin bazı musluklarından bu pınarın suyu akar. Vakfının yıkıldığı ve İsa Divanlı Camii'nin doğusuna giden sokak içindeki Uyuz Pınarı Mescidinin yola gittiği belirtilmiştir. Pınar, betonarme küçük bir oda içerisindedir. Buraya gelenler, suyu içer veya duş alırlar. Bikarbonatlı olan Uyuz Pınarı suyu içildiğinde midede uyarıcı etki yapar ve sindirimi hızlandırır. Karaciğer ve safra kesesini etkileyerek safra

[30] Kemalettin Koç. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010

kesesinin boşalmasını sağlar. Pankreas enzimlerinin etkisi için pH miktarını düzenler. Aynı zamanda deri bukluğ, böbrek ve idrar yolları, kadın ve romatizmal hastalıkların tedavisinde faydalı olduğu belirtilmiştir. Belediye tarafından 2006'da restore edilir[31].

Şekerli Camii Divanlı Mahallesinde XVI. Yüzyıl sonlarına ait bir yapıdır. Halk arasında Yukarı Oba Camii adıyla tanınır[32]. Son cemaat yerine yerleştirilmiş iki kitabeden biri 1204, diğeri 1696 tarihlerini taşır ki, bunlardan ilki bir başka yapıya ait olmalıdır. Enine dikdörtgen planlı cami mihrap önü bölümü dışa çıkıntılı olarak inşa edilmiştir. Ortada üç yanda tonoz örtülerle bu caminin planından başka dikkate değer bir yanı da burmalı yivlerle süslü bir gövdeye sahip minaresidir.

Şekerli Camii'nin plan özelliklerini büyük ölçüde tekrarlayan Şeyh Camii XVI. Yüzyıl sonuna ait olup minare dışında orijinalitesi bozulmuş, minare kaidesindeki kitabeye göre, 1797 yılında onarım görmüştür. Kısa, kübik kaide, yuvarlak gövde, fazla

---

31 http://www.marasgundem.com/

32 Kahramanmaraş-Mimari. Hamza Gündoğdu. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

yayvan olmayan şerefe altlığı, kısa petek ve küt şekilde sonuçlanan külahlı minaresi vardır.

Boğazkesen (Ekmekçi-Ali Ağa) Camii, Ekmekçi Mahallesi Boğazkesen mevkiindedir. Bulunduğu mahal, Akdere ve Kanlıdere'nin birleşme noktasında kurulduğundan dolayı Boğazkesen Mahallesi ismini almıştır. Bugün ise mahallenin ismi camiyi yaptıranın mesleğinden dolayı Ekmekçi Mahallesi olarak bilinmektedir. Caminin inşa kitabesi olmadığından yapım tarihi bilinmemektedir. Fakat yapı, arşiv kayıtlarına göre, Alaüddevle Bey'in (1480–1515) Ekmekçibaşısı Hacı Ali Ağa tarafından cami, hamam ve buk'adan oluşan bir külliye olarak yaptırılmıştır. Günümüzde sadece cami ayaktadır. Yapı, mihrabın üst kısmında yer alan iki kitabeye göre, 1723 ve 1797 tarihlerinde tamir edilmiştir. Minaresi, üstündeki kitabeye göre 1799 tarihinde yapılmıştır. Cami 1952 yılında önemli bir onarımdan geçirilir. Vakfiyesi de bulunan cami, 1831 kayıtlarına göre, hem Ekmekçi Camii hem de Ali Mescidi adı ile tanınmıştır. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde caminin ismi, Boğazkesen Camii olarak geçmektedir. Maraş Şeriye Sicili'ne göre (1 Ekim 1904 tarihi ile 17 Mayıs 1907 arası), aşağı Bezirgan Çarşısı'nda hududu belli hanın (Taş Han) gelirinin 1,5/40 hissesinin belli bir kısmı Boğazkesen Camii'nin aydınlatılmasına, tamir ve

tezyinine ayrılmıştır. Vakfın sahibi, Kısakürekzade Hacı Ahmet Efendi'nin kerimesi Hacı Şerife Hatun ibnete Hacı Ahmed Efendi ibn–i Abdullah'dır[33].

Boğazkesen (Ekmekçi Ali Ağa) Buk'ası, Haznedarlı Camii ile birlikte inşa edilmiştir. 1901 yılında medresede 10 talebenin öğrenim gördüğü anlaşılıyor. Boğazkesen Hamamı, Ekmekçi Mahallesi'nde Boğazkesen Camii yakınında yaptırılmıştır. 1950'ye kadar varlığını sürdürür.

Doğum yeri ve yılı hakkında bilgi bulunmayan **Kanadıkırıkzade Ali Efendi Hazretleri**, küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başlar, Kayseri ve İstanbul'da çeşitli hocalardan dersler alır[34]. Daha sonra Mısır'a gidip kıymetli alim ve velilerin tedrisinden geçerek maddi ve manevi ilimlerde yükselme sağlar. Yavuz Sultan Selim

---

[33] Kısakürek lakabı Yavuz Sultan Selim Han'ın Dulkadir Beyliği'ni ilhakı sırasında bahsi geçen bir olaya konu olmuş ve bu isim o zaman doğmuştur. Günümüzde Necib Fazıl ailesinde bulunan ve bizzat Üstad tarafından kaleme alınan şecereye göre bu lakabı ilk alan zatın adı İsmail'dir. Bunun babası Bektut ise, Dülkadiroğulları'nın şeyhülislamlık makamında bulunan bilgin bir zattır. Ailenin soy kütüğüne bakılacak olursa bu aile asırlarca müderris, müftü, ders-i âm, şeyh gibi âlimlerle doludur.

[34] Kanadıkırıkzade Ali Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi

Han'ın Mısır'ı fethi sırasında onunla birlikte olduğu nakledilir. Yavuz, ilmi seviyesinin yüksekliğini duyduğu Ali Efendi ile görüşüp, onu Maraş müftülüğüne tayin eder. Bu görevde iken Maraş'ta birçok alimin yetişmesine vesile olur. Vefat ettiğinde Hayrullah Mahallesi Orman Caddesi üzerinde bulunan Şazibey Camii bahçesine defnedilir. Kabri, yöre halkı tarafından halen ziyaret edilmektedir.

Ondan sonra Kanadıkırık sülalesinden 8-10 müftü, Osmanlının son zamanına kadar Maraş'ta müftülük yapmıştır[35]. Hakkında caminin abdest suyunu engellediği için bir çınar ağacının idamına karar vermesiyle ilgili bir menkıbe anlatılır.

Kurtuluş Mahallesi'nde Saraçhane Camii'nin güneyinde yer alan *Kapalı Çarşı*, XVI. Yüzyılın sonlarında Yeni (Aşağı) Bedesten ile Bakırcılar Çarşısı arasında kuzey–güney istikametinde üç bölüm halinde inşa edilmiştir. Kapalı Çarşı ile Eski Bedesten'de kullanılan malzeme ve inşaat tekniği aynı olup, iki yapı organik bir bütünlük içerisindedir. Bundan dolayı, Kapalı

---

[35] Maraş Meşhurları. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009

Çarşı'nın da Yeni Bedesten ile birlikte planlanarak inşa edildiği sanılmaktadır. Çarşı asli özelliklerini büyük ölçüde korumaktadır. Kapalı Çarşı'daki dükkanlar duvar içine gömme ve iki taraflı olarak inşa edilmiştir. Dükkanların kapatılmasında tahta perde kullanılmıştır. Sonradan çarşının köşkerlere ait batı sokağı, 1948 yılında Belediye tarafından yol açmak maksadıyla yıktırılır. En son tamirini 1968 yılında gören çarşının doğusunda Kazazlar Çarşısı, Mazmanlar Çarşısı[36], Alacacılar Çarşısı ile Taş Han, güneyinde Bakırcılar Çarşısı, batısında ise Atatürk Bulvarı yer alır. Kapalı Çarşı'nın içinde 98, doğu ve güney cephelerinde 18 olmak üzere, toplam 116 dükkan günümüze ulaşabilmiştir. Buna yıktırılan Köşkerler Çarşısı da dahil edilirse, vaktiyle 160 civarında dükkan bulunuyordu. Günümüzde sekiz yerden girilen çarşının kalan iki bölümünde ve dış cephelerinde bezirganlar, kavaflar, kuyumcular ve çeşitli esnaf bulunmaktadır.

Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan, çarşı kompleksine hakim bir konumdaki Dua Kubbesi'nin, Osmanlı Devleti dönemi Arasa–Çarşı–Kapalı Çarşı kompleksinde rastlanan "Dua Kubbesi" olma ihtimali

---

[36] Kilim dokuyan insanlara verilen ad. Şöyle bir tekerlemede adı geçen meslek. "Kızım kızım kızmana, kızımı verdim mazmana, mazman kazansın getirsin, kızım yesin otursun".

yüksektir. Bu toplanma yerinin, çarşı kompleksi gibi XVI. Yüzyılın sonlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Girişi Bakırcılar Çarşısı’nda olan Maraş’taki Dua Kubbesi, iki katlı olarak Taş Han’ın güneyine, Alacacılar Çarşısı’nın güneydoğusuna yerleştirilmiştir. Bugün şahısların elinde bulunmakta ve dükkan olarak kullanılmaktadır.

Maraş Sancağının 1563’teki toplam nüfusu 140750, toplam gayrimüslim nüfus 11623, toplam nüfus içerisinde gayrimüslim nüfusun oranı ise % 8.2 olarak hesaplanmıştır[37].

---

[37] İbrahim Solak. Dulkadirli Eyaleti’nde Gayrimüslimler

XVII. Yüzyıla kadar tamamen Müslüman nüfustan oluşan Maraş'ı 1619'da gören Polonyalı Simeon burada yirmi hane kadar Ermeni'nin bulunduğunu belirtir. Bu durum Ermenilerin şehre yavaş yavaş yerleşmeye başladıklarını gösterir.

Yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi şehri ziyaret eder[38]. "..Maraş'ta şeyhülislam ve nakibüleşraf ve sipahiyan kethüdayeri ve yeniçeriyanı dergahı ali serdarı ve dizdarı ve ayan eşrafı ve ulema ve sulehası vardır. Şehirde otuz dokuz mihrab vardır. Bunlardan Ada Camii, Kale Camii, Boğazkesen Camii, Bektutiye Camii, Hatuniye Camii, Ese Divane Camii, Hatibzade Camii, Şadiyye Camii, Kara Meraş Camii meşhur camilerdir. Her cami ve mescidde talebe odaları olduğundan başka on bir medrese vardır. Bunların meşhurları Bektutiye ve imareti, Ulu Cami ve imaretidir. Bu şehir kadim olduğundan büyük evliyası çokdur. Evvela serçeşme i fukara Deli Fakih Sultan meşhuru afakdır. Ve civarında Omuzlu Küçi dede ve karşı canibinde bir bayır üzre

[38] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt Sh. 349-50

Sultan Ebülfeth ile cenk esnasında iken buyururlar kim Uzun Hasan Sultan Mehmed oğlan seni kırar ha Amma cebine koyar ha deyu keşf etmişlerdir. Hakka ki bir cengi azim olub Derdimend Baba Ebülfeth tarafında bulunup fütuhatı azimedir. Ve Derdimen Babanın altında Çomaklı Sultan ve kurbinde Malik Üştür Hazretleri sahabe-i kiramdandır. Hazreti Resaletin silahşoru idi. Çapüksüvar bir farisülhayl kimesne idi. Tebük gazasında çeşmi şeriflerinin biri yırtılas olduğundan Üştür deyu mülakkab olmuşdur. Hazreti Ali'nin kemerbestesidir. At binen sipahiyanın silsileleri Malik Üştüre müntehi olup pir olmuşdur. Ve Karlı Baba ve Çem Çerez Baba ve Meraşın yolu üzre kıble tarafında Sofı Dağı derler bir haylak dağdır. Ta nihayetinde Hazreti Ukkaşe menakıbı çokdur. Bir kubbe-i ali içinde medfundur. Azim ziyaretgahdır. Ve anda abı hayatdan nişan verir bir kuyu var. Cümle ehli züvvar andan nuş idüp hafakan derine biemrillah devadır. Ve Ukkaşe hazretleri civarında Hazreti Resaletpenahın aşbazı Şeyh Cümcemeddin hazretleri Resaletpenahdan kemerbeste olmuşdur Cümle aşbazların silsileleri ana müntehi olup pirleri olmuşdur. Bu sultanlar Hazreti Ömer hilafetinde Esved bin Mıkdad ile gelip bu kala altında şehid olmuşlardır. Ve Ukkaşe hazretlerinin garbında görünen Kafir Dağı dibinde İbrahim Dede hazretleri ve ziyareti Sadeddin Teftazani hazretleri ve ziyareti Manav

Ali bin Balı Efendi Alaüddevle camiinde medfundur. Cümlesinin ervahı şerifleri şad ola…”

Cami, medrese ve çeşmeden oluşan *Acemli İskender Bey Külliyesi*, Beyazıtlı ailesinden Hacı Abdullah Bey’in oğullarından İskender Bey tarafından, kendi adıyla, kalenin batısındaki Acemli Mahallesi’nde yaptırılmıştır[39]. Bu caminin, XVII. Yüzyılın ortalarına doğru yaptırıldığı düşünülmektedir. Çünkü İskender Bey’in 1618 yılında hayatta olduğu kabul edilmektedir. Cami ahşap kirişlemeli, düz toprak damlı ve harabe durumda iken 1912 yılında yıkılmış, 1912–1914 yılları arasında evkaf memuru Hacı İbrahim Evliya Efendi’nin gayretleriyle, Evkaf Müdürlüğü’nün kaynakları kullanılarak, taş malzemeden yeniden inşa edilmiştir[40].

---

[39] Kemalettin Koç. Kahramanmaraş’ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010

[40] Maraş’ta 1881’de doğdu. Defter-i hâkâni memuru Mustafa beyin oğludur. Çocuk yaşta Kuran-ı Kerim’i ezberledi. Rüştiyeyi okudu. Bektutiye medresesi müderrisi Mümtaz Efendi’den Arapça öğrendi. İstanbul’a gitti. Evkaf mektebini bitirdi. Evkaf memuru oldu. 1916 yılında Şerife hatun ile evlendi. Maraş işgal edildiğinde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinde görev aldı. Harbin başlaması ile beraber merkezde görev aldı. Çeteleri ile beraber görev yaptı. Maraş harbinin her aşamasında çalışanların en önde gelenlerinden oldu. Harbin 16.

Cami, 1963 ve 1987 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir ettirilmiştir. Caminin mihrap, cümle kapısı ve avlu kapısında kitabeler yer almaktadır. Medresenin de bu tarihlerde onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde avluya girişi sağlayan cümle kapısı ile külliyeyi çevreleyen duvarın, 1914 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde caminin kuzeyinde abdest alınan iki havuz, doğusu ve batısında ahşap malzemeden yapılmış iki katlı medrese odaları ile avlunun kuzey duvarında çeşme yer alır.

Medrese, caminin doğu ve batısında iki katlı olarak inşa edilmiştir. 1862 tarihli vakfiye ve 1901 tarihli Maarif Salnamesi'nde burada eğitim ve öğretimin devam ettiği belirtilmiştir. 1963 ve 1987 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir ettirilmiştir. Son onarımda, duvarlar sıvanarak badana yapılmış, ahşap malzemeler ile çatı yenilenmiştir. Günümüzde medresenin bir bölümünde öğrenciler kalmakta, diğer bölüm ise Kur'an Kursu olarak kullanılmaktadır. Fethullah oğlu Koca Emin Ağa tarafından 1862 yılında düzenlenen vakfiyede, medresenin faaliyetini sürdürdüğü ve medresenin müderrisinin Evliyazade Seyyid Mustafa

---

gününde şehid düştü. Harbde evi yandı. Geriye 18 yaşında dul bir kadın ve iki yetim bıraktı.

Efendi olduğu kaydedilmiştir. 1901 tarihli Maarif Salnamesi'nde ise, medresenin müderrisinin Evliyazade Ahmet Efendi olduğu ve aynı yıl medresede 10 talebenin öğrenim gördüğü belirtilmiştir.

Acemli (Şehit Evliya) Çeşmesi Acemli (Hacı İskender Bey-Şehit Evliya) Külliyesi'nin bir parçasıdır. Çeşme, caminin avlu duvarının kuzey cephesine yerleştirilmiştir. Avlu kapısı üzerindeki inşa kitabesine göre 1914 yılında yapılmıştır. Çeşme halen mahalle çeşmesi olarak işlevini sürdürmektedir.

Beyazıtlı Camii, Beyazıtlı ailesinden Hacı Abdullah Bey tarafından 1618'de mektep ve medresesiyle birlikte inşa edilmiş ve giderleri için birçok emlak ve arazi vakfedilmiştir[41]. 1618 tarihli Hacı

---

[41] İskender Bey'in vefatı üzerine ailenin reisliği, çalışkan ve namuslu bir zat olmakla tanınmış olan oğlu Hacı Abdullah Bey'e intikal eder. Halkın arasına girerek bizzat çalıştığı ve böylece halka örnek olduğu nakledilen Hacı Abdullah Bey, Maraş'da ziraatın ilerlemesine çalışır, kanallar açtırır, yollar yaptırır. Maraş'da bir süre mütesellimlik de yapan Abdullah Bey bu arada hayri müesseseler yapmaktan da geri kalmaz.1618 senesinde Maraş'da meşhur Bayezidli Camii'ni yaptırarak, buraya birçok emlak ve arazi vakfeder. Hacı Abdullah Bey, 1618 senesinden sonra vefat etmiştir, ancak

Abdullah Bey'in tanzim ettirdiği ve İskenderoğlu Hacı Beyazıt Vakfı adıyla bilinen vakfiyeye göre, bu camiye sürekli gelir sağlamak için Saraçhane Camii çevresinde bulunan arsalar satın alınarak 72 dükkan inşa edilmiştir[42]. Bu dükkanlar üzerine iki tane de kahvehane yapılmıştır. Bunun yanında Arasta yakınında bir boyahane dükkanı, Divanlı Mahallesi'nde bir değirmen ve Pınarbaşı köyündeki değirmenden kendi hissesine düşen 1/3'lük paydan elde edilen gelirin önemli bir kısmını külliyeye vakfetmiştir. Bu vakfın 1760 tarihli vakıf gider defterinde, vakfiyede olmamasına rağmen, Beyazıt Camii ve Külliyesi loğkeşine ücret ödendiği belirtilmektedir. Vakfın mülkiyetinde bugün 31 dükkan ve iki arsa kalmıştır. Caminin diğer vakıfları arasında, Hatuniye (Kurtuluş) Mahallesi'nde bir arsa, günümüzdeki Yörükselim Mahallesi'nde avlulu bir kerpiç ev ve bir dükkan ile Divanlı Mahallesi'nde bir arsa görülmektedir. Bu arsanın vakfiyede görülen değirmenin yeri olduğu düşünülmektedir. 1795 yılında meydana gelen bir

---

vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yaptırdığı Bayezidli Camii önünde medfundur. Hacı Abdullah Bey'in Numan, İskender, Veli ve Salih adlarında dört oğlu vardı. Bunlardan Salih Bey, Hoca Durdu Mahallesi'ndeki Salihiye Camii'ni; Veli Bey Küçükçavuşlu Mahallesi'ndeki camiyi; İskender Bey de Acemli Mahallesi'ndeki camiyi yaptırmıştır.

[42] Nazif Öztürk. Bayazıtoğulları Vakıfları

depremde caminin minaresi kaide kısmına kadar yıkılır. Minare, 1805 tarihinde Kalender Paşa tarafından yenilenir. Beyazıt oğullarından Süleyman Paşa da, bu cami için 1837 tarihli bir vakıf kurmuştur. Bu vakıftan elde edilecek gelirle her ay iki hafız tarafından dört hatim okunmasını istemiştir. Ayrıca bu caminin akarlarından, Veli Bey, Saraçhane ve Cığcığı camilerine tahsisat ayrılmıştır. 1907 ve 1922 tarihli iki vakfiyede Beyazıtlı Camii'ne gelir kaydedildiği belirtilmektedir. Camide tamiratları gösteren 1831 ve 1841 tarihli iki kitabe bulunmaktadır. 1831 tarihli tamirat Süleyman Paşa, 1841 tarihli tamirat ise Kenan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami son olarak 1960–1965 tarihleri arasında Dayızade Hacı Ahmet Efendi tarafından tamir ettirilir.

Devecili Camii, Akçakoyunlu Mahallesi Devecili Mevkii'nde bulunmaktadır. İnşa kitabesine göre cami, 1615 yılında Kaya'nın oğlu Ebu Bekir tarafından yaptırılmıştır. 1990 yılında yıkılarak yerine yenisi yapılan cami, Batıpark'tan Ortaseki mevkiine geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Devecili Camii'nin inşa ve tamir kitabeleri muhafaza edilmektedir. Cami, bu kitabelere göre, 1740 ve 1872 ve 1907 tarihlerinde tamir edilmiştir. Caminin minaresi orijinal halini muhafaza etmektedir.

Beyazıtlı (Hacı Abdullah Bey) Medresesi, Beyazıtoğulları'ndan Hacı Abdullah Bey'in Kasım 1618 tarihli vakfiyesine göre, Çavuşlu Mahallesi'nde cami, medrese ve mektepten oluşan külliyenin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Beyazıtlı Medresesi ve mektep odaları, Beyazıtlı Camii'nin kuzeyinde ve doğusunda kalan avlu boşluğunda yer almakta idi. Beyazıtoğlu Kalender Paşa 1806 tarihinde, harap olan 32 odalı Beyazıtlı Medresesi ve mektep odalarını yeniden yaptırmış ve medrese bundan sonra *Kalender Paşa Medresesi* olarak anılmaya başlamıştır. 1901 yılı Maarif Salnamesine göre, İsmail Efendi'nin müderrislik yaptığı medresede 50 talebenin öğrenim gördüğü görülmektedir. 1807 tarihli vakfiyeye göre, medresenin, Maraş ve Trablusşam Beylerbeyi Beyazıtzade Kalender Paşa tarafından fevkani yapılan dershane ile 32 odadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Medresenin 1920'li yıllara kadar işlevini sürdürdüğü görülür. Kalender Paşa, vakfiyesine göre medreseye, Suk-i Sultani'de (Saraçlar Çarşısı) Hatipzadeler ile ortak olduğu iki katlı ve 48 odadan oluşan hanın yarı hissesini, Havancı, Kuyumcu ve Köşger çarşılarındaki toplam beş dükkan ile bir kahvehaneyi vakfetmiştir.

Saraçhane Camii Kurtuluş Mahallesi'nde, Ulu Camii'nin güneyinde inşa edilmiştir. Eskiden Saraçhane

Camii’nin altındaki ve çevresindeki dükkanlar saraç esnafı tarafından kullanıldığından ismini buradan almıştır. Caminin inşa kitabesi yoktur. Bu yüzden inşa tarihi bilinmemektedir. Bunun yanında 1618 tarihli vakfiyeye göre, İskenderoğlu Hacı Beyazıt (Abdullah) Bey tarafından bu tarihlerde inşa ettirildiği sanılmaktadır. Vakfiyede Hacı Abdullah Bey, Yeni Bedesten’in kuzey tarafında bulunan Suk-ı Sultani’de 72 dükkan yaptırdığını ifade etmektedir. Burası Saraçlar çarşısıdır. Saraçhane camiinin alt katında ise dokuz dükkan vardır. Tapu kayıtlarına göre bu dükkanların sahibi olarak İskenderoğlu Hacı Beyazıt’ın adı geçmekte ve dükkanlar İskenderoğlu Hacı Bayazıt Vakfı’nın mülkiyetinde bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olan Cami tamir görmesine rağmen, orijnal halini korumaktadır. Doğu cephe duvarının üst tarafına yerleştirilen tamir kitabesine göre, 1905 yılında tamir edilmiştir. 1 Şubat 1920 yılında, Maraş Kurtuluş Savaşı sırasında, Fransızlar tarafından çarşı ile birlikte yakılmış ve daha sonra onarılmıştır. 1937 tarihinde Vakıflar tarafından şahıslara satılmış ama işlevine devam etmiştir. 1981’de ahşap tavan yenilenmiş, duvarlar sıvanarak badana edilmiş, camiye çıkışı sağlayan kuzey taraftaki taş merdivenin yerine betonarme merdiven yapılmıştır. Buraya bir de şadırvan eklenmiştir. Bundan sonra yapı, 1989–1991 tarihleri arasında Vakıflar tarafından

onarılmış, ahşap tavan, çatı ve ahşap doğramalar tamamen yenilenmiş, duvarlar sıvanarak badana yapılmıştır. Vakfiyeden, Saraçhane'ye su getiren suyollarının tamir ve bakım masrafının da aynı vakıf tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Cami, ahşap piramidal çatı ile örtülmüştür. Caminin kuzeyinde ve doğusunda Saraçhane Medresesi bulunuyordu. 1806 yılında Kalender Paşa tarafından kurulan bir vakıfla, cami ile beraber dershane ve medrese de tekrar bina ve ihya edilmiştir. Tamirden geçen caminin toprak dam olan üst yapı örtüsü, Kocabaş Köse adlı bir hayırsever tarafından saçla değiştirilir. 1981 yılında, vakıf tarafından, saç kaldırılıp üzeri kiremitle kaplanır. Aynı yıl minare de vakıf tarafından yaptırılır. Kahramanmaraş'ın "altı çarşı üstü cami" olan tek yapısıdır. Günümüzde altındaki çarşıda saraç esnafı yanında, ayakkabıcı ve tenekeci dükkanları da hizmet görmektedir.

Çukuroba (Hacı Hüseyin Efendi) Camii, inşa kitabesine göre, 1670 yılında Hacı Hüseyin Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, banisinin ismiyle anılırken, günümüzde bulunduğu Çukuroba Mahallesi'nin adını almıştır. 1876 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'ndeki bilgilere göre, bugünkü Kız Meslek Lisesi civarında bulunan 123 zir'alık tarlanın yarısı camiye vakfedilmiştir. Kız Meslek Lisesi'nin bulunduğu

mevkinin adı eskiden Vakıf Tarla olarak bilinmektedir. Cami, 1767 yılında tamir ettirilmiştir. Bundan başka, 1876 tarihinde de Hacı Hasan tarafından tamir ettirildiği kayıtlıdır. Cami minaresinin kaidesinde yer alan kitabeye göre minare, 1721 tarihinde yapılmıştır. Cami 1945 yılında yıkılarak, H. Mehmet Gündüz adındaki usta tarafından yenisi yapılır. Caminin ilk halinden günümüze sadece taş minaresi kalmıştır. Cami son olarak 1959 yılında Osman Sandaloğlu önderliğinde taş malzemeden yeniden inşa edilir.

Arasa Camii, Kahramanmaraş'ın güneyinde Hayrullah Mahallesi'ndedir. Kıbrıs Meydanı'ndan Sokakbaşı'na doğru giden yol üzerinde Timur Paşa tarafından XVII. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Cami minaresi ise kapının üst kısmındaki kitabeye göre İmam Hacı İsmail tarafından 1708 yılında yaptırılmıştır. Caminin kuzey duvarında yer alan kitabeye göre ise, cami harabe bir durumda iken tamamen yıkılarak 1899 yılında yeniden yapılmıştır. İlk zamanlarda Timur Paşa Camii olarak anılan ibadethanenin bulunduğu mahalle, Osmanlı döneminde Cığcığı Mahallesi ismiyle anıldığından, cami Cığcığı Camii olarak da anılmıştır. Maraş Arasası'na yakın olması dolayısı ile Arasa Camii adı ile de bilinir. Caminin II. Abdülhamit'in iradesiyle Maraş Mutasarrıfı Muhammed Arifi Paşa döneminde

tadilat gördüğü belirtilmiştir. 1980 yılında yıkılan cami, 1985'te yeniden yapılmıştır. Caminin eski minaresi ve kuzey duvarı ikinci inşasının kalıntılarıdır. Caminin kuzeyindeki eski minarenin şerefesindeki kapı doğuya bakmaktadır. Bu, Maraş'taki diğer camilerde rastlanmayan bir durumdur. Timur Paşa Medresesi, Timur Paşa tarafından Hayrullah Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Kaynaklara göre medrese, Arasa Camii ile beraber XVII. Yüzyılda inşa edilmiştir.

Dede Mehmet (Çınarlı) Camii, Sakarya Mahallesi'nde bulunmaktadır. Cami, Bey Camii'nden gelip Sakarya'ya giden yol üzerindedir. İnşa kitabesine göre, 1671–1672 yılında Dede Mehmet tarafından yaptırılmış olan cami, günümüzde Çınarlı Camii olarak bilinmektedir. 1963 ve 1973 yıllarında bazı onarımlardan geçirilen caminin minaresi 1973 yılında yapılmıştır. İnşa ve ayet kitabeleri bulunmaktadır.

Divanlı (Ahmet Paşa) Camii, doğusundaki giriş kapısının üzerinde bulunan inşa kitabesine göre Zorlu (kel) beylerden Ahmet Paşa tarafından 1690 tarihinde yaptırılmıştır. Sonradan mahallenin adını almıştır. Tamir kitabesine göre cami 1796 tarihinde meydana gelen bir depremle yıkılmış ve 1797 tarihinde halkın yardımlarıyla tekrar yapılmıştır. Şehrin doğusunda, yüksek bir mevkide

inşa edilmiş olan cami, Kahramanmaraş’ta iki şerefeli minareye sahip tek eski camidir. Cami, 1901, 1965 ve 1986 yıllarında da tamir görmüştür. Caminin bugünkü şeklini, 1797 yılındaki onarımlarda aldığı düşünülmektedir. Minarenin de bu onarımlar sırasında yapıldığı sanılmaktadır.

Divanlı Medresesi caminin doğusunda bulunan avlunun kuzeyine doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiştir. Medresenin inşa kitabesi yoktur. Divanlı Medresesi’nin de 1797 onarımı sırasında Murtaza Paşa tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir. Medrese ilk yapıldığı halini korumaktadır. 1863, 1901, 1965 ve 1986 yıllarında onarım görmüştür. Bu tamirlerde duvarlar sıvanarak badana edilmiş, ahşap kirişlemeli düz damının toprak tabakası kaldırılarak eğimli saç çatıyla kapatılmıştır. 1920’lere kadar işlevini sürdüren medrese, Cumhuriyetin ilk yıllarında ilkokul olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise Kur’an Kursu olarak hizmet vermektedir.

Kahramanmaraş’ın Fransızlar tarafından işgali sırasında Alman Eytamhanesi’nden Kümbet ve Divanlı’daki Kahramanmaraş halkına ateş edilmişti. Bunun üzerine, Mehmet (Eşbah) Efendi tarafından, oğlu Mustafa Eşbah ve arkadaşı Hacı Sabit, Divanlı Camii minaresine çıkarılarak Eytamhaneye hücuma geçen

çetelere yardım için görevlendirilmişlerdi. Eytamhanedeki Fransız ve Ermeniler Kümbet mezarlığındaki çetelere ateşe başladılar. Mustafa Eşbah ve arkadaşı Hacı Sabit, mezarlıktaki düşmanlara silah sıkmışlardır. Bunu gören Fransızların işareti üzerine Amerikan Koleji'nden ve Eytamhane'den Divanlı Camii minaresi top ateşine tutulmuştur. Cami bu harbde yanmıştır. Harb sonrası Şirikçi ailesi tarafından yaptırılır. Sonradan tamir edilmesine rağmen minarede hala kurtuluş savaşının izlerini görmek mümkündür. Caminin son asırlarda bakımını Şirikçi ailesi yapmaktadır. Bu cami daha önce de aydınlatmaya bağlı yangın geçirmiş olup bu yangın, taşlarının çabuk dağılmasından bellidir.

Veli Bey Camii, Beyazıtlı ailesinden Hacı Abdullah Bey'in oğullarından Veli Bey tarafından yaptırılmıştır. Akdere'nin batısındaki cami, günümüzdeki Yörükselim Mahallesi sınırları içinde olup ibadete açıktır. Caminin inşa kitabesi yoktur. Yapının banisinin ismi, minarenin 1707 tarihli inşa kitabesinde geçmektedir. Hacı Abdullah Bey'in 1618 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Ayrıca minarenin inşa kitabesine göre, minarenin Veli Bey'in oğlu Ali Bey tarafından 1707 yılında yaptırıldığı ve Veli Bey'in vefat ettiği belirtilmektedir. Bu bilgilerden Caminin XVII. Yüzyılın ortalarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Salihiye Camii Hayrullah Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Bazı kaynaklara göre, bugünkü yapının yerinde Beyazıtoğulları'ndan Hacı Abdullah Bey'in oğullarından Salih Bey tarafından yaptırılan cami bulunmaktaydı. Bazı kaynaklarda da, Salih Bey'in kendi düğününde cirit oynarken ölmesi üzerine, düğün parasıyla kendi adına bu caminin inşa ettirildiği kayıtlıdır. İlk caminin XVII. Yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği belirtilmektedir. Bugün cümle kapısının üst kısmındaki kitabeye göre, cami yıkılarak 1912 tarihlerinde yeniden inşa edilmiştir. Yıkılan caminin ilk hali ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile örtülü iken, 1950'li yıllarda toprak tabakası kaldırılarak alttan düz ahşap tavanla, üstten de kırma çatı ile kapatılır. Cami 1965'li yıllarda bakımsız bir haldedir. 1971 yılında tekrar yıkılıp betonarme tarzında üç katlı olarak inşa edilir. İlk katı cami, bodrum katı depo, zemin katı dükkandır. Minare caminin kuzeybatı tarafına 1994 yılında yapılmıştır.

Şekerli (Ahmet Paşa-Yukarı Oba) Camii Kahramanmaraş'ın doğusundaki Turan Mahallesi Şekerli mevkiinde, Sarayaltı'ndan gelip Kuyucak'a dönen yolun kuzey köşesinde yer almaktadır. Yapının inşa kitabesine göre, 1696 tarihinde Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Bunun yanında son cemaat yerinin güney

duvarında 1210 tarihli ikinci bir inşa kitabesi daha bulunmaktadır. Bu kitabe ile ait olduğu yapının şehirde Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait tek örnek olduğu görülmektedir. Bu kitabenin, caminin yerinde önceden yapılmış ve sonra yıkılmış olan başka bir camiye ait olduğu düşünülmektedir. Kaynaklarda caminin adı Ahmet Paşa olarak da geçmektedir. Buradan da, Divanlı ve Şekerli camilerini aynı şahsın, yani Ahmet Paşa'nın yaptırdığı tahmin edilmektedir. Avlunun kuzey tarafında bulunan medrese 1920'ye kadar faaliyetini sürdürmüş, sonradan yıkılmıştır. Cami ilk yapıldığı halini önemli ölçüde korumaktadır. Cami 1856, 1888 tarihlerinde onarım görmüş olup minaresi hasar görünce demir çemberlere alınmıştır. Cami en son 2000 yılında onarımdan geçirilmiştir. Günümüzde caminin minaresine sarılmış demirden halkalar, yıldırım düşmesi sonucu meydana gelen çatlamaların camiye hasar vermesini engellemek için geçirilmiştir. Son dönem büyük alimlerden Hafız Ali Efendi'nin talebesi Buhari hafızı Şakir Hoca bu camide görev yapmıştır.

Şekerli Medresesi, Turan Mahallesi'nde Gani Yusufzade Mevitab Ahmet Paşa tarafından Şekerli Camii avlusunda 1696 yılında yaptırılmıştır. 1910'lu yıllarda, Şekerli Camii'nde 30–40 cilt kadar kitap olup onların da yıpranmış olduğu kaydedilmektedir. 1920 yılına kadar

kullanılmış olan avlunun kuzeyindeki medrese daha sonra yıkılarak yerine lojman ve hela yapılmıştır. Maraş'ın meşhur alimlerinden Osman Efendi'nin 1902 tarihine kadar bu medresede arabi ve dini ilimleri tedris ederek tahsilini tamamladığı, 1901 yılında, Seyyid Hanzade Ahmet Efendi'nin müderrislik yaptığı medresede, 80 talebenin öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. 5 Mart 1906 tarihli vakfiyede, medresenin tamir edildiği belirtilmektedir. Yirmi seneden beri Sivas ve çevresinde neşr-i ulum ve funun-ı aliye ile meşgul olan Şeyh el-Hac Süleyman Efendi, medresenin müderrisliğine talib olmuş ve Evkaf Müdürlüğü'nce yapılan tahkikat sonucunda göreve layık olduğu anlaşıldığından, vakıf geliri, yani dükkanın icarı kendisine verilerek 1 Nisan 1907'de müderris olarak tayin edilmiştir. Kadızade Hacı Mustafa Efendi ile Hacı Hasan Fehmi Efendi'nin Çıkrıkçı Çarşısı'ndaki kunduracı dükkanlarını Şekerli Camii ve Medresesi'ne vakfettikleri kaydedilmiştir.

Turan Mahallesi'nde bulunan *Şeyh (Şeyh Hüseyin) Camii*nin inşa kitabesi yoktur. Şeyh Turan Camii, şehirde Şıh (Şeyh) Camii olarak bilinir. Cami, Şeyh Hüseyin Dede tarafından yaptırılmıştır. Yapı ile ilgili en erken belge 1681 tarihlidir. Caminin de bu tarihlerden önce yapıldığı düşünülmektedir. Orijinal

şeklinde fazla bir değişiklik yoktur. Minare kaidesinde bulunan tamir kitabesine göre cami, 1795 depreminde zarar gördüğünden 1796 yılında minareyle birlikte onarımdan geçirilmiştir. Yapı, Maraş Kurtuluş Savaşı sırasında top mermileri ile tahrip edilir. Bu mermilerden birisi minareye isabet etmiş ve patlamamıştır. Maraşlılar, bu minareye 'Gazi Minare' ismini vermiştir. Minaresi orijinal olan caminin, Şekerli Camii'ne benzer bir planı bulunmaktadır.

Hışır (Hışva) Hanı Kurtuluş Mahallesi'nde Maraş (Belediye) Çarşısı'nda bulunmaktadır. İnşa kitabesi yoktur. Maraş Çarşısı ile Eski (Yukarı) Bedesten'in arasına XVII. Yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği sanılmaktadır. Maraş Çarşısı'ndaki dükkanların arkasına yapılmış ve bir dehlizle çarşıya bağlanmıştır. Han 1904 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'nde Hışva Hanı ismiyle kaydedilmiştir. Hışır ve hişva yöresel bir tabir olarak pamuk kozası anlamında kullanılmaktadır. Önceden handa pamuk kozası satılırdı. Eski Bedesten'in batı tarafında Belediye Çarşısı'nın üzerinde bulunan Hışır Hanı, 1884 yılında çıkan büyük yangında ağır hasar görünce yenilenircesine onarımdan geçirilir. Hışır Hanı'nın yaklaşık yarısı yıkılmış durumdadır. Yapının sadece kuzey tarafındaki mekanlar günümüze ulaşmıştır. 1950'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdürdüğü belirtilen

han şahısların elinde olup, kuzey revakının bir bölümü konut olarak kullanılmaktadır. Hanın giriş kısmında birkaç tane bıçakcı dükkanı yer alır. Yapının günümüzde restore edilip müze olarak kullanılması düşünülmektedir.

Taş Han, Kurtuluş Mahallesi'ndedir. Han, doğudan Maraş Çarşısı, batıdan Kapalı Çarşı ve Miri Han'a, kuzeyden Mazmanlar Çarşısı, güneyden Bakırcılar Çarşısı ile çevrili olup, iki katlı olarak inşa edilmiştir. 1653 tarihli vakfiyeye göre o yıllarda yapıldığı düşünülmektedir. Han, Hatipzadelerden Mehmet Efendi, Kalender Çelebi ve Ahmet Çelebi kardeşler tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyede hanın üst katında 22 oda, alt katında iki oda (depo-ahır), güney ve doğu taraflarında 50 dükkan olduğu belirtilmektedir. Han, 1947, 1952, 1981 ve 2002 yıllarında tadilat ve onarımdan geçirilmiştir. Ayrıca, II. Dünya Savaşı yıllarında orduya tahsis edildiği dönemde, avlunun doğu tarafında açılan bir geçitle, Belediye Çarşısı'na bağlanmıştır. Taş Han, 232 Numaralı Maraş Şeriye Sicili'nde "Kabaoğlu Hanı" ismiyle, 48 oda ve bir müştemilattan oluşan vakıf hanı olarak geçmektedir.

Bu han, 1652 tarihli Hatipzade Vakfiyesi'ne göre, Haznedarlı Mahallesi'nde Hatipzade Camii'ne vakfedilmiştir. Vakfiyede belirtilen hanın üst katındaki

22 oda, alttaki üç depo–ahır sayıları, 25.5.1984 tarihli Taş Han tescil fişinde de aynıdır. 1936 yılında Kahramanmaraş Belediyesi'ne geçmiş, 1964 yılında tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. 1952 ve 1980'li yıllarda yangın geçirmiş olan hanın ikinci katı, yangından sonra ahşap olarak yapılmıştır.

Çarşı merkezinde bulunan handa, şehre gelen yolcular kalırlardı. Alt katın yolcuların malları ve hayvanları için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde büyük ölçüde sağlam olan hanın, alt katında hediyelik ahşap oyma ürünlerinin satıldığı dükkanlar, üst katında ise yemeni yapan köşkerler ile modern terlik yapan dükkanlar sıralanmaktadır.

XVII. Yüzyılın başlarında *Yeni Bedesten*, Kurtuluş Mahallesi'nde, Saraçhane Camii'nin güneyinde, Kapalı Çarşı'nın kuzeyine bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu bedesten, Dulkadir Beyliği zamanında yapılan bedestenden sonra yapıldığı için Yeni Bedesten, daha aşağıda yer aldığı için de Aşağı Bedesten olarak adlandırılmıştır. Beyazıtoğullarından Hacı Abdullah Bey'in 1648 tarihli vakfiyesinde bedesten inşa ettirdiği belirtilir. Kaynaklara göre bu bedestenin XVI. Yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapı ilk yapıldığı özelliklerini büyük ölçüde korumaktadır. Doğu–

batı istikametinde eğimli bir arazi üzerine kurulan yapı, dıştan dükkanlı, içten tek hacimli bedestenler sınıfına girmektedir. Yapı, 1941 yılına kadar bedesten olarak adlandırılmıştır. 1941 yılından sonra şahısların mülkiyetine geçen bedesten, halk arasında daha çok Bonmarşe ismiyle bilinir olmuştur. Günümüzde dört yöne açılan kapısı ile yapıda her türlü manifatura, giyim eşyası, halı, dokuma ürünlerinin satıldığı çarşı olarak hizmet vermektedir. Bedestenin sadece kuzey kapısı kullanılmakta, güney kapısı Kapalı Çarşı'ya açılmaktadır. Diğer yönlerdeki dükkanlarda çeşitli meslek grupları sıralanmıştır. 1966'da otel yapılmak istenmiş, fakat yapı tescil edildiği için inşaat durmuştur. Yapının üstünde yarım kalmış briket duvarlar bulunmaktadır.

XVII. Asırda Maraş'ta yaşamış olan **Hasan Efendi (Börkü Delik),** başına sarık sardığı börkeneğin tepe kısmı delik olduğu için Börkü Delik lakabıyla şöhret bulur.

Anlatılır ki, bir gün talebelerine ders verirken, Azrail (a.s.) gelip emr-i hakkı tebliğ eder. Talebelerine icazet vermesine bir hafta kalmışken yaşanan bu durum, talebelerinin canını sıkar. Hocalarına, "Dua buyursanız da Allah (c.c.) ömrünüzü uzatsa!" derler. Hoca, "Allah'ın (c.c.) davetine icabet gerekir!" diye talebelerini cevaplar.

Devamla, “Allah (c.c.) izin verirse vefatımdan üç gün sonra mezarıma gelin, dersimize orada devam ederiz!”, diye buyurur.

Talebeler, hocalarının vasiyetine uyarak, vefatından üç gün sonra mezara gelip selam verirler, ses seda yok, ikinci gün yine gelip selam verirler, yine ses seda yok, üçüncü gün umutsuz bir vaziyette son bir defa gelirler. Selam verince, Hocaları makberinden cevap verir: “Ve aleykum selam, çocuklar kusura bakmayın geciktim. Rabbım (c.c.) bana hüsnü muamele etti, ruhumu kabzettikten sonra bir melek tahsis etti, bana yedi kat gök’ü, arş-ı alayı, levh-i mahfuzu, kürsiyi gezdirdi, oralardan ancak bu gün dönebildim!” der[43].

Daha sonra derslerini tamamlayan mollalar icazetlerini de alıp hocaları tarafından mezun edilirler. Kabri şerifleri halen ziyaret mahalli olup Şeyh Adil mezarlığının “A” anakapısına yakın sol tarafta, yaklaşık otuz metre mesafededir.

---

[43] Amasya’da Dersi Tamam Hazretleri hakkında da benzer menkıbe nakledilir. Evliyalar Şehri Amasya’ya bkn. Sh. 26-27. Ayrıca, Müfessir Alaeddin Hazretleri için Evliyalar Şehri Kastamonu’ya bkn. Sh.17-18

Maraş'ın Turan Mahallesinde dünyaya gelen **Şeyh Hüseyin Efendi** Börkü Delik Hasan Efendi'den zahir ve batın ilimlerini ikmal eder. Turan Mahallesindeki Şeyh Camisini yaptırır. Orada hem namaz kıldırır hem de taliplerine ilim öğretir. Şeyh Camisindeki hatimle teravih geleneği, onun tarafından başlatılıp yakın zamanlara kadar bu camide hatimle teravihe devam edilir. O camide en uzun hatimli teravih kıldıran Gökşen Hafız ise, aralıksız 59 yıl teravih kıldırmıştır.

Anlatıldığına göre, Şeyh Hüseyin Efendi'nin gösterdiği bir keramet dolayısıyla başı derde girer. Tebdili mekan ihtiyacı duyar. Bu arada bağlıları bırakmak istemeseler de, bir gün onlardan habersiz ayrılıp giderken cemaat farkına varıp takip etmeye başlar, takip koşuşturmaya dönüşünce, kavuğu ve yemenisinin teki düşer, dönüp almaz. Sarayaltı'na gelince gözden kaybolur. Bir rivayete göre düşüp orada ölmüştür. Şimdi orada bir evin altındaki mağarada ona ait olduğu söylenen bir türbe vardır. Bu türbe dolayısıyla Alaybeyi Şeyhi de denilir.

XVIII. Yüzyılda inşa edilmiş Maraş camileri arasında halk arasında yanlışlıkla Küçük Çavuşlu olarak bilinen ve 1702'de Osman Ağa adlı bir kişi tarafından yaptırılan Restebaiye Camii, uzun yıllar sadece ön cephesi ve 3 m. kadar cephenin ilerisindeki minaresiyle kalan 1708 tarihli Arasa Camii (1898'de ciddi bir onarım geçirmiştir), Turan mahallesinde 1716 tarihli Nuh Camii, kitabelerine göre yapımına 1721'de başlanan, araya giren uzun bir zamandan sonra 1766'da tamamlanan Çukuroba Camii, Fevzi Paşa Mahallesinde 1740'ta toprak örtülü eski caminin yerine yaptırılmış ve kitabesi mihrap üzerine yerleştirilerek korunmuş olan Keşif Efendi Camii bu yüzyılın dikkati çeken yapıları arasında yer alır.

Restebaiye Camii, şehrin kuzeyinde Gazi Paşa Mahallesi'nde yer almıştır. Restebaiye eskiden Beyazıtlı ailesinin yoğun olarak yaşadığı bir mevki idi. Cümle kapısının üst kısmına yerleştirilen kitabeye göre, 1702 yılında önceki caminin yerine yeniden Osman Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Ayrıca avlunun güneydoğu köşesinin alt tarafında Maraş Mutasarrıfı Galip Paşa tarafından 1901 yılında bir çeşme yaptırılır. Çeşme, mahalle çeşmesi olarak yapılmış olup, şehir su şebekesine bağlıdır. Asli özelliğini koruyan çeşme

Kahramanmaraş Belediyesi'nin mülkiyetindedir. İnşa edilen ilk cami hakkında bilgi bulunamamıştır. 1906 tarihinde uzun bir süreden beri harap halde bulunan cami, tamir ettirilerek tekrar ibadete açılır. 1952 yılında yıkılarak yerine yenisi yapılır. Bu dönemde caminin batısındaki hazire kaldırılarak bahçe tanzim edilir. Önceki yapıdan sadece taş minare ilk haliyle kalmıştır. Medrese, Restebaiye Camii ile birlikte inşa edilmiştir. Restebaiye Camii, 1701 yılında Osman Ağa tarafından yaptırılmış olduğundan medrese de aynı tarihte inşa edilmiştir. Caminin kuzeyindeki avlusunda yapılmış olan medresenin 1910'lu yıllarda işlevini sürdürdüğü görülmektedir. 1902 tarihli belgeye göre, Restebaiye Medresesi'nde iyi bir eğitimin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Maraşlı meşhur alim Osman Efendi de 1902 tarihine kadar ilk tahsilini Şekerli Medresesi'nde tamamladıktan sonra, Restebaiye Medresesine gelerek Müderris Nuhzade Ahmed Efendi'den ders almış ve Ahmed Efendi'nin 1909 tarihinde vefatıyla aynı medreseye müderris olarak tayin edilmiştir[44]. 1952'de yıkılarak cami görevlileri için lojman inşa edilir.

---

[44] Osman Efendi Maraş'ta 1866'da doğdu. Maraş beldesi fetvahâne müsevvidi Seyyithanzâde Ahmet Efendi'nin oğludur. Bahçe kazası sabık müftüsü Maraş ulemâsından İsmailzâde Hacı Ali Efendi'den tefsîr, hadîs ve bunlara taalluk eden şer'î

Keşif Efendi Camii, Fevzi Paşa Mahallesi'nin doğusunda olup, günümüzdeki Kız Meslek Lisesi'nin batısındadır. Sümbülzade Mehmet Efendi Camii de denilen yapı, mihrabın alınlığına yerleştirilen inşa kitabesine göre, 1740 yılında yapılmıştır. 1879 tarihli bir belgede 1400 kuruş harcanarak tamirden geçirildiği belirtilmektedir. Cümle kapısının üst kısmındaki tamir kitabesine göre, 1955 yılında yıkılmış ve bugünkü cami 1958 yılında yapılmıştır. Önceki yapıdan günümüze sadece tek şerefeli kesme taş minare ile kesme taş mihrap gelmiştir. Caminin, 1740 yılında eski bir caminin yerine yapıldığı ve kitabesinin mihrap üzerine yerleştirildiği belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda caminin ismi, Sünbülzade Keşfi Efendi Camii ve Çerkez Yahya Hoca'nın Kişifli Camisi olarak da geçmektedir.

Nakıb (Hacı) Camii şehrin doğusunda Ekmekçi Mahallesi'ndedir. İnşa kitabesine göre, 1699 yılında Nakibül Eşraf Kaymakamı Seyyid Mehmet Efendi ve kardeşi Seyyid Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Cami ve medreseden oluşan bir külliye şeklinde inşa edilmiştir. Medrese günümüze ulaşmamıştır. Cümle kapısının üst tarafında bulunan tamir kitabesi, 1743

---

ilimleri tahsille icazet aldıVefat tarihi tam olarak bilinmemektedir.

tarihlidir. Daha sonra 1820'de tamir görmüştür. 1949 tarihinde yapılan onarımda ise ilk halini kısmen kaybetmiştir. 1990'lı yıllarda son tamir yapılmıştır. Cami, Kurtuluş Savaşı'nda büyük zarar görmüş ve minarenin üst kısmı top mermisiyle yıkılmıştır. 1950 yılında minarenin camiye zarar vermemesi için gövdenin yarısına kadar olan kısmı yıkılmıştır. Yapı bugünkü şeklini 1949 tarihindeki onarımda almıştır. Avlunun kuzeydoğu köşesindeki tek şerefeli kesme taş minare ise 1959 yılında yapılmıştır. İnşa kitabesi, avlunun kuzeydoğu köşesine yapılan minarenin üzerinde muhafaza edilmektedir. 1712 tarihli Nakibül Eşraf Kaymakamı Mehmet Efendi tarafından tanzim ettirilen vakfiyesi vardır. Diğer bir kaynağa göre Nakıb Camii, Ekmekçi Mahallesi sakinlerinden Emir Mahmudzade Mehmed Abid Efendi'nin dedesi Mahmut Efendi tarafından Ekmekçi Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Osmanlının son dönem büyük alimlerinden olup Cumhuriyet döneminde yaşamış müderris ve mücellid Hakkı Hoca bu camide imamlık yapmıştır.

Nakib Medresesi Nakib Camii avlusunun kuzey tarafında, Nakibü'l-Eşraf Kaymakamı Seyyid Mehmet Efendi ve kardeşi Seyyid Ahmet Efendi tarafından cami ile beraber 1699 yılında yaptırılmıştır. 1712 tarihli Vakfiyesinden anlaşıldığı kadarıyla Nakib Medresesi,

sadece hadis ve tefsir okutan küçük ve ileri seviyede olmayan bir medreseydi[45]. 1901 yılında 10 öğrencinin eğitim gördüğü bildirilen medresenin, XX. Yüzyılın başlarında varlığını sürdürdüğü anlaşılıyor.

Nuh (Ahmet Efendi) Camii, Turan Mahallesi'ndedir. Harime girişi sağlayan cümle kapısının üst kısmına yerleştirilen inşa kitabesine göre, Ahmet Efendi tarafından 1716 yılında yaptırılmıştır. 1905 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'nde ise Nuh Efendi tarafından yaptırıldığı kaydedilse de, muhtemelen Nuh Efendinin camiyi inşa ettirmeyip tamir ettirmiş olabileceği ileri sürülür. 1937 yılında Vakıflar tarafından şahıslara satılmış ve bir ara kapalı tutulmuş, fakat daha sonra tekrar ibadete açılmıştır. Tahminen sel felaketinden büyük zarar görmüş ve 1906 yılında Eşbahzade Hacı Hüseyin Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Maraş'ın ulemasından olan Bahtiyar Efendi, bu camide ders vermiştir[46]. Kahramanmaraş Milli Mücadelesi'nde

---

[45] Yaşar Baş, Rahmi Tekin. Maraş Vakıfları (Dulkadirli Ve Osmanlı Dönemi). Oğuz Dulkadiroğlu Bektik Kültür Derneği. Konya. 2007

[46] Bahtiyar Efendi Maraş'ta 1837-1890) doğdu. Ulema sınıfındandır. Mebâdi-i ulûmu Maraş'ta Osman Efendi'den

Bulgurcu'nun müstahkem evindeki Fransız ve Ermeniler, Nuh Camii'ne taarruzda bulunmuşlardır.

Kazancı Camii, Divanlı Mahallesi'nde Kuyucak–Divanlı yolu üzerinde olup, yolun doğusuna düşmektedir. Caminin son dönemde yapılan tadilatı sırasında, mihrabda bir taş üzerinde "Ya Allah 1138" yazılı kitabeye rastlanmıştır. Bu kitabe inşa kitabesi olmalıdır. Bu kitabeye göre cami, 1725 yılında inşa edilmiştir. Cümle kapısının üst kısmında yer alan 1797 tarihli tamir kitabesine göre yapı, 1796 yılında depremden zarar görmüş, bir yıl sonra da onarılmıştır.

1749 tarihli vakfiyeden öğrenildiğine göre, Rıdvanzade lakaplı Defterdar Ali Efendi tarafından Yukarıoba (Turan) Mahallesinde cami, hamam ve üç

---

okumuş ve icazet almış, sonra Kayseri'ye gitmiş, orada da Hacı Dursun Efendiden okumuş ve icazet almıştır. Memleketine dönüp Nuh Câmi ve Taş Medrese de dersler vermiştir. Kelam ve Mantık ilminde fevkalade büyük bir alimdir. Mûsa Kelim-i Pehlivânî'nin Kiyâsiyye Risâlesi üzerine İzâhü's-Sebil adıyle pek güzel bir şerh atmıştır. Eserini V. Murad'a ithaf etmiş ve fakat bastıramamıştır. Ancak kendisine mükâfaat olarak Edirne Ruûsü verilmiştir. Zamanının en muktedir alimlerinden kabul edilmiştir.

medreseden oluşan külliye inşa ettirilir[47]. Külliyenin bir parçası olan Yekta Hamamı günümüze ulaşmamıştır. Üç medreseden biri olan Fıkhiyye–i Rıdvaniyye Medresesi kagir olarak iki katlı inşa edilmiştir. Vakfiyeye göre, medresede görev yapacak müderrisin ilim ve fazilet sahibi olması, her gün fıkıh ve çeşitli ilimleri vermeye muktedir olması istenmiştir. Üç medreseden ikincisi olan Nebeviyye–i Rıdvaniyye (Darü'l Hadis) Medresesi Fıkhiyye–i Rıdvaniyye Medresesi'nin karşısına kagir olarak iki katlı inşa edilmiştir. Vakfiyeye göre burada görev yapacak müderrisin, hadis ve şifa-i şerif okutmaya muktedir olması ve kendisine günlük 30 akçe verilmesi belirtilmiştir. Üçüncü medrese olan Rıdvaniye Medresesi diğer medreselerin alt tarafına 15 odalı olarak yaptırılmıştır. Vakfiyeye göre, derslerin talebelere sırasıyla okutularak her odaya günlük ikişer akçe kandil parası verilmesi istenmiştir.

Deli Alili (Üryanoğlu Hacı Hasan) Camii inşa kitabesine göre, 1797 tarihinde Üryanoğlu Hacı Hasan Efendi tarafından hayri vakıf olarak yaptırılmıştır. Deli

---

[47] Kemalettin Koç. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010

Alili Camii, Dulkadir Türkmenleri tarafından kurulan Divane Alilü Mahallesi'ndedir. Cami, daha sonra mahallenin adıyla anılır olmuştur. Dumlupınar Mahallesi'nin eski adı Deli Alili'dir. Günümüzde Dumlupınar Mahallesi sınırları içinde bulunan cami, Şazi Bey Camii'nden gelip batıya giden ve mahallenin ortasından geçen yolun güneyindedir. 1937 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılınca hayır sahipleri tarafından satın alınmış ve tekrar ibadete açılmıştır. 1940 yılında toprak tabakası kaldırılarak üzeri kırma kiremit çatıyla kapatılmıştır. Tek şerefeli taş minare ise 1951 yılında yapılmıştır. 1954 yılında önemli bir tamirden geçirilmiştir. 1994 yılında yıkılıp betonarme olarak yenisi yapılmış ve bugünkü cami 1998 yılında tamamlanmıştır. İnşa ve tamir kitabeleri bulunmaktadır.

Evzaniye (Alemli) Camii, Sakarya Mahallesi'nde Barutçu Sokağı'ndadır. Cami inşa kitabesine göre, 1762 yılında yapılmıştır. Tek şerefeli minaresi ile inşa kitabesi orijinaldir. 1937 yılında Vakıflar tarafından satışa çıkarılınca, mahalleli tarafından satın alınmış ve ibadete açık tutulmuştur. Cami 1965 yılında yıkılıp yeniden yapılmıştır. Caminin kuzey batısında yer alan minaresi ise orijinaldir.

Şeyh Adil Devletlu (v.1704) XVII. Asrın başlarında, Dağıstan'ın Hanlı kasabasında dünyaya gelir. İlim tahsilini orada yapar. Bayazıtlı ve Dulkadirli aşiretlerinin arasında sulh etmek için, Devlet-i aliyye tarafından, Valiye yardımcı olarak, emniyet ve asayişi sağlamak üzere Maraş'ta subaşı olarak görevlendirilir.

Anlatılır ki, adı ile anılan kabristanın çorak, taşlık bir arazisi varmış. Burayı satın almış. "Bu araziyi ne yapacaksın Subaşım?" diyenlere, "Buraya adam ekeceğim!" diye esprili bir cevap verirmiş.

Bir gün hacca giden bir Hoca Efendi veda için uğradığında, ona, "Bana, Medine'den biraz Cennet-ül Baki toprağı getir!.. Sakın unutma!", demiş. "Toprağı ne yapacaksın Subaşım!" diyenlere, "Toprak ekeceğim!" demiş.

Anlaşılan o ki Şeyh Adil Efendi, mezarlıkta yatanlara şefaati dokunsun diye Cennet-ül Baki toprağı istetmiş.

Anlatılır ki, zamanında yapılan haksızlıklardan bazılarını cezalandırmak ve cezasının da ibret olması için, günümüzde başucunda bulunan dut ağacına bir kasap çengeli taktırmış. Cezalıların bazılarını ibreti alem

için orada sallandırmış. Bu sayede adaleti o zamandan bu zamana meşhur olup söylenmiş.

“Maraşlı bir zat-ı muhterem Hacca gidiyor orada parasını kaybetmiş, nan-ı azize muhtaç olmuş. Halini Rabbısına arz eden hacı efendiye, bir zat-ı muhterem yaklaşıyor.

-Maraşlı!.. Al şu ihtiyacın olan parayı!. Maraş’a vardığında, Subaşı Şeyh Adil’e benden selam söyle, ensesine de bir şaplak vur!.. Diyor ve kayboluyor.

Hacı efendi aldığı para sayesinde Maraş’a dönüyor, selamı söylemek üzere, Şeyh Adil’e geliyor, selamı söylüyor ama bir türlü cesaret edip şaplağı vuramıyor. Bunun üzerine, Şeyh Adil, “Evladım, aldığın ikinci emri de yerine getirsene!”, diyor.

Bu durum karşısında iyice şaşıran Hacı Efendi, Şeyh Adil’in ellerine kapanıyor, buna rağmen Şeyh Adil ısrar ediyor. “Evladım!. Aldığın ikinci emri de yerine getirsene!”

Bu sefer iyice korkan Hacı Efendi, Yaradana sığınıp şaplağı patlatıyor. Şeyh Adil, “Hah şöyle insan azizlerden aldığı emirleri yerine getirmeli!”, diyor.

XIX. Yüzyılın başlarında şehirdeki rakip ailelerin yol açtığı karışıklıklar yüzünden şehir nüfusunun azaldığı görülmektedir[48]. Kalender Paşa'nın valiliği esnasında Maraş'ta bulunmuş olan **Hacı Zeynel Abidin Şirvani** şehirden övgüyle söz eder[49]. Maraş'ı "gönül çekici ve hoş

---

[48] Namiq Musalı. Hacı Zeynel Abidin Şirvânî Seyahatnamelerine Göre İki Yüz Yıl Öncesinde Maraş Ve Çevresi

[49] Hacı Zeynel Abidin Şirvânî (1780-1838) Azerbaycan'ın Şirvan vilayetinin Şamahı şehrinde doğdu. Babası Ahund İskender isimli bir din adamıydı. Zeynel Abidin beş yaşında iken ailesi ile birlikte, o zamanlar Osmanlı yönetiminde olan Irak'ın kutsal Kerbela şehrine göç etti. Orada 12 yıl boyunca babasından ve diğer bilginlerden ders aldı. İlk gezisine daha 17 yaşında çıkan Şirvânî ömrünün sonuna kadar yolculuklar yaptı ve bu sürede üç kıtaya (Asya, Afrika, Avrupa) dört büyük seyahat gerçekleştirdi. Vefatıyla Arabistan'ın Cidde şehrinin Ummana-Havva mezarlığında defnedilmiştir. Öz dili olan Türkçe'nin yanı sıra Arapça, Farsça, Hintçe vs. dilleri bilen Şirvânî seyyah olmakla beraber, hem de coğrafyacı, tarihçi, etnograf, filozof, edip ve şair olmuştur. Kendisi aynı zamanda Nimetullahî tarikatına bağlı bir sûfî önderiydi. Onun hayatı ve faaliyeti Azerbaycanlı bilim adamlarından Nureddin Keremov ve Ağamir Kuliyev tarafından incelenmiştir.

bir şehir” diye nitelendiren seyyah bu yerin isminin “yüksek uçan güvercin” (“kebûter-i bülend-pervaz”) anlamına geldiğini belirtir. Hacı Zeynel Abidin Şirvani Maraş’ta “hal ehli ve kemal sahibi olan çok kimselerle görüştüğünü” kaydeder. Bir gün bu kişilerden biri olan Muhammed Efendi’den kendi nasihatlarını ondan esirgememesini rica eder ve aralarında bu konuda bir sohbet vuku bulur. Seyyah der ki, “Eğer bir an merhamet bakışınızı ve ikram gözünüzü bu fakire doğrultacak olsanız ve çeşitli nasihatların lutfuyla bendenizi nurlandırsanız ve şereflendirseniz, bu, hazretinizin sonsuz iyilik duygusuna yakışır bir durum olur.

Muhammed Efendi mütevazı bir şekilde cevap verir.

- Büyük ve Yüce Allah insana ibretleri gören göz ve gerçekleri fark eden bakış ikram etmiştir. Çünkü alemin tamamı nasihat ve öğüttür. Gördüğün her şey nasihat ve ibrettir. Adem oğlunun idrakına gelebilecek ve insan aklının anlayabileceği, akıl ve duyguyla erişilecek her şeyi nebiler, vesiler ve veliler zümresi dile getirmiştir, filozoflar, arifler ve alimler fırkası en güzel biçimde bunları kaleme almıştır, her milletten, her mezhepten olan araştırmacılar güzel veya eksik, iyi veya kötü şekilde bunları anlatmışlar ve her inanca, her yönteme uyan

bilginler düşünceye ve hayale sığan her şeyi yazmışlar... Böyle olunca, belli olanı belirtmeye ne gerek var?

Seyyah iltifat ederek hoş sözlerle sonunda Muhammed Efendi'yi nasihatlı bir konuşma yapmaya ikna eder. Maraşlı bilgin yaşam süresinde insanların karşısına çıkan zorluk, sıkıntı ve problemlerin nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili felsefi içerikli bir sohbet yapar. Muhammed Efendi, Tanrı katından erişen belaların insanları imtihan etmek niteliği taşıdığını, bu imtihanlar sonucunda müminlerin müddeilerden ve münafıklardan, merd adamın namerdden seçildiğini belirtir. Maraşlı bilgin şu Farsça beyitle düşüncelerini kuvvetlendirir:

"Ger nebudi imtihan-ı her bedi,
Her muhannes der veğa Rüstem şodi"
("Eğer her felaket imtihan olmasaydı,
Her kalleş bu karmaşada Rüstem olurdu")

1802-1805 yıllarında Maraş valiliği görevinde bulunmuş, şehrin köklü ailelerinden Beyazıtoğulları'ndan Kalender Paşa tarafından yaptırılmış olan Beyazıtlı Camii, XVIII. Yüzyıl sonu ile XIX. Yüzyıl başlarına tarihlenen Sarayaltı Camii, 1805 yılına tarihlenen ve Nacar Ali oğullarından Mehmed Ali Usta tarafından inşa

ettirilen Acemli (Şehid Evliya) Camii dönemin göze çarpan eserleri arasında yer alır[50].

Maraş 1833'te Kavalalı İbrahim Paşa'nın işgaline uğrar ve on dokuz aya yakın onun idaresinde kalır[51]. Anlatılır ki, Mısırlı İbrahim Paşa, Maraş'ı aldığı zaman ilk namazını Ulu Camide kılar. Kapıdan girdiğini görünce kürsüdeki vaiz hemen ayağa kalkar. Bütün cemaat de ayağa kalkar. İbrahim Paşa o kadar yufka yüreklidir ki, "camide herkes müsavidir", diyerek cemaati bir iki dakika daha ayakta tutmamak için hemencik kapının arkasına oturuverir. Camideki

---

[50] Kalender Paşa, Hacı Abdullah Beyin torunu Numan Bey'in oğludur. Maraş'ta doğmuştur. Maraş, Ayntab, Rakka, Şam ve Diyarbakır valiliklerinde bulunmuştur. 1787 Osmanlı-Rus Savaşı'na 20.000 askeriyle katılmış, savaşta esir düşmüş, yapılan Ziştovi Antlaşmasıyla esaretten kurtulmuştur. Kadirli yöresinde oturan Bozdoğanlı aşireti reisi Hacı Osman'ın kızı Kara Fatma ile evlenmiştir. 1805-1814 yılları arasında iki defa Maraş Valiliği görevinde bulunmuş ve 1806 tarihini taşıyan vakfını bu dönemde yapmıştır. Payas beyi Küçük Alibeyoğlu ve Bulanık eşrafından Ağca Bey ile kardeşi Ahmet Beyin yakalanmasına dair emre karşı ağır davrandığı için vezirlik unvanı alınarak bir müddet Ankara'da ikamete mecbur edilmiş, daha sonra affedilerek Kuşadası Muhafız komutanlığına tayin edilmiştir. 1821'de zatürreye yakalanarak burada vefat etmiştir. Mezarı Kuşadası'ndadır.

[51] Kahramanmaraş. Tufan Gündüz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

müezzinin sesi gayet berbattır. Namazdan sonra etrafındakilere der ki: Sultan Mahmud beni Anadolu'dan çıkarmak için ordular göndereceğine şöyle beş on müezzin gönderseydi, ben kendiliğimden çıkar giderdim[52].

Bu yıllarda şehri ziyaret eden Texier şunları kaydeder[53]. "Hoş gölgelikler altından akarsuları geçer; çağlayanları değirmenler çevirir fakat mimari olarak hiçbir esere sahip değildir. Camileriyle Eski Saray dedikleri bina, sanat açısından zayıf ve önemsiz şeylerdir; evleri sıcak bir memlekete uygun tarzda yapılmıştır. Avlu veya bahçelerinin ortasında bir havuz veya çeşmeleri vardır, oda kapıları buraya açılır."

1856 Islahat Fermanı'na tepki olarak Maraş halkı isyan eder[54]. Bu isyanda on bin kişi hükûmet binasına yürür, ülkesine bir takım menfaatler sağlayan İngiliz

---

[52] İsmail Habib Sevük. Maraş ve Maraşlı

[53]Seyahatname, Şehir Tarihi Ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş. Ukde Yayınları. Hazırlayanlar:Yasar Alparslan Serdar Yakar. 2009

[54] Kemalettin Koç. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010

Konsolos Vekili Guermani ve eşi bu isyanda ölür. Bu yüzden Maraş mutasarrıfı Münip Paşa azledilir ve olayın failleri Adana'ya gönderilir. İsyanda İngiliz ve Ermenilerin tahrikleri bulunmaktadır.

1862 yılında Maraş Valiliği'ne Aşir Paşa atanır. Aşir Paşa, Ermenilerin saldırıları ile bozulan asayişi yeniden sağlamış, Ermenilerin bozduğu yolları yaptırmış, köprüleri tamir ettirmiştir. Eşkiyalık yüzünden kimse dışarı çıkamadığından kıtlık hüküm sürmüştür. Maraş'ta bu kıtlığın arkasından da kolera salgını ortaya çıkar. 10.000-12.500 arası kişinin ölümüne sebep olan bu salgın hastalıktan, Maraş Mutasarrıfı Aşir Paşa da oğlu ile beraber vefat eder.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Maraş, bölgedeki aşiretlerin asayişsizliği yüzünden merkezi hükümetin denetiminden hayli uzaklaşmıştır. 1865’te kurulan Fırka-i Islahiyye, Cevdet ve Derviş paşaların kumandasında aşiretleri yerleşik hayata geçirdikten sonra ancak bölgenin güvenliği sağlanabilir.

1888 yılında çıkan bir yangında, 400–500 dolayında ev, dükkan, Hışır Han, Tuz Hanı gibi birçok yapı zarar görmüştür. Bu yangından zarar gören halka hazineden zahire yardımı yapıldığı ve yangında hasar

gören yapıların yerine ya yenilerinin inşa edilmiş olduğu ya da tamirattan geçirildiği bildirilir.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Maraş Sancağı'nda da yabancı okul sayısı hızla artış gösterir[55]. Maraş'ta Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ilkokul, ortaokul, lise, hatta yükseköğretim seviyesinde okullar açarlar.

Bu okullardan bir kısmı özel statüye sahip iken yetimhanelerin bünyesinde açılanlar hayır amaçlı ve mesleki eğitime yöneliktir. Özel statüdeki okullarda öğrencilere belli bir ücret karşılığında eğitim verilmektedir. Toplanan bu ücretler okullar için önemli gelir kaynağı olsa bile bu okulların finansmanını, okulun hamiliğini yapan ülke ya da çeşitli misyoner örgütleri karşılamaktadır.

Maraş'taki yabancı okulların öğrenci kitlesi Ermenilerdir. Katolik Ermeniler daha çok Fransız okullarını tercih ederken, Protestanlar Amerikan ve Alman okullarına gitmektedir. Müslümanlar bu okulları nadiren tercih eder.

---

[55] Nejla Günay. Cumhuriyet Öncesinde Maraş Sancağında Yabancı Okullar

Maraş'ta her seviyede Fransız okulu açılmıştır ve 1899 yılında bu okullarda 480 öğrenci okumaktadır[56]. Şehirdeki ilk Alman müessesesi ise, 1898 yılında hizmete giren Divanlı mahallesindeki Alman Yetimhanesidir. 1909 yılında yetimhanenin bünyesinde, ilk, orta ve idadi derecesinde ve gündüz eğitim veren bir okul açılır. 1920 yılında Alman Yetimhanesi, Amerikan Kızılhaç hemşirelerinden Miss Frances Buckley idaresindedir. Yetimhanede, tamamı Ermeni olan öğretmenlerden eğitim alan 400 civarında erkek öğrenci bulunmaktadır. Maraş'ta, 1899 yılında, Protestan Ermeniler tarafından açılmış, ancak Amerikalılar tarafından himaye edilen 15 okul bulunmaktadır. Maraş Teoloji Okulu, 1866 yılında, Mr. Trowbridge idaresinde açılır. Okula, Antep Koleji'ni bitiren öğrenciler arasından seçilenler gelebilmektedir. 1882'de açılan Merkezi Türkiye Koleji'ne Ermenilerin yanı sıra zaman zaman Müslümanlar da ilgi gösterir. Bu okullara 1896 yılında Amerikan Yetimhanesi eklenir. Yetimhanede 1900 yılında 420 çocuk barınmaktadır. 1912 yılında, Amerikan misyonu Restebaiye Mahallesinde bir kıraathanede eğitim verecektir.

---

[56] Nermin Zahide Aydın. Maraş'ta Gayrımüslimler ve Kurumları. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. KSU. Kahramanmaraş. 2007

“Kıraathane Gece Mektebi” adı ile bir çıraklık mektebinden başka Padişah iradesi ile açılan bir diğer eğitim kurumu da bir nevi konservatuvar özelliği taşıyan Musiki Okulu’dur. İngiltere, 1898 yılında, Zonbatanlı Mahallesinde, Miss Salmond idaresinde iki yetimhane açar. Dünya Savaşı’nın başlaması ile bu yetimhanelerin, Amerikalılara devredilmesine rağmen faaliyetleri yine İngilizler tarafından devam ettirilir. Miss Salmond’un, 1920 yılına kadar yöneticilik yaptığı bu yetimhane Maarif Nezareti’nin emriyle kapatılır ve 500 yataklı Müslüman yetimhanesine dönüştürülür. Ayrıca, İngiltere 1912 yılında, Müslüman ve Gayrimüslim öğrencilerin devam edebileceği bir okul açar.

1890’larda şehrin nüfusu 52 bin olup bunun Müslümanlardan iki bini Suriyeli Arap, 12.412’si Türk, 16.104’ü Kürt ve 1484’ü farklı milletlerdendir[57]. Kalanı Hristiyanlardan olup farklı mezhep ve milletlerdendir. Kazada Müslümanlara ait 25 medresede 335 öğrenci okumaktadır. Bir rüşdiye ile 57 sıbyan okulu vardır. Hristiyanların 33 ilkokulu bulunmaktadır. 27 cami, 14 mescit, 25 medrese ve 12 kilise vardır. XX. Yüzyılın başlarında ise artık şu dikkati çekmektedir. Maraş'da

[57] Vital Cuinet. La Turquie d'Asie. Géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de l'Asie mineure. 1891. Cilt II. Sh. 238

(Merkez) Türk (Müslüman) nüfus dikkate alındığında 2075 kişiye bir okul düşerken, Hıristiyan nüfus dikkate alındığında 830 kişiye bir okul düşmektedir[58].

Şerafeddin Mağmumi, hatıralarında şehirden şöyle söz eder[59]. “Sekiz bin hanesi, otuzbeşbini geçen nüfusu, Arap tarz mi’marisinden yapılmış zarif saçaklı ve mensûri minareli camileri, eski Ermeni kilisesi, tonuz kemerle örtülü geniş bir bedesteni ve çarşısı, iki eczahanesi vardır. Dört bir tarafı onyedi bin tahmin edilen bağ ve bahçelerle çevrilidir.”

Bu dönemde Maraş’ta Ortodoks Ermenilere ait altı kilise bulunmaktadır. Bunlar S. Sargis, S. Gevorg, S. Astvatzatsin, S. Karapet, S. Stepanos ve Karasun Mankunk (Kırk Şehit ya da Kırklar) kiliseleridir. Şehirde, Katolik Ermenilere ait S. Prkiç isimli bir kilise ile Protestan Ermenilere ait dört kilise faaliyet göstermektedir. Ayrıca 1891 yılında kurulmuş olan ve adına Cemaran denilen dini bir akademi bulunmaktadır.

---

[58] Durmuş Yılmaz. Hicri 1318 (M. 1900) Tarihli Halep Salnamesine Göre Maraş Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik Ve Demografik Yapısı

[59] Dr. Şerafeddin Mağmumi. Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. Büke Yayınevi. Sh. 199

Abarabaşı Kilisesi İrlandalı Katoliklere aittir. Maraş halkı, bu kiliseye mensup olanların kıyafetlerinden dolayı “Belikendirli” veya “Belikuşaklı” demektedir. Katolik Kilisesi, Kurtuluş ve İstiklal ilkokullarının bulunduğu yerde kurulmuştur. Ayrıca Şeyh Camii yakınlarında Bahtiyar Kilisesi, Paşa Hamamı yanında Katolik kilisesi, İtderesi civarında da bir kilise bulunmaktadır. Amerikalı Dr. Shepard ve Dr. Lambert’in yaptığı bir araştırmaya göre milli mücadele esnasında, altı kilise ve yedi cami yanmıştır.

Maraş İlahiyat Okulu’nun kuruluş tarihi, Zühdü Paşa’nın raporunda 1867 olarak belirtilmektedir. Rapora göre bu okulun adı “Protestan İlm-i İlahi Mektebi” dir. Maraş İlahiyat Okulu bir misyoner okuludur. Maraş İlahiyat Okulu din adamı yetiştirmenin yanında, siyasi, ekonomik ve politik çıkarlar doğrultusunda faaliyetlerini de sürdürmektedir.

Board Heyeti, 1891 yılında Maraş Akademi Yüksek Okulu’nu açar. Bu okula Ermeni öğrenciler alınır. Okulun açılmasıyla birlikte Maraş’ta mezhep değiştirme açısından hareketlilik yaşanır. 1914 yılında, Maraş’taki Protestan Kilisesi’ne 2.000 Protestan Ermeni ayin için gelmektedir.

Duraklı (Ali Bey) Camii Duraklı Mahallesi'nde Kuyucak ile Atoluğu yolunun üzerinde bulunmaktadır. Caminin inşa kitabesi olmamakla birlikte arşiv belgelerine göre yapının, Dulkadirzade Ali Bey tarafından 1807 tarihinde yaptırıldığı belirtilmektedir. Yapı, cümle kapısının üst kısmında ve minarenin kaidesinde bulunan kitabelere göre, 1874 ve 1897 yıllarında tamir edilmiştir. Minaredeki kitabeye göre minare, 1874 tarihinde Şirikçi oğlu Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Cümle kapısının üst tarafındaki 1897 tarihli kitabeye göre, yapının tamirini Nakşibendi Şeyhi Darendelizade Mehmet Hilmi Efendi yaptırmıştır. Daha sonra 1900, 1970 ve 1994 yıllarında onarımdan geçirilir. Avlunun doğusunda üç katlı küçük medrese ile batı tarafında üç mezar bulunmaktadır. Mezarlar şehrin kurtuluş savaşı sırasında şehit düşen üç gence aittir. Cami daha önce var olan bir caminin tamiriyle Darendeli ailesi tarafından yaptırılmıştır. Darendeli ailesinden çıkan alimler, şeyhler genelde hizmetlerini bu cami ve müştemilatları içinde yapmıştır.

Duraklı (Ali Bey) Medresesi Duraklı Mahallesi'nde Atoluğu semtindedir. Medresenin inşa kitabesi yoktur. Fakat Duraklı Camii ile beraber Dulkadirzade Ali Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Medrese caminin kuzeydoğu duvarına

bitişik olup, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Ayrıca yapı 1901 tarihli Maarif Salnamesi'ne göre, At Oluğu Medresesi ismiyle kaydedilmiştir. 1874, 1896, 1900, 1970 ve 1994 yıllarında onarımdan geçirilen cami ile beraber tamir edildiği belirtilmektedir. 1901 yılında müderrisinin Darendeli Hacı Mehmet Hilmi Efendi olduğu ve medresede on iki öğrencinin öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

*Bey (Seyyid Mustafa Bey) Camii*nin inşa kitabesinde Dulkadiroğullarından Murtaza Paşa'nın oğlu Seyyid Mustafa Bey tarafından 1828 yılında yaptırıldığı belirtilmektedir. Camide inşa ve ayet kitabeleri bulunmaktadır. Maraş'ta iki tane Dulkadir hanedanı mezarlığı vardır. Birisi Ulu Camii'nin önündeki mezarlık olup diğeri, Bey Camii haziresidir. Bu mezarlığın yanındaki caminin önemi de büyüktür. Cami, şimdiki İsa Divanlı Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Cami etrafı eskiden genelde Dulkadirli ailelerinin oturduğu bir mekandı. 1795 depreminde yıkılan minaresi Şirikçi ailesi tarafından yaptırılmıştır. Cami ibadete açıktır. Dulkadir hanedanına ait hazirede 41 adet mezar bulunduğu kaydedilir. Şah İsmail'in bir kadın mezarı hariç tahrip ettiği Dulkadır ailesine ait meşhur mezarlık burasıdır. Uzun süre harap halde bulunan yapının restorasyonu sıraya alınır.

Sarayaltı Camii, İsa Divanlı Mahallesi'nde inşa edilmiştir. İnşa kitabesi bulunmayan caminin Hacı Mustafa Efendi tarafından düzenlettirilen 1816 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyede caminin ismi Hacı Mustafa Camii olarak geçmektedir. Arifi Paşa, eserinde caminin kuzeyinde Dulkadir sarayı olduğunu kaydeder[60]. 1952 yılında caminin üzeri ahşap kirişlemeli toprak dam ile örtülüdür. Yapı, 1954 tarihinde yıkılarak yerine yenisi yapılır. Bugünkü yapı ise 1958 yılında tamamlanarak ibadete açılır. Önceki camiden, Maraşlı Hacı Mehmet Efendi ve oğulları tarafından 1897 yılında yaptırılan tek şerefeli minaresi kalmıştır. Sarayaltı (Hacı Mustafa Efendi) Medresesi, cami avlusunun kuzey tarafına inşa edilmiştir. Medrese 1816'da cami ile beraber Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. 1901 yılında medresenin sekiz talebesi bulunduğu kaydedilmiştir. Medrese 1958 yılında yıkılmış ve yerine hela ve üç katlı bina inşa edilmiştir.

Çukuroba Dergahı, Kayabaşı Mahallesi Çukuroba Camii avlusundadır. Dergahın inşa kitabesine göre yapı, 1895–1897 yılları arasında II. Abdülhamid tarafından inşa ettirilmiştir. Çukuroba Camii avlusunun doğu tarafında iki katlı bir bina bulunmaktadır. Zemin

---

[60] Arifi Paşa. Maraş ve Elbistan'da Zulkadr (Dulkadır) Oğulları Hükumeti. Sh. 12

katın kuzey duvarında yer alan kitabeye göre, dergah burada bulunmakta imiş. Cami 1945 yılında yıkılarak yenisi yapılırken, dergahın da tadilat yapılarak şimdiki halini aldığı ileri sürülür.

Hatipzade Medresesi, 1902 tarihli Maraş Şer'iye Sicili'ne göre, Hatipzade Mehmet Efendi tarafından 1814 yılında Çavuşlu (Yörükselim) Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Belgeye göre, Hatipzade Mehmet Efendi'nin medresenin kuzey tarafında bulunan bostanlığı medreseye vakfettiği anlaşılıyor.

Ali Rıza Emin Sarmuk Mer'aşi Türbesi Divanlı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kitabesine göre, 1848 yılında inşa edilmiştir. 1970'li yıllarda yıkılıp betonarme olarak yeniden yapılmıştır. Türbe, yanındaki evin mülkiyetinde olup, damı evin terası olarak kullanılmaktadır. Türbedeki mezarların birisi Ali Rıza Emin Sarmuk Mer'aşi'ye aittir. Diğer mezarın ise oğluna ait olduğu belirtilmektedir. Ali Rıza Emin Sarmuk'un türbesine, "Yalnız Kabırlık" lakabıyla Hayrettin Dede Türbesi de denildiği belirtilmektedir.

Babaları alim, zahid, şair bir zat olan **Abdülgafur Efendi** XVIII. Yüzyılda Buhara'dan Maraş'a gelip yerleşir. Aynı zamanda Mevlevi tarikatı

bağlılarından olup oğlu Gaffar Baba'yı da aynı meşrep üzerine yetiştirir. Arapça ve Farsçayı hakkıyla bilip medrese ilimleri dışında, Heyet, Hendese, Astronomi ve İlm-i Nücum (Astroloji) ilimlerine vakıf aynı zamanda muvakkıt (Namaz vakitlerini, Maraş'ta ilk defa saate bağlı olarak hesaplayan) bir zattır. Yaptığı takvimle, 15-20 sene Maraş'a göre namaz saatlerini tespit etmiş olduğu nakledilir.

Gaffar Baba, Maraş'ta Kuyumcular Çarşısında bulunan Mevlevi tekkesinde, babası Abdulgafur Efendi zamanında mesnevihanlığa getirilmiş, ölümüne kadar da bu görevde kalmıştır. Mezarı halen tekke içinde olup ziyaret mahallidir.

Gaffar Baba, aynı zamanda, şöhret bulmuş mutasavvıf bir şairdir[61]. Maraş'taki Alaüddevle evkafında bulunan Çarşı Tekkesi'ni ihya etmiştir. Arapça ve Farsçaya da vakıf olan şairin güzel ve büyük bir divanı vardır. Gaffar Baba, şiirlerinde Hami mahlasını kullanmıştır. Bazı şiirlerinde Bektaşi neşvesi de görülen şairin sonradan Mevlevi tarikatına geçtiği

---

[61] Lütfi Alıcı. Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri

anlaşılmaktadır. Dergahın mesnevihanlığını da yapan şair, 1891'de vefat etmiştir. Bir gazeli şöyledir:

Gam artar dilde cana eylesem seyr-i çemen sensiz
Olur baktıkça giryan dideme her gül diken sensiz
Esir-i dam-ı aşkın olalı ey Yusuf-ı sani
Gülistan-ı cihan oldu bana beytü'l-hazen sensiz

Şakir Efendi (1840-1894) Maraş'ın Çavuşlu mahallesinde dünyaya gelir. Halep veya Şam'a ilim tahsili için gider. Bilahare Maraş'a dönerek Çavuşlu Medresesinde göreve başlar. Birçok öğrenci yetiştirir. Aynı zamanda Rufai şeyhi olan Şakir Efendi 1894'de vefat etmeden önce yerine Ali Sezai Efendi'yi bırakır. Bu medrese daha sonra yeğeni ve talebesi Abid Efendi'ye de ilim yuvalığı yapar. Onun vefatından sonra medrese, 1940'larda vakıf malı olduğu halde, yıkılıp yerine ev yapılmıştır.

Kalalızade Osman Efendi (v.1898) aslen Maraşlıdır. Mısır'a okumaya gider. Bilahare şöhretli bir alim olur. Şöhreti Maraş'a ulaşır. Memleketine davet edilir. Memleketine döner. İlim tedrisine başlar. Talebe yetiştirir. Yetiştirdiklerinden biri Sezai Hoca'dır. Sezai Hoca'nın ifadesine göre;

-Yeryüzünde dört mezhebe aid ne var ne yok yansa, Kale imamı Osman Efendi'nin hafızası dört mezhebi diriltmeye, ihyaya yeterlidir.

Kale imamı Osman Efendi'nin evi Kale içindedir. Kale'de cami de vardır. Hoca Efendi aynı zamanda bu caminin imamıdır. Osman Efendi XIX. Yüzyılın Maraş'taki en büyük alimlerindendir. Maraş'ta müftülük de yapmıştır. Osman Efendi Kadiri şeyhidir. Talebesi Sezai Hoca'ya Kadiri şeyhi halifeliğini veren odur. Eski Maraşlılar ondan birçok keramet rivayet ederler.

Dönemin alimlerinden Kazancızade Mesut Efendi'nin oğlu Mahmut Efendi ile aralarında geçen münazarayı konu edinip ilm-i kıraatdan ve muhtelif fıkhi konulardan bahseden bir risale yazmıştır. İlm-i kıraat ve vücuha dair bazı manzumeleri bulunmaktadır. Ancak bu eserler bugüne ulaşmamıştır.

Aile harb sonrası Kale boşaltıldığında buradan inmiştir. Aileden Osman Efendi'den sonra bir alim çıkmamıştır.

Günümüzde Süleymanlı, il merkezine 69 km. mesafede, merkez ilçeye bağlı bir köy ve bucak merkezidir. Burası, Ceyhan nehri ile Göksun çayı arasında ve yüksek dağlar arasında dar bir vadi içindeki Zeytun çayı üzerinde kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Bölgenin yüzeyi suyu bol ve şiddetli akışa malik birçok dereler ile kesildiği için çok girintili ve çıkıntılı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple evler dik yamaçlara yaslanmış düzensiz bir görünüm arz etmiştir. Süleymanlı'nın eski adı Zeytun idi. (Halk dilinde "Zeytin" diye geçmektedir.) Zeytun adını burada uzun süre yaşayan Ermenilerin kralının kızı "Zeytune Hatun"dan almış olduğu nakledilir. Bu ad, Zeytun Ermeni Fedai Alayıyla savaşırken ölen Maraş Jandarma Bölük Komutanı Binbaşı Süleyman Bey'in ismine izafeten değiştirilmiştir.

Bu gün Süleyman Beyin kabri Süleymanlı köyünün Kışla obasında bölgeye hakim bir tepe üzerindeki şehitliktedir. Şehitlik 2004 yılında Kahramanmaraş Valiliğinin onayı ile İl Jandarma Komutanlığı ve İl Özel İdaresi tarafından ortaklaşa yaptırılmıştır.

Uzun süre Ermenilerin yaşadığı bu belde 1923-1924 yıllarında Yunanistan'ın Selanik ilinin Ayvalık ve Karaferya kasabalarından mübadele ile gelen Türkleri barındırmaktadır. 700 yıllık geçmişi olan köyde, Selçuklular döneminden kaldığı tahmin edilen Soğukçeşme ve Kanlıköprü ile tarihi hamam bulunmaktadır.

1902 tarihli Halep Vilayet Salnamesi'ne göre **Zeytun**'da beş kilise mevcuttu. Kasabada bir tane de manastır bulunmaktaydı. Bu kilise ve manastırlar yabancılar tarafından ziyaret edilmekteydi. Tekye Manastırı Zeytun'da Tekye denilen yerde olup Tekye Manastırı diye de anılmaktaydı. Manastırın asıl adı ise St. Mary Manastırı idi. Zeytun'un kronolojik olarak yaşamış olduğu olaylar şöyle özetlenebilir. 1780'de Maraş Valisi Ömer Paşa Zeytun'da öldürülür. Zeytun yedi ay kuşatmada kalır. 1782'de Ali Paşa Zeytun'a karşı harekete geçer. 1808'de Maraş Mutasarrıfı Kalender Paşa Zeytun'u aylarca kuşatarak altı kese vergiye bağlar. 1819'da Çapanoğlu Celal Mahmut Paşa Zeytun üzerine yürürse de bir sonuç alamaz. 1829'da Kayseri Valisi Köse Mehmet Paşa Zeytun'a yürür. 1832'de Beyazıtoğlu Süleyman Paşa Zeytun üzerine yürür. 1835'de Tosun Paşa vergi borcu yüzünden Zeytunluları hapseder. 1852'de Mutasarrıf İşkodralı Mustafa Paşa 150.000

kuruşluk birikmiş vergi borcu yüzünden Zeytunlular üzerine yürür. 1856'da 500-600 Kişilik Zeytun Ermenisi Maraş'ı basarak şehri yağmalar. 1862'de Zeytun Ermenileri dış güçlerin tesiri ile ilk siyasi isyanı çıkarır. Ayrıcalıklı bir muhtariyet sağlamak için Avrupalı devletlerin işe karışmaları ve korumaları ile 1878'de ikinci büyük siyasi isyan çıkarılır. 17 Ocak 1879'da İngiliz baskıları sonucu Zeytun'daki tutuklu Ermeniler serbest bırakılır. 1893'te Zeytun'da Amerikan Protestan Kız Mektebi ve Protestan Erkek Mektebi açılır. 15 Ekim 1895'te Ermeniler kışlaya hücum eder ve esir aldıkları 600 Türkü öldürür. Hükümet konağına Ermeni bayrağı çekilir. 24 Ekim 1895'te Zeytunlu Ermenilerin en büyük isyanı olur. Bu isyanda Türkler 20.000 kayıp vermiştir[62]. 11 Şubat 1896'da Türkler ve Ermeniler arasında anlaşma imzalanır. 13 Şubat 1896'da Maraş Mutasarrıfı tutuklu Ermenilerin affedilmesi için Zaptiye Nezaretine yazı yazar. 23 Mart 1896'da isyanı çıkaran Agasi ile dört arkadaşı Fransız Konsolosluğundan teminat alınarak Fransız vapuruna binerler. 25 Nisan 1880'de Zeytun Kazası kaymakam muavinliğine Serkiz Efendi tayin edilir. 13 Ekim 1882'de Serkiz Efendi Zeytun kaymakamlığına tayin edilir.

---

[62] Ahmet Eyicil. 1895 Maraş ve Zeytun İsyanı

Bu tarihlerde şehri ziyaret eden Şerafeddin Mağmumi'nin intibaları da olumsuzdur[63]. "Zeytun'un ahval-i sıhhiyesi yolunda ise de emniyet ziyadesiyle bozuk idi. İhtilal eserleri her taraftan göze çarpıyor. Memleket bir "Darulharb" i andırıyordu. Kasabaya girerken birçok kişiye rasgeldim. Omuzlarında tüfenk asılı olduğu halde dolaşıyorlardı."

Mayıs 1896'da Zeytun'a Hıristiyan kaymakam tayin edilir. 6 Haziran 1896'da Zeytun'da Doktor Şaşiyan kaymakamlığa atanır. 1897'de Zeytun'a tabi Fırnız nahiyesi müdürlüğüne Kigorok adlı Ermeni atanır. 22 Eylül 1896'da Zeytun Kazası kaymakamı Yevanaki Efendi ile muavini Mehmet İzzet Bey'e 6. rütbe verilir. 2 Ekim 1896'da Zeytun Ziraat Bankası Sandığı Katibi Esador Efendi'ye 5. rütbeden Nişan-ı Mecidi verilir. 19 Mayıs 1897'de Zeytun Kaymakamı Bonaki Efendi ile Papaz Karebet'in fesada teşebbüslerinden dolayı bölgeden uzaklaştırılmaları istenir. 19 Ağustos 1898'de Zeytun Kazası Belediye Reisi Asadur Efendi'ye iftihar madalyası verilir. 15 Mart 1899'da Zeytun Kaymakamlığı'na Anastas Efendi tayin edilir. 10 Nisan 1899'da Haleb Vilayeti dahilinde Zeytun Kazası

---

[63] Dr. Şerafeddin Mağmumi. Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. Sh. 315

Kaymakamlığı'na Keşan Kaymakamlığı'ndan ayrılan Enesdos Efendi tayin edilir. 26 Ekim 1900'de Zeytun Ermeni Reis-i Ruhanisi Derkarabet Efendi'ye dördüncü, Zeytun muteberanından Nezaret Ağa'ya 5. rütbelerinden birer Nişan-ı Mecidi verilir.

Sykes yüzyılın başında Zeytun'a uğrar[64]. "Ben hayatımda boyle pis kokulu ve sefil bir yer görmedim. Doğu'da on bin ayrı cins pis kokuya tahammül etmeye alıştıysam da, Zeytun'da acınacak bir şekilde mağlubiyeti kabul ettim. Koku o kadar dayanılmazdı ki şehirde on beş dakikadan fazla kalamadım, bundan dolayı evlerini, parklarını, meydanlarını ve saraylarını anlatamıyorum."

10 Ağustos 1908'de Zeytun Sandık Emini Serkis Efendi 24 lira emaneti suistimal ettiğinden Maraş mahkemesince tutuklanır. 26 Kasım 1912'de Zeytun ve çevresinde zaman zaman eşkiyalık hareketleri ortaya çıkmaya başlar. 1914'te Zeytun Ermenilerini temsilen bir delegasyon Petersburg'a giderek yardım ister. Şubat 1914'te Zeytun Ermenileri İngiliz komutan Maxwell'den isyan işaretini alırlar. 4 Temmuz 1914'te Sosyal Demokrat Hınçakyan Komitesi Zeytun sorumlusu olarak Mihran Ağaçaryan'ı atar. 17 Ağustos 1914'te

---

[64] "I think I never saw or smelt a more squalid, filthy, disgusting sink;.." Mark Sykes. Dar ul İslam. 1904. Sh. 79

Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşına katılmasını fırsat bilen Ermeniler ilk ayaklanmayı Zeytun'da çıkarır. 13 Eylül 1914'te Zeytun'lu Ermeniler yolcuları soymaya ve askerlere saldırmaya başlar. Şubat 1915'de Ermeniler, Zeytun'a Maraş'tan asker ve cephane sevk etmeye gelen cephane koluna saldırarak altı jandarmayı öldürüp ikisini de yaralar. Mart 1915'de Türk kuvvetleri isyanı bastırmak için Zeytun'a hareket eder. 25 Mart 1915'de Zeytun'da Türk kuvvetleri ile Ermeniler arasına çarpışmalar başlar. 25 Mart 1915'de Binbaşı Süleyman Bey şehid düşer. Süleyman Bey'le beraber sekiz asker daha şehid olur ve 26 asker de yaralanır. 27 Mart 1915'de Zeytun Kasabası'nda toplanan halk köylerine dağılır. 29 Mart 1915'de Zeytun soruşturmasının semeresi Maraş'ta görülmeye başlar ve 300 eşkıya askere teslim olur. 10 Ağustos 1914'de Zeytun'daki Türk yetkilileri umumi seferberlik ilan ederler. 30 Ağustos 1914'de Maraş Mutasarrıfı Haydar Paşa 600 askerle Zeytun'a gelir. Şubat 1915'de 25 Ermeni eşkiyası Maraş yolunda dokuz atlı Türk jandarmayı öldürür. 24 Mart 1915'de Maraş'a çağrılan Ermeni liderler barış konusunda ikna edilemez. 10 Nisan 1915'de Zeytun'da bulunan Ermeniler'in tehciri başlar. 20 Nisan 1915'de Tehcirden sonra boş kalan Zeytun kazasına Ayıntap muhacirleri sevk edilir. 26 Nisan 1915'de Ermeniler'in Halep'in güneydoğusu ile Urfa ve Zor havalisine sevkleri istenir. 27 Nisan 1915'de

Zeytun'daki çatışmalarda Zeytun Belediye Başkanı Ermeni Çetebaşı Nezaret Çavuş öldürülür. 16 Mayıs 1915'de Zeytun ismi Süleymanlı olarak değiştirilir. İlkbahar 1915'de Osmanlı Hükümeti 6000 kadar askerini Zeytun'un üst taraflarında bulunan kışlalara yerleştirir. 10 Haziran 1915'de yayımlanan bir talimatname ile Ermeniler'in malları koruma altına alınır. 30 Mayıs 1915'de Meclis-i Vükela Ermeniler'in nakli konusunda ayruntılı bir mazbata yayınlar. 31 Aralık 1918'de Ermenilerin de içinde bulunduğu azınlıkların geri dönüşü için kararname imzalanır. 25 Kasım 1919'da Fransızlar Zeytun kasabasını işgal ederler. Aralık 1919'da Zeytun'a 1500 ile 5000 kadar Ermeni geri döner. 6 Ocak 1920'de Zeytun Ermenileri civardaki ılıcada yıkanmakta olan Zeytun müfrezesinden üç jandarmayı nahiye içerisine götürüp hapsederler. 5 Mart 1920'de Beşen Köyü'ne giden Süleymanlı Kaymakamı Ermenilerle görüşür. Nisan 1920'de Zeytun'dan Maraş'a, sadakat yemininde bulunmak için dört Ermeni azası gelir. Temmuz 1920'de Zeytun'a 5000 Ermeni'nin döndüğünden bahsedilmektedir. 14 Ocak 1921'de Göksun yolu ile silahsız olarak Maraş'a gitmekte olan Pınarbaşı'nın Karakilise Köyü'nden beş kişi Kirazlıdere mevkiinde Ermeniler tarafından şehit edilir. 23 Mayıs 1921'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Vekili Fevzi Paşa II. Kolordu Kumandanlığına Zeytun kışlasının tahliye

edilerek, yerlerine daha önce Ermenilerin taarruz ve tecavüzünden zarar görmüş Hacıibrahimuşağı Aşireti'nin yerleştirilmesini ister. 19 Haziran 1921'de Ermeniler'in teslim olmasını sağlamak ve hükümetin beyannamesini tebliğ etmek üzere bir heyet Zeytun'a hareket eder. 26 Haziran 1921'de Türk askerleri Zeytun'u kuşatır. 25 Haziran 1921'de Ermenilere kansız olarak teslim olmaları konusunda güvence vermek ve arabuluculuk yapmak üzere Rafael Hırlakyan da Türk kuvvetleri ile beraber Zeytun'a hareket eder. 27 Haziran 1921'de Ermeniler'den 597 kişi Türk askerlerine teslim olmayı kabul ederek Zeytundan ayrılır ve Türk karargahına nakledilirler. 27 Haziran 1921'de Türk kuvvetleri teslim olmayı kabul etmeyen Ermenilerin bulunduğu Zeytun kışlasını topçu ateşine tutar. 29 Haziran 1921'de gece, şiddetli rüzgar ve karanlıktan faydalanan isyancı Ermeniler kışlanın batısındaki dereye inerek Sulak (şimdiki Solak dağı) dağının engebelerinden faydalanarak kaçarlar. 30 Haziran 1921de bir kısmının kaçması, bir kısmının öldürülmesi ve bir kısmının da teslim olması sonucu Zeytun, (Süleymanlı) Ermenilerden tamamen boşaltılır.

Zeytun'da savaş öncesi yaşayan 10000 kişinin tamamı sürgün edilir. Bunlardan 8800'ü göçerken kaybedilir. Geri dönüş kararnamesinden sonra 1200

Zeytunlu geri döner. Diğer yerlerden göç edenlerle Zeytun Ermenilerinin 1920'deki sayısı 1500'e ulaşır.

İstanbul'daki 31 Mart Vakası'nın hemen ardından Adana'da Ermeniler ile Türkler arasında olaylar çıkar ve bu olaylar Maraş ve çevresine de sirayet eder[65]. 10 Mayıs 1909'da çıkan irade-i seniye ile Maraş'ta sıkı yönetim ilan edilir[66]. Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi kurulur ve Sarayaltı'ndaki olaylara karışanlar cezalandırılır. Eylül ayı içerisinde Ermeniler Maraş'ta 178 kişilik bir yetimhane, İngilizler 200 çocuk için yetimhane, Almanlar 720 yetimin barınabileceği bir yetimhane, Osmanlı hükumeti de Maraş'ta bir yetimhane açar[67]. Yetim kalan 120 kız çocuğu da Maraş'taki Alman hastanesine kabul edilir.

---

[65] Olaylar öncesinde 45.000 nüfuslu Adana'da 27.000 Türk, 13.000 Ermeni yaşamaktaydı. İsyan sırasında 10.000'i dışardan getirilen, 10.000 kadar da civardan isyana katılan Ermeniler'le beraber, 30-35.000 kadar Ermeni'nin isyana katıldığı ve bunların yarısının olaylarda öldüğü düşünülürse, Cemal Paşa'nın verdiği 17.000 Ermeni kaybı tutarlı görünmektedir. Olaylar esnasında1.850 Müslümanın ölmüş olduğu kaydedilir.

[66] Ali Karahan. 1909 Maraş Olayları. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya 2008

[67] Nejla Günay. XX. Yüzyılda Maraş (Ermeniler, Türkler, Müslümanlar) Makaleler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2012

24 Ekim 1914 tarihinde Maraş eşrafından on beş kişinin imzası ile Harbiye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, "Ermeni eşkıyasının 1895 yılında Andırın Hükümet Konağı'nı yaktığını, bu tarihten beri akıl almaz bir şekilde halka zulmettiğini, erkekleri öldürerek çocukları yetim ve kadınları dul bıraktığını, 1910 yılından beri dağlara çıkan eşkıyanın Müslümanların yollarını keserek kan döktüğünü, seferberlik davetine icabet ederek Zeytun'a gelen 60 askere saldırdığını ve bu askerlerin 250 lirasını gasbettiğini, eşkıyanın cezalandırılmadığını, bazı nüfuzlu kimselerin eşkıya tarafını tutarak suçluları affettirmek istediklerini, bu duruma Müslümanların çok üzüldüğünü ve onları destekleyenlerden nefret ettiklerini, eğer durum böyle devam ederse seferberlik davetine katılacak olanlar üzerinde olumsuz etki bırakacağını ve bir kaç gün önce Jandarma Ahmet'in şehit edildiğini bildirir. Ayrıca eşraf, şehitlerin kanı kurumadan eşkıyanın cezalandırılmasını ve affedilmemesini, eşkıyanın cezalandırılmasından sakınılıyorsa, Müslüman halkın serbest bırakılmasını", ister[68].

Maraş'ın Ermeni köylerindeki ahali yeni bir isyanın üssü olarak belirlenen Fındıcak'ta toplanmaya başlar[69]. Çıkan olayların bastırılması sorumluluğunu

---

[68] Ahmet Eyicil. I. Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi

[69] Nejla Günay. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu'nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri

Adana Valisi Hakkı Bey'e veren Cemal Paşa, valiyi Müslüman ahalinin işe karıştırılmaması ve isyanla ilgisi olmayan Ermenilerin incitilmemesi konusunda uyarır. Birliklerin komutanı Ali Bey Fındıcak'a doğru yola çıkar. Osmanlı hükumeti bir taraftan da Ermeni ileri gelenlerinden bir heyet oluşturarak asileri ikna etmeye çalışır. Asilerin ikna edilememesi üzerine Ali Bey 1 Ağustos günü Fındıcak'ı kuşatır. Ali Bey, dağ toplarının ateşlenmesi emrini verene kadar eşkıya çok sayıda askeri şehit eder. Eşkıyanın bir kısmı Gavur Dağları'na kaçmayı başarır. Çarpışmalarda hem askerlerden, hem de asilerden birçok insan hayatını kaybeder[70]. Çatışmanın sona ermesinin ardından 91 elebaşı Fındıcak'ta idam edilir. Maraş'a gönderilen 100 eşkıya da 7 Ağustos 1915'te Maraş'ta asılarak idam edilir. Fındıcak isyanında 2.000 asker 5.000 sivil olmak üzere toplam 7.000 Müslüman

---

[70] Stanley Elphinstone Kerr. The Lions of Marash: Personal Experiences with American Near East Relief , 1919-1922. Sh. 20 "Women and children gathered in Saint Mary's Church. In spite of heavy loses the Turkish troops pressed forward, entered the town, and set fire to the church. Hundreds of the refugees were burned alive. Only the fighters who occupied the Evangelical Church were able to continue their resistance, and when it became dark they created a diversion and escaped to the hills."

Türk şehit verilir[71]. Ermenilerden ise 2.100 isyancı öldürülür.

"Güvenlik kaygılarıyla kadınları ve çocukları Karasun Mankants Kilisesi'ne gönderdiler[72]. Kiliselerden en büyüğü ve duvarlarla çevrili olduğu için en güvenli olanı Karasun Mankants Kilisesiydi. Bölgemizdeki bütün kadınları, gelin adayı kızları ve çocukları, toplam 2.000'den fazla insanı oraya naklettiler. İğne atsan yere düşmezdi.. birkaç Türkün, kilisenin kemer şeklindeki çatısına çıkmış, petrole bulanmış yanan elbise parçalarını kilisenin kubbesinden içeriye atmakta olduklarını gördük.. Artık kilisede ve evlerimizin çevresinde canlı kimse kalmamıştı."

1915 Maraş Katliamını dile getirmek için yakılan türkünün sözlerinde şu mısralar vardır.

«Maraş'a Maraş derler, yaman, yaman,
Maraş, "bu nasıl Maraş?" derler,
Maraş 'ın içinde kilise yanar,
Kilise içinde Ermeni yanar !»

---

71 Ahmet Eyicil. I. Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi

72 Verjine Svazlian. Ermeni Soykırımı. Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları. Erivan, EC UBA "Gitutyun" Basımevi, 2000

İngilizler Maraş'ı Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesini bahane ederek 22 Şubat 1919'da işgal ederler[73]. Max Andriyo komutasındaki İngiliz kuvvetleri, bir Hint süvari alayından ibaret olup subay ve erlerinin bir kısmı Müslümanlardan meydana gelmektedir. İşgal üzerine Maraş'ta ve özellikle Süleymanlı (Zeytun)'daki göçe tabi tutulmuş olan Ermenilerden yaklaşık 1500 civarındaki bir Ermeni kafilesi geri gelir. İşgalden sonra çok geçmeden şehirde vaziyet gerginleşir. Bunun üzerine Max Andriyo bir takım mühim meselelerin görüşülmesi için Maraş ileri gelenlerinden bazılarının Amerikan Koleji'nde toplanmalarını ister. Yedi kişiden meydana gelen şahısların hepsi de din adamı özelliğinde bulunan nüfuzlu kimselerdir. Bunlar Maraş Müftüsü Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik Efendi, Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi, Eytam Müdürü Müderris İlyas Efendizade Hasan Refet Hoca, ulemadan Karaküçükzade Keskin Hacı Mehmet Efendi, Liva Müderrisi Seyithanzade Osman Efendi, Müderris Leblebicizade Hafız Ali Efendi, Emir Abdülcelilzade Şeyh Ali Sezai Efendilerdir. Toplantıda gayr-ı Müslimlerden murahhas ve papazlar da bulunmaktadır. Maraş'ı sekiz ay işgalleri altında bulunduran İngilizler bu esnada milletin hislerini ve dini duygularını rencide etmekten kaçınmak suretiyle

[73] Maraş Milli Mücadelesinde Din Adamları**.** Recep Çelik

halkla barışık olmayı tercih etmişlerdir. İşgalin ilk gününden itibaren gösterdikleri tavırlarında hep bu hava hakim olmuştur. Nitekim Ermeniler ile Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için Maraş halkının büyük itibar gösterdiği din adamlarını muteber ve muhatap kabul etmeleri bunun açık bir göstergesidir.

Şehir, Yüzbaşı Fouguet komutasında, içlerinde Ermeni kuvvetlerinin de bulunduğu bir Fransız gücü tarafından 30 Ekim 1919 tarihinde işgal edilir. Sütçü İmam olayının ertesi günü (1 Kasım 1919) İngilizler Maraş'ı terkederek Anteb'e doğru giderler. Bu tarihten itibaren, gelişen hadiselere Ermeniler lehinde bakan Fransızlar, her fırsatta Ermenileri destekler ve olayların daha da tırmanmasında büyük rol oynarlar. Fransızlardan da güç alan Ermeniler bu kez cinayet işlemeye başlamışlardır. 14 Kasım 1919'da Fransızlar, Ermenilere silah dağıtmaya başlar. Türk askeri kılığına sokulan Ermeniler, silah nakliyatında görev alırlar. Maraş'ta birbirini takip eden olaylar ve Maraş ileri gelenlerinin protestolarının yoğunluk kazanması üzerine, Fransızlar Cebel-i Bereket (Osmaniye) Askeri Valisi Yüzbaşı Andre'yi Maraş'a göndermeye karar verirler. Fransızların 315. Piyade Kumandanı General Querette, 9 Aralık 1919'da Antep'e gelerek Maraş, Antep ve Urfa vilayetlerini içine alan Doğu Bölgesi Kumandanlığı'nı

üstlenir. Yüzbaşı Andre 27 Kasım 1919 günü Maraş'ın ulema ve ileri gelenlerini bir görüşme yapmak için Abdülkadir Paşa Konağı'na davet eder. Ancak Maraş ileri gelenleri, millet ve memleket için zararlı olacağını düşünerek böyle bir toplantıya gitmezler. Bunun üzerine, Andre'nin emri üzerine Maraş Kalesi'nde dalgalanan Türk bayrağı indirilir. Halk bu duygular içinde camiye girmiş, ezan okunmuş, sünnet namaz kılınmış ve hatip hutbeye başlamıştır. Bu sırada dışardan, "Bayraksız namaz kılınmaz" sesleri duyulur. Bunun üzerine minberde bulunan Ulu Cami İmamı Rıdvan Hoca da halkın duygularına tercüman olarak, cemaatin doğru söylediğini, hürriyeti elinden alınan bir milletin cuma namazı kılmasının dinen caiz olmadığını ifade eder[74]. Bunun üzerine, cemaat, minberdeki sancağı alarak dışarıya çıkar. Bunun haberi şehrin her tarafına yayılır. Halk galeyana gelirken Ermeniler korkudan evlerinden dışarı çıkamaz. Halk kaleye doğru yürüdükçe, kalabalık gittikçe büyür. Kalenin kapılarının Fransız kuvvetleri tarafından kapatılmasına rağmen, halk kale duvarını tırmanıp içeri

---

[74] Kadir Mısıroğlu Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler' isimli eserinde konuyla ilgili olarak Ali Sezai Efendi'nin ismini zikreder. Fransız işgaline karşı, bir camide vazeden "Sütçü İmam"ın Şeyhi, Şeyh Ali Sezai (Kurtaran) Efendi, halka "Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmayan, esir bir memlekette, Cuma namazı kılınmaz" diyerek Maraşlıları coşturur."

girip kapıları açar. Fransız askerleri çarpışmayı göze alamayarak kalenin arka kapısından kaçar. Türk bayrağı kale burcuna dikilir[75]. Bilahare Cuma namazını kılan Maraşlılar, hükümete giderek Mutasarrıf Ata Bey'e Fransızların hükümete ve bayrağa hiçbir şekilde müdahalelerini kabul etmeyeceklerini bildirirler. Ayrıca mutasarrıftan, Fransız askeri valisinin hükümetten çıkarılmasını, Cuma günü Türk bayrağının kaleye ve valilik binasına çekilmesini ve Fransız jandarmalarının hükümeti terk etmesini istemişlerdir. Bunun üzerine, Andre kuvvetleri ile birlikte hükümet binasını terk etmiş ve halk da dağılmıştır[76].

---

[75] Tanpınar, 'Maraşlıların Bayramı' isimli makalesinde, halkın ruh halini şöyle yansıtır. "O zamana kadar gündelik hayatın çemberine koşulmuş, herkes gibi yaşayan, işinde, gücünde, keder veya eğlencesinde bir yığın insan, geniş arazi sahibi hanedan, bey, küçük esnaf, çiftçi, bakkal, memur, riyaziye hocası, mahalle imamı, hulasa inkılaptan önce bir Anadolu şehrinin zengin, fakir her sınıftan halkı, dört sene yedi cepheyi dolaşıp yurduna yeni dönen nefer, dul kadın, yapraksız kalmış bir çınar gibi tek başına yaşayan şehit babası, hepsi birleşirler."

[76] Türk Basınının Fransız İşgali Altındaki Maraş'ı İşlemesi (15 Eylül 1919-11 Şubat 1920) isimli Yüksek Lisans Tezinde Hatice Başkan, Bayrak Olayının farklı kaynaklarda değişik şekilde anlatıldığını kaydetmektedir.

Bayrak olayından sonra kuvvetlerinin yetersizliğini gören Fransızlar Maraş'a takviye kuvvetler göndermek için birliklerini Antep'den Maraş'a doğru hareket ettirirler. Yol üzerinde Türk Kuva-yı Milliyesi'yle yapılan savaşta Fransızlar iki ölü ve yaralı bırakır.

Nihayet güç şartlar altında yapılan yolculuktan sonra Fransızlar bitkin bir vaziyette 23 Aralık'ta Maraş'a ulaşabilirler. General Querette, bayrak hadisesi üzerine Maraş'ta Türkler lehine gelişen vaziyeti değiştirip Fransızların durumunu düzeltmek gayesiyle 15 Aralık 1919 tarihinde Maraş'a gelir. Ermenilerin Çukurova Camii'ni bombalamaları ve şerefede ezan okuyan müezzini kurşunlamaları üzerine halk ayaklanır. Diğer taraftan General Querette'in Maraş'a silah ve asker sevk edeceğini söylemesi de halkı rahatsız etmiştir. Bunun üzerine, Evliya Efendi'nin gayretleri sonucunda 447 imzalı bir protestoname hazırlanarak Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'na verilir. Protesto yazısı, 17 Aralık 1919 tarihinde Maraş Mutasarrıflığına verilir ve 21 Aralık'ta da mutasarrıflıktan General Querette'e gönderilir. Bu şekilde, bir yandan Fransızlar Maraş halkı tarafından protesto edilirken, bir yandan da yerli Ermeniler Fransızlarca silahlandırılmaktadır. Fransız karargahına gelen sivil elbiseli Ermenilerin buradan asker kıyafetinde ve silahlı olarak çıktıkları görülür.

Maraş'ta milli teşkilatlanmayı zaruri kılan faktörler Fransızların idareye müdahalesi, Maraş kalesinden Türk bayrağını indirmeleri, Ermenilerin Adana civarında yaptıkları işkence ve zulümler olmuştur. Fransız işgaline karşı teşkilat kurma fikri ilk defa, Dr. Mustafa tarafından teklif edilir. Daha Fransızların Maraş'a gelmelerinden bir iki gün önce Ulu Cami'de ikindi namazından sonra bir konuşma yapan Dr. Mustafa, konuşmasında Fransızların yakında geleceğini ve Maraş'ta da Adana gibi çeşitli işkencelerde bulunacaklarını anlatmış, halkı silahlanmaya ve karşı koymaya davet etmiştir. Ancak o gün için bu öneri gerçekleşmemiştir. Nihayet milli teşkilat kurma faaliyetleri bayrak hadisesinden sonra hız kazanır. Toplantıda güvenilir bazı kişileri bu teşebbüsten haberdar etmek üzere bir heyet seçilir.

Heyet, İlyas Efendizade Refet Hoca başkanlığında Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Arifioğlu Bey (1915-20), Kocabaşzade Arif Bey, Hacı Naci Efendi, Hacı Ahmet Efendi, Şişmanzade Arif Bey, Dedezade Mehmet Bey, Beşan Beyzade Hacı Nuri Efendi, Hancızade Hafız Ali Efendi ve Mühendis Abdüllatif Bey'den meydana gelmektedir. Teşkilat çalışmaları hem Kayabaşı Mahallesi'nde hem de Şekerli Mahallesi'nde birbirinden habersiz olarak gizli bir şekilde yürütülür. Şekerli Mahallesi daha sonra Kayabaşı grubuna iltihak eder.

Heyet Hoca Refet Efendi, Hoca Şeyh Ali Sezai Efendi, Belediye Reisi Sıtkı Bey, Vezir Hoca ve Çanakoğlu Hüseyin Bey gibi daha çok yaşlı, güngörmüş, varlıklı ve din adamlarından teşekkül etmiş ve böylece Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet başkanlığına Arslan Bey, ikinci başkanlığına Refet Hoca, üyeliklere de Hatip Faik Efendi, Veznedar Hacı Nuri Bey, Hafız Ali Efendi, Evliya Efendi, Fatmalıoğlu Derviş Efendi, Belediye Reisi Hacı Sıtkı Bey, Kısakürek Mümtaz Bey, Mühendis Abdüllatif Bey, Adanalı Hasan Bey ve Müftü Abdullah Mehmet Efendi seçilmişlerdir. Cemiyet merkezi Ulu Camii Medresesidir. Teşkilat planına göre, muharebe esnasında düşmana karşı koyabilmek için şehir on bölgeye ayrılmıştır. Bundan sonra cemiyet, teşkilatlanma ve milli kuvvetler kurma çalışmalarında bulunmak üzere Maraş'ın doğu köylerine Zülkadiroğlu Süleyman Bey'i, Güney köylerine Fatmalı Derviş Efendi ile Vezir Mehmet Efendi'yi (Vezir Hoca), batı köylerine Mülazım Abidin Bey'i, kuzey köylerine Bayezidoğlu Zafer ve Muharrem Beyleri ve şehrin yakın köylerine de Mehmet Dulkadir Bey'i göndermiştir.

Maraş halkı gücü ölçüsünde nakden, malen ve bedenen hiçbir fedakarlıktan çekinmemiş ve muhtelif şekillerde silah tedarikiyle yabancı saldırılara karşı vatanın haklarını savunmaya hazırlanmıştır.

Maraş'ta Fransızlar kışla ve depo civarını siper ve tel örgülerle çevirmekte, bir de havaalanı hazırlamaktadır. General Querette, 6 Ocak 1920 tarihinde, 1.500 kişilik bir kuvvetle tekrar Maraş'a gelmiştir. General Querette, 21 Ocak 1920'de, Maraş ileri gelenlerini karargahına davet eder. Ancak onlar gelmeden önce tabur kumandanlarını toplayarak durum hakkında bilgi vermiş ve bütün kuvvetlerin harekete hazır bulundurulmasını istemiştir. Ayrıca verilecek işaretten sonra şehirde işgal edilecek stratejik noktaları tayin etmiştir. Bu arada General, aynı gün Antep konvoyunun tamamen imha edildiği haberini alır. Bir süre sonra Maraş ileri gelenleri karargaha gelirler. Heyette Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey, Jandarma Kumandanı İsmail Abdüllatif Bey, Bayezidzade Mehmet Bey, Müftü Hacı Mehmet Tevfik Efendi, Eytam Müdürü Refet Bey, Karaküçükzade Hacı Mustafa Efendi, Hafız Ali Efendi, Şişmanzade Arif Bey ve Kocabaşzade Hacı Nuri Bey bulunmaktadır. Grup toplanır toplanmaz General tarafından tabur kumandanına emir gönderilerek hakim noktalara el konulması emredilir. Toplantı sırasında General Querette, Maraş ileri gelenlerini Fransız konvoyuna saldırıda suç ortaklığı ile itham eder, buna karşılık Maraş ileri gelenleri bu ithamı kabul etmeyerek olaylardan firarileri mesul tutarlar, ayrıca Mondros Mütarekesi'nin ihlal edildiğini ileri sürerler. Görüşmeler

sonunda General Querette söz konusu olaylar sebebiyle Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Bey, Mühendis Abdüllatif Bey, Belediye Reisi Bekir Sıtkı Bey, Kocabaş Hacı Nuri ve Şişmanzade Arif Beyleri alıkoyarak diğerlerini serbest bırakır ve onlardan gidip halka nasihat etmelerini ister. Fransız askerlerinden bir grup, hükümet binasını işgal etmek için harekete geçince Kızılkırlık'ta siperde bekleyen Kuva-yı Milliye güçleri tarafından ateşle karşılanıp geri püskürtülürler. Bütün Maraş'ta silah sesleri duyulur olmuş, Fransızlar her tarafta top ve tüfek ateşine başlamışlardır. Maraş Türk Kuva-yı Milliyesi karargahı Bayezidli Mahallesinde hükümet konağı yakınındaki Katipzade Mehmet Efendi'nin evinin alt katında kurulmuştur. Kumandayı Heyet-i Merkeziye Reisi Arslan Bey eline alarak hareketi buradan idare etmeye başlamıştır. Arslan Bey, savaşın başlamış olduğunu ilan eden bir bildiriyi yayınlayarak halkı Fransızlara karşı koymaya çağırır.

Fransızların kışlayı ve şehri top ateşine tuttukları, Ermeni askerleri ve savaş araçlarıyla donatılan Katolik ve Ermeni kiliselerindeki hakim noktalardan Müslümanlar üzerine aralıksız top ve mitralyöz atışları yaptıkları, binaların yıkıldığı ve yer yer yangınların çıktığı, çatışmaların ise yoğun bir şekilde devam ettiği görülür.

Şubat 1920'de Maraş Evkaf Müdürü Evliya Efendi emrine verilen İmamoğlu Seyyid komutasındaki 30 kişilik Yarpuz çetesi, Ahırönü'ndeki camide misafir edilmişlerdir. Çete, Kırklar kilisesini yakmakla görevlendirilmiştir. Evliya kuvvetleri Bedesten'i geri aldıktan sonra Taşhan'a yüklenirler. Düşmanın şehri top ateşine tutmasına rağmen Evliya kuvvetleri Taşhan'ı iyice sıkıştırmıştır. Ancak bu arada bir Cezayirli askerin beyaz bayrak açarak "Ben Müslümanım" demesi üzerine, onu kurtarmak üzere ayağa kalkan Evliya Efendi, Çeçen Şahin ve Hafız Ökkeş Ermenilerin ateşi sonucu şehit olurlar[77]. Evliya Efendi'nin şehadetiyle milli kuvvetlerin maneviyatı bozulur ve dağılırlar. Ermeniler boşaltmaya mecbur oldukları yerleri tekrar ele geçirmişlerdir. Ancak Şehit Evliya Efendi'nin arkadaşları hücumu sürdürmeye karar verirler. Divanlı, Kanlıdere ve Çarşıbaşı mahallelerinde yangınlar çıkmış ve birçok bina yanarak

---

[77] Şehit Evliya Efendi (Maraş 1881-1920) Mustafa Bey'in oğludur. Rüşdiye'den mezun oldu. Arapça öğrendi. Hukuk Mektebi'ne devam etti. Adliye ve Evkaf Nezaretleri ve Şeyhülislamlık'ta çalışırken Evkaf Mektebi'ni bitirdi. 1912'de Maraş Evkaf Müdürlüğü'ne tayin edildi. Maraş işgal edilince Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'ni esas alarak bir tüzük hazırladı. Söz konusu cemiyetin Maraş şubesinin merkez idare heyeti azası oldu. Acemli Mahallesi çete grup komutanlığını yaptı.

harap olmuştur. 9 Şubat 1920'de Fransız kuvvetleri şehri bombardımana devam eder. Türk kuvvetlerinin bir kısmı dağılmıştır. Kalanlar ölümü göze alarak müdafaayı sürdürürler. Ahali arasında teslim bayrağının çekileceği sözleri dolaşmaya başlayınca Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti halka metanet tavsiye eder. Katliam korkusu büyük endişe ve sıkıntıya sebep olmuştur. Bu arada Maraş Jandarma Teğmeni Ahmet Hilmi Bey ile Polis Komiseri Cemil Bey ümitsizliğe düşerek şehri terk ederler. 22 gün süren Maraş savaşlarından sonra 11 Şubat 1920'de Fransızlar Maraş'ı boşaltır. Maraşlıların baskısına daha fazla dayanamayacağını anlayan Fransız güçleri kimseye haber vermeden sessizce geri çekilirler. Fransızlar geri çekildiklerini kimsenin duymaması için atlarının nallarına keçe bağlamışlardır.

Fransızların şehri terk etmesi Müslüman ahali tarafından büyük sevinç ve coşkuyla karşılanırken düşmanla işbirliği yapan Ermeniler hayal kırıklığına uğramışlardır[78]. Ermenilerden bir kısmı düşmanın ardından şehri terk ederken yenilgiyi kabul etmekte zorlanan bazı Ermeniler Abarabaşı Kilisesi’nden ateş

[78] Nejla Günay. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişmeleri Ve Bu Değişmede Ermeni-Fransız Rolü

açmaya devam ederler. Geride kalan Ermeniler Abarabaşı Kilisesi'nden başka Fransisken Manastırı ve Katolik Kilisesi'nde bulunmaktadır. Şehirdeki Protestan Ermenilerin lideri olan Hartunian anılarını yazdığı kitabında kendi kilisesi güvenli olmadığı için Katolik Kilisesi'ne sığındıklarını ve 5000 kişi olduklarını ifade etmektedir. Fransız işgalinin sona ermesiyle Ermeniler zor bir duruma düşmüşlerdir. Çünkü Ermenilerin de teşvikiyle ülke işgal edilmiş ve bunun sonucunda hem birçok Maraşlı şehit olmuş hem de memleket viraneye dönmüştür. Yaptıklarının farkında olan Ermeniler, durumlarının ne olacağı konusunda endişelidir. Savaşın yıkıcı etkilerini şehirde bulunan Müslümanlar ve Ermenilerle birlikte hisseden Amerikalılar da Maraş Mutasarrıflığı'na bir dilekçe yazarak canları ve Amerikan müesseselerinin korunması talebinde bulunurlar. Bunun üzerine savaşın sona ermesiyle Maraş'ta önemli görevler üstlenip güvenliği sağlamaya devam eden Kuvay-ı Milliye, Maraş'taki Amerikalıların güvenliğini sağlama sorumluluğunu da üstlenir.

12 Şubat'ta Kılıç Ali Bey, Arslan Bey ve Yörük Selim Bey ile buluşarak Ermenilerin silahlarının teslimi için bir heyet seçerler. Heyette Jandarma Teğmeni Ramazan Bey, Karaküçük Hacı Mustafa Fatmalı Derviş Efendi, Vezir Hoca Efendi, Ali Rıza Pişkini Bey ve Efe

Hasan Bey bulunmaktadır. Amerikalı Dr. Wilson ve Mister Laymen de ellerinde beyaz bayrakla Heyet-i Merkeziye'ye gelerek Ermeniler hakkında af dilerler. Bu talebin kabul edilmesi sonucunda kiliselerinden ateş açmaya devam eden Ermeniler silahlarıyla birlikte teslim olmayı kabul ederler. Teslim alınan Ermeniler 14 Şubat günü Amerikalılara devredilirler.

Maraş savunması için vilayetin değişik bölgelerinden gelenler için sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez sıcak yemek dağıtılmaktadır. Bunun için camilerde millet mutfakları kurularak Maraşlı kadınlar tarafından mücahitlere ekmek ve yemek pişirilir. Teslim olduktan sonra Ermenilerin iaşesi de bir süre milli kuvvetlerce temin edilir. Öte yandan şehitler defnedilip yaralıların tedavisine başlanır. Bunun için Alman Hastanesi düzenlenerek Sıhhıye Müdürü Murat, Hükumet Doktoru Hilmi ve sıhhiye memurlarından Cerenağaoğullarından Hamdi hastanede çalışmaya başlar.

Maraş'ın yarısı yanmış, büyük bölümü de tahrip olmuş ve harabeye dönmüştür. Çarpışmalarda iki yüzü aşkın Müslüman ölmüş ve beş yüzden fazla kişi de yaralanmıştır[79]. 200 şehit sadece düzenli birliklerin

---

[79] Memet Yetişgin. Ermenilerin Maraş’tan Ayrılmaları, 1920-1922

verdiği kayıp olmakla beraber Türklerin toplam kaybının 4500 civarında olduğu ileri sürülür. Fransızlar ve Ermenilerin Maraş'ta yapmış oldukları katliam ve mezalim, yurdun dört bir yanından gönderilen telgraflarla kınanmıştır.

21 Ocak 1920'de başlayan ve 11 Şubat 1920 tarihine kadar devam eden şehir içindeki çarpışmalar sırasında Maraş halkı varını yoğunu harcamıştır[80]. Bu sebeple savaş sırasında Maraş'ta önemli ölçüde yiyecek ve giyecek eksikliği hissedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 10 Şubat 1920 tarihinde yurt çapında bir genelge yayınlar[81]. Diğer taraftan, Dahiliye Nezareti de Sivas Valiliğine bir emir göndererek, Maraş'ta çarpışmalar sonrasında zahireye pek fazla ihtiyaç duyulduğunun anlaşıldığını, bu sebeple en yakın şehir ve kasabalardan mümkün olduğu kadar zahirenin Maraş'a gönderilmesinin gerekli olduğunu bildirir. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilecek olan maddi yardımlar Ziraat Bankası Elbistan Şubesinde açılacak olan bir hesapta toplanacak ve III. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey'in gözetimi altında gereken yerlere sarf edilecektir.

---

[80] Yaşar Akbıyık. Milli Mücadele Sırasında Maraş'a Yapılan Yardımlar

[81] Yaşar Akbıyık. Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk'ün Rolü

Yapılan girişimler üzerine, Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasından Maraş'a yardım gelmeye başlar. Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın Maraş muharebelerinin başından sonuna kadar inisiyatifi elinde bulundurmuş olduğu görülmektedir[82].

Yaralıların büyük kısmı dom dom kurşunu denilen ucu açık mermilerin isabet etmesiyle yaralandığından durumları çok ağırdır ve iyileşme ihtimalleri zayıftır. Bütün bunların yanı sıra savaşın getirdiği ağır şartlar sebebiyle şehirde sıtma, dizanteri ve İspanyol Gribi gibi salgın hastalıklar baş gösterir. Hatta Amerikalı Doktor Wilson'da sıtmaya yakalananlar arasındadır. Yaralıların bakımında Amerikan misyonerleriyle Near East Relief Cemiyeti çalışanlarının da katkıları olur. Yaralıların tedavisi için Alman Hastanesi yeterli olmayarak şehrin farklı noktalarında düzenlenen iki hastane daha kullanılır. Daha sonra bu hastanelerin teşkilatı daha da genişletilerek Bahçe, İslahiye, Haruniye ve Antep civarından getirilen yaralıların tedavisine uygun hale getirilir.

Heyetin teslim aldığı silah, cephane ve kişilerle teslim aldıkları yerlerin durumu şu şekildedir: Katolik Kilisesi'nde 700'den fazla Ermeni, ikisi subay olmak

[82] Ahmet Eycil. Maraş Mücadelesinde Atatürk

üzere 10 Fransız, 27 mavzer ve birçok yerli tüfek. Kümbet'deki yetimhanede 800 Ermeni, beş Alman memur ve öğretmen, 30 mavzer ve birçok yerli silah. Abarabaşı Kilisesi'nde çoğunluğu askerlik çağında 75 Ermeni erkek, biri subay 51 Fransız askeri, 30 mavzerle birçok başıbozuk tüfeğiyle çok miktarda cephane. Hastane ve kolejde ise çoğu çocuk olmak üzere binden fazla Ermeni. Kiliseler ve evlere toplu olarak sığınan Ermenilerin can, mal ve namus güvenlikleriyle beraber şehirde kısa sürede asayiş ve huzur temin edilir. Esir düşen Fransızların da güvenliği için tedbirler alınıp yaralı olanlarının tedavisine başlanır. Ölülerine saygı gösterilerek cesetleri kendi inançlarına göre defnedilir.

Maraş'taki çarpışmalarda şehrin yarısı yanmış, üçte biri de top mermileri ile tahrip edilmiştir. Buna göre en büyük on mahalle tamamen yıkılmış, 8 cami, 10 kilise, 15 okul ve Maraş Kışlası yakılmıştır.

İslahiye'ye doğru çekilmekte olan Fransız Yürüyüş Kolu'nda 200'ü yaralı 1500 civarında Fransız askeri, 1200 hayvan, 150 araba ve 115 deve bulunmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklara göre 5000 civarında, bazılarına göre ise 3000'den fazla Ermeni yürüyüş kolunu biraz geriden takip etmektedir. Ermeni grubunun çoğunluğunu genç kızlar ve çatışmalarda bizzat yer alanlar

oluşturmaktadır. Soğuk yüzünden yaklaşık 1000 civarında Ermeni ile çoğu Senegalli 800 civarında Fransız askeri hayatını kaybeder. Bu rakamlar Fransızların Maraş'ta verdikleri ölü ve yaralı sayısının toplamına yakınken Ermenilerin Maraş'ta verdikleri ölü sayısına yakındır. Maraş'ta çatışmalarda 1200 civarında Fransız askeri ölmüştür.

17 Şubat 1920'de Sivas'tan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen raporda, askeri birlikler mal, can ve namus güvenliğini temin etmek üzere çeşitli kilise ve binalarda toplanmış bini silahlı olmak üzere 8500 ve ayrıca Kuvay-ı Milliye tarafından da 450 civarında Ermeni kadın ve çocuğun, yani 9000 civarında Ermeni'nin teslim alındığı ifade edilmektedir.

Fransızların geri gelme ihtimalleri düşünülerek ihtiyat subaylarının kumandasında yeni taburlar oluşturulur. Bu taburlar hem Maraş'ın hem de işgalin devam ettiği Adana ve Antep çevresinin güvenliği için görev alırlar. Fransızların Maraş'a geri gelme teşebbüsleri buranın cemaat liderlerini de endişelendirir. Çünkü Fransız işgali Müslümanlar gibi Ermenilerin de kayıplar yaşamasına sebep olmuştur.

Savaş sonrasında şehirde yaşanan bazı zorluklar da Fransızların geri dönme ihtimalinin tartışılmasına yol açar. Bu zorluklardan biri de Maraş'ta kalan Ermenilerin iaşesinin temininde sıkıntılar yaşanmasıdır. Bunu büyük ölçüde karşılayan Amerikan misyonerleri "…kişi başı 5,5 ons pirinç, mercimek ya da kuru fasulye, yani günde 1,5 ton pirinç ve 10000 ekmek" dağıtımına uzun süre dayanamayarak iflaslarını açıklarlar. İaşe temininde zorluk yaşayan Dahiliye Nezareti tarafından Fransa nezdinde girişimlerde bulunulması sonucunda Fransızlar birtakım şartlar öne sürerek yardımda bulunabileceklerini ifade etmişlerse de Maraş'taki yerel görevlilerle askeri yetkililer ne olursa olsun Fransızların yeniden Maraş'a girmesine müsaade etmeyeceklerini bildirirler. Fransızlar, bunun ardından şehirdeki Amerikalılara Ermenilerin iaşesinin karşılanması için 2000 Altın Lira (10000 Dolar) verir.

Hükumet, 16 Ağustos 1920'de Bakanlar Kurulu kararıyla ölen ya da şehirden ayrılan Ermenilerin gayrimenkullerini idare etmeyi üstlenmişse de Maraş'ta sükunetin tam olarak temin edilmesiyle 8 Ekim 1920'den itibaren tehcirden sonra iltizama verilmiş olan bağ ve bahçelerden sahibi belli olanların Ermenilere iade edilmesine, Maraş'ın işgali sırasında sahibi kaybolmuş arazilerin hasılatının muhtaç ailelere verilmesine ve terk

edilmiş malların Amerikan Yardım Heyeti'nin de ricasıyla ilgili cemaatlerin idaresine bırakılmasına karar verir.

Savaşta büyük kısmı ve özellikle önemli binaları yanan Maraş'ın yeniden imar edilmesi gerekmektedir ve devletin bu iş için bütçe ayırması mümkün değildir. Şehrin imarı yerel imkanlarla yapılabileceğinden 1921 yılında Maraş'a tayin olunan Komiser Şevket Paşa tüm erkekleri bu amaçla göreve çağırır. Özellikle 1921 yılının son dokuz ayında hız kazanan şehrin yeniden imarı faaliyetlerinde Ermeniler de görev alırlar. 1921'de Maraş'taki Ermeni zanaatkar ve sanatkarlar da askeri amaçlar için kullanılmak üzere kaydedilirler. Ancak Fransızlarla Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Ermenilerin Maraş dışına gitmeyi tercih etmeleri ve Müdafaa-i Milliye Vekaleti tarafından 8 Mart 1922 tarihinde verilen "Milel-i Hristiyaniye'den hiçbir neferin hiçbir surette mensup oldukları şube mıntıkasında istihdam edilmemesi ve hemen mıntıka haricine sevkleri" şeklindeki emir sonucunda şehrin ekonomisinde önemli yer tutan sanatkarların da şehirden ayrılması, bazı mesleklerde sıkıntılar yaşanmasına sebep olur.

27 Mayıs 1921'de Fevkalade Kumandanlığı'na bildirilerek Amerikalıların sınır dışı edilmesi tavsiye

edilir. Amerikalı misyonerler, Müslüman halk tarafından da hoş karşılanmamaktadır. Amerikalıların "The Young Men's Christian Association International (Uluslararası Genç Hristiyanlar Cemiyeti)" adlı bir cemiyet kurup Konya, Antep, Halep ve Maraş gibi yerlerde şubeler açması Müslüman ahali tarafından tepkiyle karşılanarak cemiyetin Maraş şubesinin sorumlusu olan Frank Johnson ve Genel Sekreter James Perry Antep'ten Maraş'a gelirken yolda öldürülür[83]. Yerel hükumet, Maraş'taki Ermeni cemaat liderleri Ter Haçador Vartabet, Ter Gazaryan ve Hartunyan'ı hükumet binasına çağırarak onlardan bütün Amerikalı misyonerlerle yardım kuruluşu üyeleri olan yabancıların Maraş'tan gitmelerini istediklerini ifade eden bir belgeyi imzalamalarını isterler.

Adana, Antep ve Maraş'ta Fransızların yenilgiye uğrayıp geri çekilmelerinin ardından Ermenilerin büyük kısmı bölgeyi terk etmeye başlar. Özellikle Fransızların ellerindeki hayvan, eşya, demirhane gibi mal ve mülkleri satmaları Ermenilerin telaşlanıp hızla bölgeden kaçmalarına sebep olur. Amerikalıların bölgeden

---

[83] 1881'de Türkiye'de mevcut olan Alman kökenli uluslararası dernek. YMCA şeklinde anılan cemiyet üyelerinden ismi geçenler 1915-1920 yılları arasında Türkiye'de çalışmışlardır. -http://special.lib.umn.edu/-

ayrılmasının ardından Adana, Antep ve Maraş'ta yaşayan Ermenilerin göç hareketi daha da hızlanır. Amerikan misyonunda barındırılmakta olan çocuklar, İstanbul'a nakledilme talebinin hükumetçe kabul edilmemesinden sonra dört kafile halinde Lübnan'a götürülmek üzere yola çıkarılırlar. Amerikan Yardım Heyeti'nin Maraş'tan son olarak 29 Temmuz 1922'de ayrılan üyeleri "Bize şehirde 10'dan daha az Ermeni ailesi kaldığı söylendi" ifadesini kullanmaktadır.

Müslümanlar Ermenilere Fransız işgaline karşı birlikte hareket etmeyi teklif ederlerse de olumsuz cevap almışlardır. Özellikle Fransızların Maraş'ı işgal ettikten sonra yönetimi ele alıp Müslüman halkın dini duygularını hiçe saymaları, Ermenilerin Müslümanlara yönelik tahriklerinin kontrolden çıkmasına sebep olur. İşgali kabul etmeyen Türk milleti örgütlenerek direniş hareketi başlatmış, bu ölüm kalım savaşında Çerkezler ve Kürtler de Kuvay-ı Milliye kıyafeti giyerek Ermenilere karşı yapılan bu mücadeleye katılmışlardır[84]. Maraş'ta savaş bitmişse de çevre illerde işgal devam ettiğinden Maraş için de tehdit devam etmektedir. Bunu dikkate alan yerel

---

[84] Ahmet Eyicil. I. Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi

yöneticiler tarafından şehirde Mart ayı başlarında sıkıyönetim ilan edilir. Ayrıca Maraş'ta bir de savaş suçlularının yargılanması için askeri mahkeme kurulur. Mahkeme bu suç nedeniyle 60 civarında Ermeni'yi muhakeme etse de hiç birine ağır cezalar vermez. Aslında savaş suçlusu oldukları aşikar olan bu kişilerin cezalandırılmamasında şehirde gerginlik çıkmasının istenmemesi ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde düşman işgalinin hala devam ediyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bazı Ermeniler, Fransızların kendilerini yüzüstü bırakıp gitmeleri sebebiyle ihanetlerinden dolayı pişmanlık duyduklarını ifade eden dilekçelerini zaman zaman resmi makamlara iletirler. Her şeye rağmen Fransızların tekrar Maraş'a gelme ihtimalini göz ardı etmeyen Mustafa Kemal Paşa, Suriye'de yaşayan Arapları işgale karşı örgütleyerek Fransızları Suriye'de oyalamalarını temin eder. Fransızlarla 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Maraş Türkiye'ye bırakılır.

Öte yandan Ankara hükumetinin 1921 yılı sonlarında Anadolu'da hiçbir okulda dini eğitim verilemeyeceğine dair karar çıkarmasından sonra Amerikalı misyonerlerin Anadolu'da kalış amaçları ortadan kalkar. Misyonerlerin Türkiye'den ayrılmaya karar vermelerinin ardından Maraş'ta yaşayan Ermeniler

de şehri terk etmeye başlarlar. Hükumet, ülkeden ayrılmak isteyen Ermenilerin Anadolu'dan ayrılmalarına onay vermek istemez. Ancak göç taleplerinin fazlalığı ve Ermeni vatandaşların ülkeyi gizlice terk etmeleri sonucunda hükumet gerekli izni vermek zorunda kalır. Maraş'tan ayrılan Ermenilerden bir kısmı Yunan ordusuna katılmak üzere Batı bölgelerine gider. Diğerleri ise Amerika Birleşik Devletleri, çeşitli Avrupa ülkeleri, Suriye, Lübnan, Avustralya ve Ermenistan'a göç etmişlerdir. Bu şekilde Maraş'ın sosyal ve demografik yapısı tamamen değişmiş olur.

Osmanlı hükumeti tarafından daha önce zorunlu göçe tabi tutulan Ermenilerle ilgili olarak savaşın sona ermesinden sonra çıkarılan geri dönüş kararnamesiyle "Askeri ve siyasi sebeplerden dolayı başka mahallere sevk edilmiş olan Ermenilerin memleketlerine dönmelerine müsaade edileceği" ilan edilir ve bu aralıklarla ilgili vilayetlere duyurulur. Ermeni nüfusun savaş öncesi ve savaş sonrası sayısı şöyledir. Maraş şehir merkezinde savaş öncesi 30000 Ermeni'nin yaşadığı, bunlardan 19000'inin sürgün edildiği, 11000'inin yerinde bırakıldığı, sürgün edilen 11000 Ermeni'nin göçerken kayıp olduğu, 8000'inin geri döndüğü, 1919 yılında Maraş'ta toplam Ermeni nüfusunun 19000 olduğu, diğer yerlerden gelen 3000 Ermeni'yle birlikte 1920'deki

sayılarının 22000'e ulaştığı, sürgünden döndükten sonra 11000 Ermeni'nin daha kaybedilmesiyle toplam kayıp sayısının 22000 olduğu tespit edilmektedir.

Maraş 1925'te TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile taltif edilirken, 1973'te de ilin adı Kahramanmaraş olarak değiştirilir[85].

Haydarlı Camii, Kayabaşı Mahallesi'nde Haydarlı mevkiinde bulunmaktadır. Cami kitabesine göre, 1906 yılında inşa edilmiştir. 1937 yılında Vakıflarca satışa çıkarılınca, halk tarafından satın alınarak tekrar ibadete açılmıştır. Cami, 1985 yılında yıkılmış ve betonarme olarak yenisi yapılmıştır. Bugünkü halini 1993'te almıştır. Caminin inşa kitabesi avlunun doğu duvarına yerleştirilmiştir.

Mağaralı Camii Mağaralı Mahallesi'nde Mağaralı Ökkeş Caddesi'nde inşa edilmiştir. İnşa kitabesi olmayan caminin vakfiyesine göre, yapı Cenevizoğlu Hacı Mustafa Ağa tarafından 1911 tarihinde yaptırılmıştır. Cami, 1956 tarihinde yıkılmış ve yerine betonarme olarak yenisi yapılmıştır. 1913 yılında

---

85 Mine Kılıç. Kahramanmaraş Merkez Ağzı. Ukde Yayınları. 2008

yapılmış olan minare 1973 yılında onarımdan geçirilmiştir.

Nuhzade Ahmed Efendi (1865-1909) Maraş'ta dünyaya gelir[86]. Kanadıkırık Mustafa Efendi'den icazet alır. Maraş'ta muhtelif medreselerde müderrislik yapar. Yetiştirdiği talebelerine icazet verir. Maraş'ta medrese geleneğini güçlendirir. Restebaiye Medresesinde müderris iken vefat eder. Yerini Seyyithanzade Osman Efendi doldurur. Bugün Ahmed Efendi neslinin bir kısmının soyadı Paksu'dur.

Nuhzade Ahmed Efendi'nin kaleme almış olduğu 'İradu'l-Makale Bıtarikı'l-Ecvibe 'Ala-Mizanı's-Şeri'a ve Bürhanü'l-Hakika' isimli eseri yayına hazırlayan ve kitabın önsözünü kaleme alan Özalp, eserin geniş bir değerlendirmesini de yapar. Ahmed Efendi eserinin girişinde, kitabı yazma sebebini, "Darendeli Şeyh Hacı Muhammed Hilmi Efendi'nin Mizanu'ş-Şeri'a ve Bürhanu't-Tarika adındaki Türkçe kitabının bazı yer ve bahislerini fıkıh usulüne, şeriatın fürûuna ve büyük sufilerin görüşlerine aykırı buldum. Bu yüzden, (...)

---

[86] Hacı Nuhzâde Ahmed Efendi. Îrâdu'l-Makâle Bıtarîkı'l-Ecvibe 'Alâ-Mîzânı's-Şerî'a ve Bürhânü'l-Hakîka. Hazırlayan Ömer Hakan Özalp. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

zihne dokunan bu yerlerden bir kısmına insaf dairesinde ve cevap yollu bazı makaleler kaleme aldım”, cümleleriyle açıklamaktadır. Kitapta, Şeyh Muhammed Hilmi Efendi'nin bir hadis-i kudsiye ve bir ayete verdiği yanlış manalara, ilim öğrenmeyi nazik bir şekilde kötülemesine, ulemayı ve ilim talebelerini kötülemesine, “Mü’minin cahili olmaz” demesine, batın ilminin zahir ilmine üstünlüğü hakkındaki deliline, batın ilminin esası hakkındaki çıkarımlarına, tasavvuf ilmini tarifine, Kilisli Mühürcü Baba'ya yaptığı haksızlığa, şeriata aykırı olan rabıtayı edille-i erbaa ile isbatlamaya kalkışmasına cevaplar verilmekte ve tasavvuf bağlamında anahatlarıyla şu konular işlenmektedir. Çalgı aletleri dinleme, çalgı aletleriyle zikir-sema ve cezbe, ilimsiz amelin makbul olmayacağı, zahir ilminin farz, batın ilmininse olsa olsa müstehab olduğu, batın ilmine sahip olmanın, zahir ilmiyle amelden geçtiği, ilimsiz şeyh olunamayacağı, ilmin önceliği; ilimden önce tasavvufa girmenin tehlikesi, tarikatın şeriattan ayırılmasının küfür olduğu, ulemanın, noksanı olan müridleri çağırıp tembihte bulunmasının gerekli olup olmadığı, tarikatın takvadan ibaret olduğu ve tarikat-şeriat ayırımı, el almanın aslının olmadığı, şeriatla amil alimin, tasavvufa girmeksizin zü'l-cenahayn olacağı, batın ilminin esası, velilik ve kerametin meşhur olmadığı, keramet ve veliliğin gizlenmesinin zorunlu olduğu, veliyi bilmenin

Allah'ı bilmekten güç olduğu, Allah'ın rüyada görülmesi meselesi.

Kitapta en fazla yer verilen konu, müellifin, “Caiz görmek, doğrusu, görünüşte müslümanım deyip de gerçekte şirki kabullenmektir. Öyle ise, doğru ve en sağlam yol olarak, mü’minlere, (...) terk ederek hak yola girmelerini acizane tavsiye ederim”, dediği rabıtadır. Hoca Seyyid Hafız Efendi gibi ilim adamlarından yapılan alıntılar eşliğinde mevzu şu açılardan ele alınmıştır.

Rabıtanın aklen çirkin oluşunun delili; Naklen caiz olmadığının delili; şirkin çeşitleri; Vesile ve bu konudaki yanlış görüşler; Kur’an'ı kendi re’yiyle tefsire kalkışanın kafir olacağı; Zikir meclisi; Rabıtanın hadislerden çıkarılamayacağı; Anlık tahayyül; İslamiyet'e yakışmayan rabıtanın terkedilmesi gerektiği; Rabıta konusunda icma olmadığı; Rabıtanın kıyas ile caizliğini çıkarmanın batıllığı; “şeyhlerin ruhları hazırdır, bilirler” diyenin kafir olacağı.

Ahmed Efendi çalışmasında fetva ve fıkıh kitaplarının yanısıra Gazali, Sühreverdi, Ebu Süleyman Darani, Bursalı İsmail Hakkı, Şeyh Abdülmecid eş-Şernûbi, Cüneyd-i Bağdadi, Bayezid-i Bestami, İbn

Arabi, Şeyh Ebu'l-Abbas gibi şeyh ve mutasavvıfların söz ve eserlerinden yararlanmıştır.

Karpuzoğlu Hacı Ahmet Efendi (1820-1912) Elbistan'a bağlı Avliya köyünde dünyaya gelir[87]. Çocukluk ve gençlik yılları köyünde ve Elbistan'da geçer. Akli ve nakli ilimleri burada tahsil eder. Askerliğini yaptığı Kilis'te zamanın büyüklerinden, Kilisli Baytazzade Sermest Abdullah hazretlerine uğrar[88]. Askerlikten sonra orada kalıp seyr-i sülukunu tamamlar. İcazet ve sancak verilerek memleketi Elbistan'a gönderilir. Günümüzde yıkılmış bulunan Ulu Cami civarındaki tekke ve zaviyesini açarak irşat hizmetine başlar.

Anlatılır ki, gençlik yıllarında yörede adet olduğu vechile karakucak güreşiyle ilgilenmektedir. Bu sayede irice ve sportmen bir bünyeye de sahiptir. Bir gün mürşidi Baytazzade'yi ziyaretten dönerken Ahırdağı-Zeytun-Cela yolunu tercih eder. On kadar Ermeni eşkiyası yolunu keser. Küfür ederek eziyet etmeye yeltendikleri bir sırada Yaradana sığınıp Osmanlı tokatlarını bir biri ardı sıra patlatmaya başlar. El, her

---

[87] İlçeye 17 km. mesafede bulunan ve günümüzdeki ismi Gündere olan Avlıya (Evliya) isminin köydeki bir veya iki ayrı evliyanın mezarından dolayı verilmiş olduğu nakledilir.

[88] Baytazzade için Evliyalar Şehri Kilis'e bkn. Sh. 33-37

kalkış inişte bir Ermeni eşkiyası acı bir çığlık atarak yere yuvarlanır. Kısa bir zamanda eşkıya zararsız hale gelir. Daha sonra ayılan eşkıya tabana kuvvet kaçmaya başlar.

Vefatında Kızılcaoba (Oruçoğlu Stadyumu'nun üst kısmındaki) istirahatgahına defn edilir. Kendilerine mürşidi tarafından verilen sancak da türbesindedir.

Darendeli Muhammed Hilmi Efendi Hazretleri (d.? / ö.1916) Malatya ili Darende ilçesinin Yenice bucağında dünyaya gelir[89]. Doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının adı Hacı Yusuf Ağa, anasının adı Emine Hanım'dır. İlk tahsilini Darende'de tamamlayan Muhammed Hilmi Efendi, ihtisas için İstanbul'a gider. Abdülaziz Han devrinde Fatih Medreseleri'nde tahsil görür. Bu sırada Müderris Sadık Efendi'nin özel himayesine kavuşur ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin Efendi Hazretleri'nin (1813-1893) sohbetlerine devam eder. Bu zattan halifelik icazeti alır. Sonra da Darende'ye döner. Böyle olmakla beraber kendisini irşad makamına layık görmez. Sivas'a giderek Nalçacızade Ahmed Efendi'den feyiz alır. Hacı Ahmed Efendi Hazretleri, Küçük Aşık Efendi denilen Aşık Muhammed Mısri'nin halifesidir ki bu zat da, Halid-i

[89] Darendeli Muhammed Hilmi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi

Bağdadi Hazretlerinin halifesidir[90]. Nalçacızade Ahmet Sivasi Hazretleri (v.1892) aynı zamanda Sivas Halfelik mezarlığında kabri bulunan Aziz Baba ve Kahramanmaraş Türkoğlu İlçesi Şekeroba Beldesinde türbesi bulunan Şeyh Süleyman Efendinin hocasıdır. Bölgede büyük bir şöhrete sahip olan Ahmed Efendi, zaten yetişmiş bulunan Muhammed Hilmi Efendi'ye kısa süre sonra icazet verir. O sırada Darende'de koyu bir cehalet ve zorbalık hüküm sürmekte, kuvvetli zayıfa hak tanımamakta, belde zorbaların elinde inim inim inlemektedir. Bunu gören Muhammed Hilmi Efendi, babası Hacı Yusuf Ağa'ya, "Buradan asıl vatanımız olan Medine tarafına doğru hicret edelim" der. Babası, "Niçin?" diye sorduğunda, "Burada biz şimdilik rahatız. Kimse bize dokunamıyor. Kimse bize zulmetmez. Biz de kimseye zulmetmeyiz. Fakat bizden sonra gelen çocuklarımız belki zalim olup, zulmederler. O zaman bizler sorumlu oluruz. Yahut evlatlarımız mazlum durumunda olur, zalimden zulüm görüp, sorumluluğu yine bize kalır", cevabını verir. Bunun üzerine neleri varsa satılığa çıkarırlar. Fakat hiç kimse müşteri olmaz. Halk, “mallarını almazsak hicret edemezler” diye düşünür. Bunun üzerine mallarını orada bırakıp, canlı

---

90 Halid-i Bağdadi Hazretlerinin halifesi Küçük Aşık’tan Evliyalar Şehri Afyonkarahisar’da söz edildi. Sh. 47-56

hayvanlarla yola çıkarlar. Halk arkalarından gelerek geri dönmeleri için çok rica ederlerse de muvaffak olamazlar. 1858 yılında Maraş'a varırlar. Muhammed Hilmi Efendi ve ailesi, Maraş'ta iki yıl kadar kalır. Bu müddet içerisinde bugün Duraklı Camii diye anılan Seyyid Ali Bey Camii'ni tamir ettirirler ve bu caminin hücresinde kalırlar. Muhammed Hilmi Efendi'nin ilmi kıymetini takdir eden Maraşlılar bu sırada kendisine her türlü yardımı gösterirler. Bir ara Antep'e giden Muhammed Hilmi Efendi, orada on yıl kadar kalır. Bu zaman zarfında pek çok talebe yetiştirip, yörede huzur ve esenlik sebebi olur. Herkesin derdini sohbet ve nasihatlerle halletmeye çalışır. On yıl sonra tekrar Maraş'a döner. Bu dönüş Anteplileri üzer. Maraşlılarla Antepliler arasında bir çekişme başlar. Muhammed Hilmi Efendi zor durumda kalır. Sonunda ne yapması gerektiğini, halen hayatta bulunan hocası Sivaslı Ahmed Nalçacı Efendi'ye sorar. Ahmed Efendi, "Şu anda nerede bulunuyorsan orada kal" der. O sırada Maraş'a gelmiş olan Muhammed Hilmi Efendi hizmetlerine Maraş'ta devam eder. Bir yandan da meşrutasına yerleştiği Duraklı Camii'nde halka vaaz ve irşatlarına devam eder.

Muhammed Hilmi Efendi, malın faydalı mı zararlı mı olduğu yolunda soru soran bir kimseye şöyle karşılık verir. "Mal yılana benzer. Hem zehri, hem de

panzehiri vardır. Eğer insan fayda ve zararını bilirse o yılanın şerrinden kurtulur. Malın faydası şahsına, aile efradına israf etmeden sarf etmek geri kalanı da hac, cihad, İslam Dini'ni yaymak, hayır kurumu yaptırmak ve muhtaçlara vermekle olur."

Muhammed Hilmi Efendi, 1900 yılında, Duraklı Camii'nin bugünkü son şekliyle yapılmasında inşaat çatısından aşağı düşerek yürüyemez hale gelir. Bundan sonra on altı yıl daha yaşarsa da yatağından kalkamaz. Ömrünün son yıllarını yatağında zikirle geçirir. Kabri Kahramanmaraş'ta, Şeyh Adil kabristanındadır.

Anlatılır ki, çok cömert olan Muhammed Hilmi Efendi Hazretleri, evine gelen hediyelerin tamamını fakirlere dağıtırdı. Bir gün yeğeni, — Amca gelenin hepsini dağıtıyorsun, deyince, — Oğlum, dağıtmazsan gelmez, der.

Çok az konuşur, halleriyle İslam'ı telkin ederdi. Bir gün ziyaretine gelen birisi, "Felan kişi sigara içiyor. Haram olan bir işi işliyor" diye konuşur. Hilmi Efendi'nin sigara içmek adeti olmadığı halde bu sözü işitince yanındakine, "Evladım! Bana bir sigara sarıver" der. Sonra da o sigarayı yaktırıp içer. Böyle yerli yersiz konuşanlara, herhangi bir mesele hakkında kafasından

hüküm verenlere, "İslamiyet ilimsiz olmaz. Biz kırk yıl şeri ve tasavvufi ilimlere çalıştık", derdi.

Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi (1819-1919) kıymetli alim ve veliler yetiştirmiş bir aileden olup eski Maraş Müftisidir[91]. Maraş'ta dünyaya gelir. Kanadıkırıkzade Ahmet Efendi'nin oğlu olup ilk bilgileri tahsilden sonra Maraş, Halep ve Elbistan medreselerinde mantığa kadar okur. Tahsil için Kayseri'ye gider. On dört sene devamla üstadı Hacı Dursun Efendi'den, bazen de İnhanzade Alim ve Ağırnasi Mes'ut Efendilerden tahsille icazet alır[92].

---

[91] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009

[92] **Mesud Efendi** (ö. 1894) Osmanlı âlimi. Kayseri'ye bağlı Ağırnas (Mimar Sinan) köyünde dünyaya geldi. İlköğrenimini doğduğu köyde tamamladıktan sonra Hacı Torun Efendi'den icâzet aldı. 1877 yılında Kayseri müftüsü oldu. Ardından İstanbul'a gitti ve orada Mekke pâyesi aldı; Muzıka-i Hümâyun Mektebi'nde Arapça muallimliği yaptı. Mir'ât-ı Mecelle adlı eserinin sonunda kitabını 1298 yılının Zilkade ayında (Ekim 1881) Kayseri'de tamamladığını belirttiğine göre İstanbul'a bu tarihten sonra gitmiş olmalıdır. İleri bir yaşta iken İstanbul'da vefat eden Mesud Efendi Beşiktaş'ta Yâhya Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi.

Elli yaşlarında iken 1876'da Maraş Meclis-i Temyiz azalığına seçilir. 1885'de Müftülük imtihanına girer ve kazanarak Maraş Müftülüğü'ne atanır. Müftülükte şöhreti Maraş dışına taşar. Uzun yıllar müftülük yapar. 1909'da Maraş Mutasarrıfı Hayri Bey hakkında vuku'a gelen nümayişte methaldar olduğu gerekçesiyle kargaşalıktan dolayı kurulan Divan-ı Harb-i Örfi'ce verilen karar üzerine Müftülük görevinden ayrılır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Maraş Mutasarrıflığı'na Hayri Bey atanır[93]. Bu sırada Maraş'ın güney kısımlarındaki tarlalara çeltik ekilmektedir. Bu yüzden sivrisinek olmakta, ahali sıtma hastalığına yakalanmakta, pek çok ölüm olmakta, bilhassa da çocuklar arasında ölüm vakaları çok fazla görülmektedir[94]. Hayri Bey bu konuda hazırlanan kanunu uygulamaya ve çeltik ekimini şehrin yakınından uzaklaştırmaya karar verir. Hayri Bey şehrin idare meclisinde aldığı kararı uygulamaya başlar. Mecliste

---

[93] İlyas Gökhan. Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi. Ukde Yayınları. Kahramanmaraş. 2011

[94] Doktor Şerafeddin Mağmumi, şehre mahsus hastalıklar arasında "Celtikler sebebiyle sıtmaların envaı, sular yuzunden kanlı basur, tifo ve ishaller ve her turlu goz hastalıkları"nı sayar. Dr. Şerafeddin Mağmumi. Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. Büke Yayınevi. Sh. 202

görev yapan üyelerin ekseriyeti şehrin ileri gelenleridir ve onların da arazilerine çeltik ektikleri bilinmektedir. Ancak onlar mutasarrıf Hayri bey’e açıktan tavır alamazlar. Hayri Bey’e bir komplo kurulur. 9 Ocak 1909’da Hayri Bey'in Ulu Cami’de hatip tarafından tilavet olunan bir ayet-i kerimenin kıraat edilmemesi hususunda hatibe ve müftüye müdahale etmesi halk arasında bir karışıklığa sebep olur. Kışkırtılan halk ayaklanarak Hayri Bey’in konağına doğru saldırıya geçer. Bunlar arasında kadınlar da vardır. Konağına kapanarak pencereleri kapatan Hayri Bey bir fırsatını bulup Antep’e kaçar. Onun hakkında İstanbul’a şikayet telgrafları gönderilir. Hayri Bey, ahalinin dini inançları ile alay ettiğine dair yapılan şikayetler üzerine görevinden azledilir. Bu arada Hayri Bey cereyan eden bu olaydan dolayı çok korkmuştur ve bir hafta sonra da üzüntüsünden vefat eder. Hayri Bey’in malları eşi Seniyye Hanıma verilir. Ona bir de maaş bağlanır. Hayri Bey’in olayını araştırmak üzere bir tahkikat komisyonu kurulur. Maraş Mutasarrıf-ı sabıkı müteveffa Hayri Bey'i tahkir ederek merkez livadan çıkarma cüretinde bulunan şahıslar hakkındaki kanuni takibatın ihmal edilmemesi ve kanuni takiplerde dikkatli olunarak emniyet ve asayişin bozulmasının önlenmesi istenir. Hayri Bey olayında sorumluluğu olanlar tespit edilip mahkemeye çıkarılırlar. Bunların Maraş Divan-ı Harbi

mahkemesinde yargılandıkları görülmektedir. Bu yargılamalar sonucunda başta icra edilen olaya ve gösteriye dahil olduğundan dolayı Maraş Naibi Esad Efendi olmak üzere bazı şahıslara hapis cezası verilir. Ayrıca bu olayda beceriksizliği yüzünden mutasarrıf yardımcısı Abbas Efendi de görevinden el çektirilir. Bir süre sonra bu olaydan dolayı suçlananların affedildiği anlaşılmaktadır.

Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi yüz yaşında vefat eder. Mezarı Şazibey Camisinin avlusunda, ecdatları müftü ve kadı Kanadıkırık Ali Efendinin yanındadır[95].

İlim adamı **Ziyaizade Hacı Mehmet Efendi** (1847-1921) Maraş'ta dünyaya gelir. Ailenin ismi daha sonra Dayızadeler olarak anılmıştır. Tahsil hayatı ayrıntılı olarak bilinmemektedir. Maraş'ta müderrislik yapmış, gayrimüslimlerin dahi sevgisini kazanmış, ve Maraş'ın kurtuluş savaşına katılmış olduğu nakledilir.

Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik Efendi (1843-) Ekmekçi Mahallesinde dünyaya gelir. Şöhreti Tekerekzade'dir. Babası ulemadan Maraş eski Müftüsü Boğazkesen Camii imamı, Hatuniye Camii hatibi

[95] Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi

Mustafa Efendi, annesi Emine Hatun'dur. Hacı Mehmet Efendi ilk tahsilini Boğazkesen Camii bitişiğindeki medresede Kur'an, Sarf, Nahiv, Akaid, Feraiz ve Heyet'e dair bazı risaleleri babasından; Mantık ve Meani'yi Müderris Hacı Hasan Efendi'den; Tefsir, Hadis, Adab, Usul-i Fıkıh, Ulum-ı Aliye ve Aliyye'yi de öğrenerek icazetini Müderris Hacı Osman Efendi'den alır. Tekerekzade Hacı Mehmet Efendi, eski Müftü Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi'nin yanında uzun süre fetva müsevvidliği yapar. İlk memuriyeti olan Maraş Bidayet Mahkemesi Azalığı'na 1903'te tayin edilir. Daha sonra çeşitli memuriyetlerde bulunan Hacı Mehmet Efendi, 1910'da Maraş Müftülüğü'ne atanır. 19 Mart 1915'te bir süre Maraş Kadılığı'na da vekalet eder. Milli Mücadele'nin başlamasıyla milli hareketin yanında yer alır. Yeni hükümetin milli isteklere uygun kurulması için Hacı Mehmet Tevfik Efendi şehrin ileri gelenleri ile birlikte Meclis-i Mebusan'a telgraf çeker. Maraş müftüsü olarak Ankara Fetvası'nı imzalar. Maraş'ın işgali ile birlikte her türlü teşkilatlanma içerisinde bulunmuş, Maraş'taki İngiliz ve Fransız yöneticileriyle de görüşmelerde bulunmuştur. Maraş'ın kurtuluşuna kadar bu çalışmaları büyük bir gayretle sürdürmüştür. Hacı Mehmet Tevfik Efendi 1922 yılında müftülüğü bırakmıştır.

1925’in 26 Kasımında Maraş’ta Üsküplü İbrahim Hoca, Camii Kebir etrafında topladığı bazı kimselerle “şapka istemeyiz” diye bağırarak hükümet aleyhine bir gösteri düzenler. Bu olay gazetelerde “Yeni bir irtica olayı” olarak duyurulur[96].

Olaylar sonunda karara varan mahkeme, halkı şapka bahanesiyle ayaklanmaya kışkırtan, hapishaneyi boşaltma girişiminde bulunan ve suçu sabit olan ayaklanma suçlularından Maraş Cami-i Kebir müezzini Hafız Mehmet, İnşallah-Maşallah lakaplı Ali, Pekmezci Hacı Hüseyin’in vicahen idamlarına, ve suçu sabit olan Molla İbrahim, Muhtar ve Bayraktar Hamdi birinci derecede suçlu oldukları için gıyaben idamlarına; İsmail oğlu Mahmut, müezzin Battal Mehmet ve daha on bir kişi on beşer sene hapse, eski Maraş mebusu Hasip Bey on sene, diğer bir başka sanık da üç sene hapse mahkum edilirler[97].

---

[96] Ali İlbey. Maraş’ta Şapka Hadisesi Ve Halk Fırkası Reisi Ziya Bey

[97] Hasip Aksöyek (1882-1930) TBMM 1. Dönem'de Maraş milletvekilliği yapmış Türk siyasetçidir. Maraş’ta doğmuştur. Maraş’ın önde gelen ailelerinden Emirmahmutoğlu ailesindedir. Eğitimini Maraş'ta tamamlamıştır. Hukukçudur. Maraş’ta, Zeytun’da (Süleymanlı), Elbistan’da ve Antep’te,

9 Aralık 1925’de 2. Ankara İstiklal Mahkemesince tutuklanan Ziya Bey ve diğer eşraf, mahkemede şapkaya karşı olmadıklarını, hadiseye katılanların ise “hükümet emrini dinlemediklerini” ve bir kısım eşrafın da şapka bulamadıklarını söyleyerek 18 Ocak 1926’da beraat ederler.

Kahramanmaraş’ta 1925’te 8 kişi dense de 36–39 kişinin asıldığı öne sürülür[98]. Maraş’taki isyanda halkı kuşatan asker, camiye sığınanları tutuklar. Tutuklananların sayısı 63’tür. Aralarında dilinden eksik etmediği ‘Maşallah’ kelimesiyle bilinen Maşallah Ali Efendi de vardır. İdamından önce son kez şapka giyip

---

adliye görevleri yapmış, Büyük Millet Meclisine Maraş temsilcisi olarak katılmadan önce Maraş sorgu hakimliğinde bulunmuştur. Mecliste, İktisat, Orman, Madenler, İçtüzük, Adalet ve Bayındırlık ve Bütçe Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda görev yapmıştır. Mecliste dikkat çeken birçok konuşmalara imzasını atan Hasip Beyin ilginç konuşmalarından biri 1922 yılında olmuştur. Dahiliye Vekili Ali Fethi Okyar’ın makam odasına 17,5 liraya bir kalem takımı, o günkü deyimle, hokka takımı alması üzerine, Hasip Bey, bunu şiddetle eleştirmiş ve neticede, Dahiliye Vekili Fethi Bey bu parayı kendi cebinden ödemeyi teklif etmiştir. Dönemin Maliye Bakanının araya girmesiyle mesele kapatılabilmiştir.

[98] Ayşe Altunköprü. Anadolu'nun unutulan mazlumları

giymeyeceği sorulur. Şahadet getirdikten sonra, “Benim adım Maşallah! Şapka giymem inşallah!” der. Anlatılır ki, asıldığı darağacı üç kez kırılır, her defasında tekrar kurulur. Kabrinin yeri ailesine söylenmez. Ailesinden gelenler günümüzde Gemci soyadını taşımaktadır.

Konu üzerinde araştırmalarda bulunan Ahmet Eyicil ise, “Şapka devrimi sonrasında bu kanuna muhalefet eden bazı Maraşlıların idam edilmesinin aslında bilindiği gibi bu devrime muhalefet etmelerinden değil, bazı adli olaylara karışmalarından kaynaklandığı”nı ileri sürer.

Maraşlı olup asıl adı Ali, lakabı Hacı imam'dır. Maraş’ın Fevzi Paşa Mahallesinde dünyaya gelir. Babası Kireçcioğullarından Ömer Efendi, Annesi Tiyeklioğullarından Emine Hanımdır. Uzunoluk Mescidinde imamlık yaparken aynı zamanda süt de sattığından "Sütçü İmam" olarak da bilinmektedir.

Fransız kuvvetlerinin Maraş’a girişinin ertesi günü (31 Ekim 1919 Cuma) şehirdeki huzursuzluk had safhaya varmıştır. Bir grup Fransız Ermeni askeri ikindi üzeri Uzunoluk Caddesi'nden kışlaya dönmektedir. O anda Uzunoluk Hamamından yüzleri peçeli iki Türk kadını çıkar. Sarhoş durumda olan Fransız Ermeni

askerlerinden birisi, bu kadınlara saldırır ve peçesini yırtar. "Artık burası Türklerin değildir, Fransız memleketinde peçe ile gezilmez" diyerek kadıncağıza sarılıp ilişmek ister. Peçesi yırtılan ve zor durumda kalan kadıncağız bayılıp yere düşer. Diğer kadın da imdat istercesine bağırır. Olayı Kel Hacı'nın kahvesinden gören Türkler dışarı çıkarak, askerlerin üzerine yürürler. Türkler, Ermenilere ihtarda bulunarak yollarına gitmelerini söylerler. Ermeniler kötü sözler sarf ederek silah kullanırlar. Bu arada Çakmakçı Sait orada kurşunla yaralanır ve şehit olur. Gaffar Osman da yaralanır. Bu sırada Sütçü İmam, tabancasını alarak hamamın hemen karşısında bulunan dükkanından hızla olayın olduğu yere gelir. Silahını Ermeni askerlerin üzerine boşaltır. İlk kurşunu atan Sütçü İmam'ın silahı ile yaralanan Ermeni askeri arkadaşlarının yardımı ile kışlaya götürülür. Yaralı asker bir gün sonra ölür. 1 Kasım 1919 tarihinde ölen Ermeni için büyük bir cenaze töreni düzenlenir. Aynı gün Şeyhadil Mahallesi'nde, Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyeklioğlu Kadir'i yakalayıp, ellerini ve ayaklarını arkadan bağlayarak kulaklarını, burnunu kesmek suretiyle hunharca şehit ederler. Cesedini de ibreti alem olsun diye bir tabut içerisine koyarak, Hükümet konağı önünde halka teşhir ederler[99]. Sütçü İmam ise Nalbant

[99] Erol Usta. Ali Sezai Kurtaran'ın Hayatı ve Fikirleri. Yüksek

Bekir'den aldığı bir atla Bertiz'in Ağabeyli köyünde bulunan Beyazıt oğlu Muharrem Bey'in yanına gider.

Sütçü İmam Ermeni ve Fransızlar tarafından sürekli aranır. Bulunması için de Kahramanmaraş Hükümeti sıkıştırılır. Bütün çabalara rağmen Sütçü İmam bulunamaz.

Sütçü İmam Fransızlar, Maraş'tan ayrıldıktan sonra şehre döner[100]. Harpteki fedakarlıklarına mükafat olarak Belediye'ye odacı olarak alınır ve bu vazifesi yanında kaledeki topun idaresi kendisine verilir. Abdülmecit Efendi, TBMM tarafından halife seçilince 101 pare kutlama atışı yapılırken barutun ateş alması sonucu yaralanır. Alman Eytamhanesi'nde derhal tedavi altına alınırsa da iki gün sonra 25 Kasım 1922'de vefat eder. Üç kız bir erkek çocuğu vardır.

Lisans Tezi. Uludağ Üni. Bursa. 2012

100 "İki ay yirmi bir gün Alıçsekisi'nde saklandı. Alıçsekisi şehre 15 dakikalık mesafede bulunuyordu. Maraş'ta kıyasıya sokak savaşı varken, düşman kendi başının derdine düşmüşken neden savaşa katılmamıştır? Düşman 11 Şubat gecesi kaçtıktan sonra Sütçü İmam ortaya çıkmıştır." Makaleler. Maraş Savunması ve Ermeniler. Ahmet Eyicil. "Ali Sezai Kurtaran, Kurtuluşun Günlüğü"

Sütçü İmam'ın türbesi 1936 yılında kireç taşından yuvarlak planda, üzeri kubbeli ve etrafı açık olarak yapılır. Kubbenin altında Sütçü İmam'ın mezarı bulunmaktadır. Sütçü İmam Türbesi, mimari yönden herhangi bir özellik taşımamasına rağmen, Kahramanmaraş'ın tarihi bakımından önemlidir. Şehir içerisinde Sütçü İmam'ın anısına bir çeşme yapılmıştır. Ayrıca, 1992'de Kahramanmaraş'ta kurulan devlet üniversitesine de adı verilir.

Darendeli Hilmi Efendinin icazet verdiği talebelerinden biri de **Berberzade Mehmet Nefi Efendi** (1859-1936)'dir[101]. Mehmet Efendi adliyede başkatiptir. Emekli olur. Selvili Camiinde fahri imamlık yapar. Hilmi Efendi'den icazet alır. Anlatılır ki, kalp gözü açıktır, keramet sahibidir, alim ve şairdir. Memleketin saygı duyduğu bir zattır. Üç evladı olur. Bunlardan Memiş-i Tahir Efendi diye de anılan Ahmet Tahir Özcan (1886-1954) Halveti şeyhi, kütüphaneci ve kadı olup Arapça, Fransızca, Farsça bilir. Diğeri Bekir Sıtkı Hoca (1882-1972)'dır. Ömer Özcan ise Bektutiye Camii imam hatibidir (1899-1980).

---

[101] Hacı Muhammed Hilmi Darendevi. Tasavvuf Risalesi. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2013

Ahmed Vehbi Darendevi (1849-1936) Darende'nin, Yenice köyünde dünyaya gelir. Küçük yaşta, anne ve babası peş peşe vefat eder. Amcası, Muhammed Hilmi Efendi'nin himayesine girer. Onunla beraber Maraş'a gelir. Zahir ve batın ilimlerin tahsilini amcasında tamamlar ve hilafet alır. Amcasının, dokuz sene süren Ayıntap misafirliğinde, hoca efendinin kerimeleri Hatice hanımla evlenir. Bu evlilikten bir erkek, üç kız çocuğu dünyaya gelir. Muhammed Hilmi Efendi'nin tekrar Maraş'a dönmesiyle halife olarak Adana'da görevlendirilirse de 1922 yılında, Nakşi Mahmud Sami Ramazanoğlu'nun Adana'ya gelmesi üzerine, müridlerini ona teslim ederek, yeni görev yeri olan Ayıntab'a geçer[102]. Çevrede bulunan müridlerinin ısrarlı davetleri sebebiyle Nizip, Kilis, Yavuzeli, Araban, Pazarcık ve Gölbaşı'na birçok sohbet ziyaretleri yapar. Bu gezilerden birinde, Yavuzeli-Araban arasında susuz

[102] Mahmut Sami Ramazanoğlu (1892, Adana-12 Şubat 1984, Medine) yazar, din adamı, hukukçu. Erenköy Cemaati (Altınoluk) lideri. İlk, orta ve lise tahsilini Adana'da tamamladı. İstanbul'da Darü'l-fünun Mektebi'ne girdi. Hukuk Fakültesi'ni birincilikle bitirdi. Memleketi Adana'da Cami-i Kebir'de vaaz ve hususî sohbetler yaptı. Şahsi geçimi için bir kereste ticarethanesinin muhasebesini tuttu. 1979 yılında Medine'ye yerleşti. Medine'deki Mescid-i nebevi yanındaki Cennet'ul Bakîyye Mezarlığı'na defnedildi.

bir köy halkının talebi üzerine, çatal ağaçla su bulur, oraya kuyu vurdurur. Halen bu kuyuya Vehbi Efendi Kuyusu denir. 1936 yılında vefat eden Ahmed Vehbi Efendi, Şeyh Adil mezarlığında amcası Muhammed Hilmi Efendi'nin yanındaki ebedi istirahatgahında yatmaktadır.

Şıh Ali Efendi olarak anılan **Şeyh Ali Sezai Efendi** (1867-1937), şecere yönünden Hazreti Hüseyin'in (r.a.) soyundan geldiği için seyyitdir[103]. Bilinen ilk dedesi Emir Abdülcelil'dir. Onun oğlu Veli Mehmet, onun da oğlu Hacı Ahmet'tir. Şeyh Ali Sezai Efendi, Hacı Ahmet Efendi'nin oğlu olup annesi de Fatma hanımdır. Maraş'ta Şekerli Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Daha beş yaşında iken babası ölmüş ve kız kardeşi Ayşe hanımla öksüz kalmışlardır. Eniştesi Saraç İbrahim Efendinin bir ara Hatay'ın (Maraş'tan Antakya'ya giderken yol üzerinde olan) Akbez kasabasına yerleşmesiyle kendisi de birlikte götürülerek bir müddet oradaki Fransız okuluna devam ettiği için Fransızcayı öğrenmiştir. Daha sonra Kur'an, dini dersler ve diğer genel bilgileri o

[103] Miyase Aydın. Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun Hayatı Ve Tasavvufi Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni. Ankara. 2011

yörenin hoca efendilerinden öğrenir[104]. 17 yaşında iken halkın saygı duyduğu Rufai şeyhi Şakir efendi'nin müridi olarak tekkesine devam eder ve şeyh efendinin tavsiyesi ile sakal bırakır. Bir süre sonra şeyhinin gönlünü kazanarak icazete layık görülür ve 24 yaşında iken şeyhliği tasdik edilir. 1892 yılında da Nakşibendi şeyhi Darendeli Hacı Mehmet Efendi'den Nakşibendi, 1893 yılında da Urfalı Şeyh Mustafa Efendi'den ikinci defa Nakşibendi şeyhliği icazeti almaya hak kazanır. 1896 yılında Kalalı İmamzade Hacı Osman Efendi'den Kadiri ve Halep nakibi Mehmet Ebülhüda Efendi'den ikinci bir Rufai şeyhliği icazeti alır. Sahip olduğu Fıkıh bilgisini Maraş'ta tekkesine devam ettiği şeyhi Kalalı Hacı Osman Efendi'den öğrenmiştir.

Maraş'ta Alaüddevle vakıflarından olan ve Hatuniye camii civarındaki Çiftli Zaviye, bu zaviyeyi yöneten ve Pazarcıklı Osman Dede'nin müritleri olan zaviyedarların ölümünden sonra, 1862 yılından beri zaviyedarlığı kimseye verilmediği için bakımsız kalmıştır. Zamanla harabeye dönmek üzere olan bu zaviye ve müştemilatının bakımı ve onarımını üstlenen Şeyh Ali Sezai Efendi, 1894 yılından itibaren zaviyede beş vakit ezan okunup namaz kılınır hale getirmiş ve

---

[104] Erol Usta. Ali Sezai Kurtaran'ın Hayatı ve Fikirleri. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üni. Bursa. 2012

haftanın muayyen günlerinde yapılan Rufai zikir ayinlerini de yönetmiştir. Sonunda 1912 yılında Padişahlık Evkaf Nazırlığının beratı ile Zaviye ve zaviyeye ait olan üç dükkan ve diğer müştemilatın bakım onarımından sorumlu olmak şartıyla Zaviyedarlık görevi Şeyh Ali Sezai Efendiye verilir. Zaviyede cemaatla namaz kılma ve zikir ayinlerinin yanı sıra gündüzleri de yetenekli çocuklara din dersleri verilir. Yahudi aileleri bile çocuklarını Şeyh Ali Sezai Efendiye okuma-yazma öğrenmeleri ve bilgi edinmeleri için gönderir.

Zaviye aynı zamanda anlaşmazlıkların giderildiği ve küskünlerin barıştırıldığı bir sosyal aktivite görevini de üstlenmiştir. Ali Sezai Efendi'nin medresesi ve evi Milli Mücadele yıllarında toplantıların düzenlendiği yerlerden olur. Çiftli Zaviye, kurtuluş savaşında içindeki geniş kapsamlı kütüphanesi de dahil olmak üzere bütün eşyaları ile yanar. Savaşın o hengamesinde Şeyh Ali Sezai Efendi'nin Şekerli mahallesindeki evi ile zaviye bitişiğindeki kaldığı ev de yanmıştır. Tekke ve zaviyelerin kanunla yasaklanmasıyla Türkiye genelindeki tekke ve zaviyelerle birlikte Çiftli Zaviye de kapatılır. Ali Sezai Kurtaran Hoca'nın uzun yıllar şeyhlik yaptığı dergah günümüzde yenilenerek halka açılır.

Maraş'ın kurtuluşundan sonra Türkiye genelinde devam eden Milli Mücadele'nin başarısı için Maraş'ta yeni yeni teşekkül ettirilen askeri birliklerin bilgilendirilmesi ve moral kazandırılmasında Şeyh Ali Sezai Efendi görevlendirilir. Daha sonra 1924 yılında gezici öğretmenlik görevi verildiği için Pazarcık ilçesi köylerindeki vatandaşlarımızın devlete olan bağlılığını ve itaatlerini artırır. Onun bu çalışmaları neticesinde, Fransız ve İngiliz ajanların bu köylerdeki insanlarımıza yönelik olumsuz propagandaları bile etkisiz olur. Gezici öğretmenlik görevi 1926 yılına kadar devam etmiş olup daha sonra Maraş merkez vaizliğine tayin edilir. Soyadı Kanunun çıkması ile 1933-34 yıllarında Maraş Valisi olan Fahrettin Kiper'in (1879-1967) tavsiyesi ile Şeyh Ali Sezai Efendi, Kurtaran soyadını alır. Ölümüne kadar Ulu Camiindeki vaizlik görevini sürdürür.

Ömrünün sonlarına doğru, dönemin Belediye Başkanı Hasan Sukuti Tükel'in hışmına uğrar[105]. Hasan

---

[105] Hasan Sükuti Tükel, (d. 1927) Askeri Tıbbiyeyi bitirmiştir. Binbaşı Tabipliği görevinde iken Kahramanmaraş Belediye Başkanlığına atanmış, 1933 ile 1939 yılları arasında belediye başkanlığını yapmıştır. Ardından 1940 ile 1943 yılları arasında Erzincan'da Vali olarak görev yaparken 3 yıl belediye başkanlığına da vekalet etmiştir. 1944 ile 1945 yılları arasında Bolu valilikleri yapmıştır.

Sukuti Tükel'in belediye başkanlığı döneminde, Şeyhadil mezarlığındaki mezartaşlarını kırdırıp kanalizasyon çukurlarını kapattırdığı, bu uygulamaya karşı çıkan Ali Sezai Efendiyi de zindana attırdığı nakledilir[106]. "Fakat koca Maraş'ta taş yokmuş gibi Maraş'ta mezar koymaz iptal eder. Taşlarını dereleri kapatmakta kullanır. Maraş'ta mezar kültürünü öldürür. Milleti köksüz bırakır. Neslini öğrenme şansını elinden alır."[107] Başkanın Cuma namazından çıkarken bir kısım halk tarafından yuhalandığı ve üzerine çürük yumurta ve domates atıldığı anlatılır[108].

Suç unsuru olarak emniyete getirilen önceden hazırlattığı kendine ait olan mezar taşında "Allahümme edhilnel Cennete bi hürmeti La ilahe illallah. 22 Cemaziyelahir (Hicri) 1336" ibaresi mevcuttur. Mezar taşı Harf İnkılabından önce hazırlandığı halde, inkılap düşmanı imiş gibi iftira atılmıştır. Bu iftiralarla ilgili soruşturmalar sırasında evinde bulunan kitapların tamamı çuvallara doldurularak emniyete götürülmüş ve bir daha

---

[106] Serdar Yakar. Tarihe Kayıt Düşen Hikayeci: Şevket Bulut

[107] Kemalettin Koç. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010

[108] Ahmet Yaşar Başer. Yedi Güzel Adam Neden Bir Çirkin Adamla Başlatıldı?

geri verilmemiştir. Soruşturma görevlilerinin "Sizi sorgulamaktan haya ediyorum ama buna mecburum" şeklindeki beyanları bile Şeyh Ali Sezai Efendi'nin devlete bağlılığını azaltmamıştır.

Nakledilir ki, Şeyh Ali Sezai Efendi, heybetli bir görünüşe sahip olduğu halde güler yüzlü ve alçak gönüllü bir kişiliğe sahiptir. Maraş'taki Hristiyan ve Yahudi din adamları ile iyi bir diyalog içinde olmuştur. Bundan dolayıdır ki Müslüman ve gayrimüslim ayırt etmeksizin halkın sevgisini kazanmıştır. Etkileyici bir hitabet gücüne sahip olduğu için milli bayramlarda görev verilerek halka hitab etmekteydi. Şeyh Ali Sezai Efendi saç ve sakalının ağarmasına kamu dertlerini üstlenmesinin sebep olduğunu söylerdi. Kişisel olarak hiçbir derdinin olmadığını söyler ve hasta yatağında bile ziyaretine gelenlere Allah'a şükrettiğini belirtirdi. Şeyh Ali Sezai Efendi'nin şahsiyeti ve kişiliği hakkında oğlu merhum Halit Kurtaran, babasını şu cümlelerle anlatır: "Güler yüzlüydü. Herkesin hatırını saymayı ve sormayı ihmal etmezdi. Aynı zamanda vakarlı ve heybetli bir görünüşü vardı. Geçtiği sokaklarda oturmakta bulunan herkes; Yahudi ve Hıristiyanlar bile ayağa kalkarak saygı gösterirlerdi. Kendisi de her birinin hal ve hatırlarını sorar, iltifat ederdi. Papazların üst düzey görevlilerinden olan Katagos ve Kile pazarları, kilise papazlarını

denetlemeye geldiklerinde Tekkeye kendisini ziyarete gelip uzun uzun sohbet ederlerdi. Onlara her türlü izzet ve ikramda bulunurdu. Konuşma yeteneği üstün düzeyde idi. Net, etkili ve inandırıcı bir niteliğe sahipti. Dinleyicilerini etkileyen bir ses tonuna sahipti. Topluma seslenmekte eşine az rastlanırdı.” “Şeriat bilgisine vakıf olmayan bir insanın şeyh olamayacağına ve bir şeyh efendinin dört mezhebe mensup müslümanların da meselelerine açıklık getirebilecek bilgiye sahip olması gerektiğine” inanırdı.

Mezarı Şeyhadil mezarlığının eski sanayi karşısındaki ana giriş kapısından girildiğinde şehitliğe giderken 40-50 metre ilerde sağdadır. Mezar taşına yeşil sarık şekli verilmiştir. Başucundaki taşta günümüz Türkçesi ile ayakucundaki taşta da Arapça ifadeler vardır. Mezarının yanında eşi ve ailesinin diğer fertlerine ait mezarlar bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın katkıları ile çekilmiş olan “Sahibini Arayan Madalya” filminde Kahramanmaraş’ın kurtuluşu ve Ali Sezai Efendi’nin bu kurtuluşa katkıları anlatılır. Mehmet Alperen tarafından kaleme alınan ‘Cumhuriyete Giden Yolda Kurtuluşun Manevi Mimarları’ isimli Ali Sezai Kurtaran’ın ana kahraman olarak işlendiği bir roman, Ukde Yayıncılık

tarafından Aralık 1998 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca Serdar Yakar tarafından hazırlanmış olan, Şeyh Ali Sezai Efendi ve Milli Mücadele isimli eser bulunmaktadır.

Ali Sezai Efendi Maraş'ın kurtuluş yıllarında geçen olayları, kendi el yazısıyla kaleme almıştır. Osmanlıca olarak kaleme alınan bu notlar, 96 sayfadır. Ali Sezai Efendi ve Kurtuluş Savaşı'nda ele aldığı bu notlarla ilgili, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Erol Usta tarafından bir tez çalışması yapılmıştır.

Şeyh Ali Sezai Efendi, kendisinin derslerine devam eden öğrencilerinden ve Apalak Mustafa diye anılan Hacı Mustafa Yardımedici ile Beyazıtlı ve Adliye Camii emekli imamlarından Sofu Ökkeş Maraşlıoğlu efendiler gibi iki önemli kişiyi şeyhlik mertebesine kadar yükselecek şekilde yetiştirmiştir[109].

---

[109] Dergâhın diğer talebesi olan **Hacı Mustafa Yardımedici** Efendi de, Maraş'ta bir yemenici esnafı olarak ekmeğini kazanırken belli bir süre sonra maneviyattan aldığı bir emirle Ankara'ya taşınır. Hacı Mustafa Efendi Ankara'da Akdere semtinde ikamet ederken Suluhan da esnaflık yapmıştır. İşte bu esnaflığı sırasında aslen Çorumlu olan ve mobilyacılıkla uğraşan Galip Hasan Kuşçuoğlu'nu kendine talebe ve dergâha derviş olarak alıp maneviyatta eğitir. Galip Efendi bu ilk kavuşma ânını ve önceki ruh halini anlatmak istediğinde; Hacı Mustafa Efendi hemen sözünü keserek "Sus, anan arap olsun. Ben Maraş'tan yalnız senin için geldim." demiştir. Hacı

Maraş'ın işgali sırasında, Mısır asıllı İngiliz işgal kuvvetleri siyasi temas memuru Yüzbaşı Hasan Rufai, Türkçesini geliştirmek maksadı ile Şeyh Ali Sezai Efendi'den ders alıyor gibi görünerek gizli görüşmeler yapar ve sebepsiz yere Ermenilerin şikayetleri üzerine yargılanan ileri gelenlerin kovuşturmalarından vazgeçilmesine bu görüşmelerin etkisi olur[110]. Hatta işgal kumandanı ile bizzat Şeyh Ali Sezai Efendi de görüşür.

Nakledilir ki, Atatürk, Şeyh Ali Sezai Efendi'ye madalyayı vererek "Efendi Hazretleri Kahramanmaraş'ta senden gayri kimsenin dini vaaz etmesini yasaklıyorum" demiştir.

Maraş kurtulduktan sonra bazı Ermeni ve Fransız askerleri şöyle bir beyanatta bulunmuşlardır. "Biz hangi

---

Mustafa Efendi, dizinin dibinde eğittiği Hacı Galip Efendi tasavvufî terimlerle ifade edecek olursak sırasıyla Çavuşluk, Nakiplik, Halifelik ve ardından da Şeyhlik icazeti alacak seviyeye getirir. Hacı Mustafa Efendi bu irşat görevini tâ ki 23Ağustos 1968 yılına yani vefâtına kadar devam ettirmiş olup mezarı Ankara Dışkapı Asri mezarlığındadır.

[110] Hasan Rufai adlı Müslüman komutanın, üzerinde İngiliz işgal kuvvetleri üniformasını taşıdığı halde Maraş'tan çekilirken İngiliz cephanesindeki silah ve mühimmattan bir kısmının Müslüman mahalli kuvvetlere gizli olarak aktarılmasında yardımcı olmuş olduğu nakledilir.

mahallede mücadele etsek, başı sarıklı ve üzerinde siyah bir cübbe olan Ali Sezai isminde bir zatı hep ön planda gördük.”

Anlatılır ki, bir gün dergaha hırsız girmiş ve bulunamıyormuş. Birkaç gün dergahtan alınanların getirilmesini beklemişler. Gelmeyince Şeyh Ali Sezai Efendi, öğrencilerinden birinin babası olan emniyet amirinin yardımlarını rica etmiş. Amir bey de bu işi Hoca Efendi’nin kendisinin çözmesini beklediklerini öğrenciyle iletmiş. Bunun üzerine Şeyh Ali Sezai Efendi bir kaba koyduğu suyu okuyup dualamış ve fırına sürmüş. Kahvede oyun oynamakta olan hırsızlık yapan kişi, su ısındıkça yanıyor ve yerlerde yuvarlanıyormuş. Durumunu görenlerin ne oldu diye soranlara “Dergaha ben girdim, yanıyorum.” diye feryat etmiş.

Dört evlilik geçirmiş olan Şeyh Ali Sezai Efendi’nin bir çocuğu küçükken, Ahmet Said adındaki oğlu lise öğrencisi iken vefat etmiştir. Fatma Salime, Hatice Naciye, Gülsüm Zübeyde adlı kızları ile Seyyit Mehmet Halit adlı oğlu ve bu çocuklarından torunları olmuştur.

Basımı yapılmamış çok sayıda eseri mevcuttur. Bunların bir kısmı dini, bir kısmı da tıp ve eczacılık konularını içermektedir.

Şeyh Ali Sezai Efendi'nin adı, Kahramanmaraş'ta Arasa Camii ile eski otogarı birbirine bağlayan caddeye verilmiştir.

Duruş Efendi (Muhammed Ali Mer'aşi) (1865-1939) Maraş'ın Mağralı Mahallesinde dünyaya gelir. Ailesi, neseplerinin, Muhammed Bakır bin Zeynel vasıtasıyla, Hz. Hüseyin Hazretlerine intikal ettiğini ve seyyid olduğunu ifade etmektedir. Babasının adı Abdullah, annesinin ismi Şerife Hanımdır. Soyadı Kanunu ile "İnce" soy ismini alırlar. Devrinin alimlerinden iptidai dersleri okur. 18 yaşına geldiğinde, rüyasında Peygamber Efendimizin iki memesinden süt içtiğini görür. Hayasından bunu yeni intisab ettiği, Muhammed Hilmi Darendevi Efendiye anlatamaz. Üç-dört gün sonra bir gün Ulu Cami'de ikindi namazını kılarken kafasına bir taş gelir. Bu taşın Efendisinden geldiğine hamleden, genç Mehmet Ali derhal mürşidine gider, elini öper. Efendisi, "Başına taş değince mi geldin?." diye, sorar. Mürşidi rüyayı şöyle tabir eder.

-Evladım! Süt, rüyada ilimdir. Sağ meme zahir, sol meme ise batın ilimleridir. Anlaşılan aradığım adam sensin ve Maraş'ta "Duruş'um" da senin yüzündendir!..", der.

Artık esas ismi unutulan Ali Efendi bu olaydan sonra "Duruş" ismiyle anılmaya başlar.

Muhammed Hilmi Efendi, daha iyi bir eğitim alması için onu Şam'a, İmam-ı Şa'rani Medresesi'ne gönderir. Medrese tahsili yedi sene devam eden Duruş Efendi, seyr-i sülukunu tamamlamak için tekrar Maraş'a döner. Artık, Mağralı Camiinde imamlık da yapmaktadır. Anlatılır ki, zaman zaman gece yarısı Mağralı'dan yola çıkan Duruş Efendi o günün şartlarında ancak sabah ezanı vakti hocası Muhammed Hilmi Efendi'nin görev yaptığı Duraklı camiine yetişir. Ezanı okuyup ortalığı temizler, biraz sonra teşrif eden Efendisini görünce bütün yorgunluğu gider.

1893 tarihinde Emine Hanımla evlenen Duruş Efendinin Remzi İnce ve Hakkı İnce isimli iki oğlu ile dört kızı olur. Hocasının 1900 tarihinde cami çatısından düşüp felç olmasından sonra yine onun işaretiyle Mağralı Camiinde irşad derslerine başlar. Muhammed Hilmi Efendinin üç halifesinden yaşça en büyük olanıdır. Duruş

Efendi de kendisinden sonra yine işaretle Berberzade Ömer Özcan Efendiyi yerine halife bırakarak Hakk'ın rahmetine kavuşur.

Mezarı, Şeyh Adil mezarlığının ana kapısından girişte yirmi metre ilerde sağdadır.

Maraş harbinin kahramanlarından **Fatmalıoğlu Derviş** (1882-1940) Maraş'ta dünyaya gelir. Baba adı Mustafa, anne adı Emine'dir. Seferberlik ilanında Maraş çevresinde görev yapıp cesaretiyle ün salar. Maraş harbinde maddi ve manevi olarak çalışır. Bilfiil çeteleriyle birlikte harp eder. En büyük çete gruplarından biri kendi çetesidir. Bunların bütün ihtiyacını harp boyu karşılar. Harp esnasında çıkardığı yangınlarla Ermenilerin korkulu rüyası olur. Düşman mevzii olan Tuz Hanı, Bedesten ve bir kısım kiliseyi hayatını hiçe sayıp ateşe vererek yakar. Maraş harbi sonrası çeteleriyle civar harplere de katılır. Günümüzde Maraş'ın bir caddesine ismi verilmiştir.

Abid Efendi (1860-1943) Maraş'ın Yürükselim (Çavuşlu) Mahallesinde dünyaya gelir. Evliyaoğlu denilen sülaleden olup Şakir Efendi'nin yeğenidir. Torunu Mehmed Evli'de, Osmanlıdan kalma seyyidlere mahsus şecerename vardır. Yani hem Abid Efendi, hem

amcası Şakir Efendi seyyiddir. Abid Efendi amcasından hem zahir hem batın icazeti alır. Böylece Rıfai ve Kadiri şeyhi olur. Daha sonra amcasının işaretiyle Muhammed Hilmi Darendevi Hazretlerine intisab eder. Kısa zamanda şeyhinin dikkatini çeker.

Anlatılır ki, bir gün tekke arkadaşları ve mürşidi ile ilkbahar gezmesine giderler. İkindiden sonra, eve dönerken yağmura yakalanırlar. Bir yere sığınırlar. Çok yağmur yağar, her tarafı sel alır. Dönüş yollarında bulunan bir su arkının (küçük dere) üzerindeki köprüyü de sel götürmüştür. Hocaları Muhammed Hilmi Efendi, "Eyvah köprüyü de sel götürmüş!" deyince, Abid Efendi Besmele çekip kendisini sel götüren köprünün yerine bırakır. El ve ayağı ile köprü kazığına tutunarak; "Efendim buyurun buradan geçin!.." der. Bu duruma çok duygulanan Muhammed Hilmi Efendi kısa bir süre sonra, Abid Efendiyi, Duraklı Camiinde erbaine alır. Erbain sonunda, sözlü ruhsat ve icazetle şereflendirmişlerdir.

Abid Efendi, soyadı kanunu çıkınca "Evliyaoğlu" soyadını almak ister ve böyle de yazar. Ancak Nüfus idaresi, Evliya soyadını alan başka bir aile bulunduğundan ve yeni kanunda "zade" ve "oğlu" gibi ifadeler yasak olduğundan soy isim kısalıp "Evli"ye dönüştürülür.

Aslen Elbistanlı olan **Veliddin Efendi** (1875-1950) Maraş'ta dünyaya gelir[111]. Hafız olup iyi derecede Arapça ve Farsça öğrenir. Bektutiye ve Şeyh camilerinde imamlık, Pazarcık'ta müftülük yapar. Feraiz ilminde (miras hukukunda) ihtisas sahibidir ve ilim ve ahlakıyla tanınmıştır. Kur'an'ı manzum olarak tercüme ettiği söylenen Veliddin Efendi'nin bir mevlidi bulunmaktadır[112]. Vefat ettiğinde kütüphanesi İskenderun üzerinden Suriye'de satılmıştır. Veliddin Efendi'nin şiirlerinden de söz edilmektedir.

İbrahim Hakkı Tanrıkulu (1892-1955) Maraş'ta doğar. Babası aslen Bosna'lıdır[113]. İlköğrenimini maarif müdürü olan babasının yanında yapar. Dayızade Ziya Efendi'den medrese ilimleri okur ve icazet alır. İbrahim Hakkı Efendi Seydihanlıdan Ali Efendi'nin kızı Hatice Hanım'la evlenir[114]. Bu evlilikten, önce bir oğlu olur

---

[111] Yaşar alparslan-Serdar yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

[112] Zübdetü'l-Âsar Fî Mevlîdi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr. Ukde Yayınları. 2012

[113] Yaşar alparslan-Serdar yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

[114] Yaşar Alparslan, Serdar Yakar**.** Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009

(1924) fakat çok yaşamaz, ölür (1929). Bir de kızı olur (1925). Kızını Darendelilere verir. Harf inkılabının ardından imamlık veya öğretmenlikten birini tercih etmesi istenilince imamlığı tercih eder.

Hakkı Hoca Efendi aynı zamanda iyi bir cild ustasıdır. Maraş'ın kendine mahsus deri cildçiliğini en iyi yapanlardandır. Hakkı Hoca Efendi her ilimde öne çıktığı gibi özellikle tefsir ve feraiz alanında da temayüz etmiştir. Müftülükten kendisinin feraiz için arandığı olur. Devrin müftüsü Hafız Ali Efendi onun vefatı dolayısıyla,

-Haymanın bir direği yıkıldı, der.

Hakkı Hoca Efendi öldüğünde kütüphanesinde dört yüz civarında kitap vardır.

Zekeriya Hoca (1888-1959) Maraş'ta dünyaya gelir[115]. Baba adı Ali, Ana adı Hatice'dir. Babası Devecili Camiinde imamdır. Aile lakabları Tefsirli'dir. Zekeriya Güvenen Hoca önce Dayızade Hacı Emin Efendi'de okur. Sonra da tahsilinin devamı için hocası tarafından Antep'in ünlü hocası Bülbülzade Abdullah Efendiye

---

[115] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

gönderilir. Zekeriya Hoca tahsilini Bülbülzade'de tamamlar. Daha sonra babasının camiinde imam olur. Zekeriya Hoca ilk hocası Dayızade Hacı Emin Efendi'nin kızı Fatma Hanım'la evlenir. Gençlik yıllarında Dayızade Hacı Emin Efendi ile İstanbul'a gidip Üstad Bediüzzaman'la tanışır. Zekeriya Hoca uzun yıllar imamlık yapar. Zekeriya Hoca gençlik yıllarında İstanbul'da hat öğrenir. Maraş'taki hizmet yıllarında hat da öğretir. Hattatlık yapar. Zekeriya Hoca uzun yıllar imamlık yaptıktan sonra vaizliğe geçer. Vaizliği esnasında iki kere azizliğe uğrar. Bir kitap yazar, bir kaç ay açığa alınır. Gene geri göreve döner. Bir de Millet Partisi'nden siyasete girer. Kazanamaz. Epey bir süre açıkta kalır. Bu ara arzuhalcilik yapar. Sonra göreve döner. Vaizliğini devam ettirirken hastalanır. Prostat olur. Tedavi için Ankara'ya götürülür. Ameliyat öncesi vefat eder. Çok güzel halk tipi vaaz veren ve halk tarafından çok sevilen Zekeriya Güvenen Hoca'nın cenazesi büyük bir kalabalık tarafından kaldırılır, Şeyhadil'e defnedilir. "İman ve İslam Rehberi" ve "Ramazan-ı Şerif Risalesi" adlı iki küçük eseri vardır. 1930 yılında doğan Abdullah Edip önce dayısı Ziya Efendi'den, sonra babasından ve Hakkı Hoca ve diğerlerinden okur. Bilahere Mısır'daki Ezher Üniversitesi'ne gider. Memleketine dönüşte Adana ve Maraş'ta vaizlik yapar. Sonra 1965-1971 yılları arasında Maraş'ta müftülük görevinde bulunur. Bundan

sonra vaiz ve müftü olarak yurt içi ve yurt dışı görevler yüklenir. Emekli olur. 1992'de vefat eder. Tedrisatda bulunduğu gibi bir takım terceme faaliyetlerinde de bulunmuştur. Zekeriya Hoca'nın ailesine Tefsirliler denir. Bu ailenin bir kısmı "Güvenen" soyadını kullanırken bir kısmı da "Sığındım" soyadını alır.

Çuhadarzade İlyas Efendi (1878-1961) çok sayıda eşraf ve aydın çıkartan bir ailenin çocuğudur[116]. Darendeli Hilmi Efendi'ye bağlı bir tarikat ehli olmakla beraber ilim sahibidir. Bir dönem müderrislik yapar. Tek parti döneminde (1926) Karamanlı Camii'nde hitabet cihetine tayin edilir. İlmiyle amil olup zühdü ve takvasıyla meşhurdur. İlyas Efendinin kızı, Vehbi Efendinin oğlu Fazlı Efendi ile evlilik yapmıştır.

Hafız Osman Sandal Efendi (1883-1962)'nin büyük bir alim olduğu, Osmanlı medreselerinde talim-terbiye gördüğü, Kahramanmaraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunda önemli vazifeler gerçekleştirdiği, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da Kahramanmaraş Belediyesinde nikah memurluğu, mezbahada hayvanların sıhhi kesilmesi v.b. gibi işlerde yetkili olduğu, Çukuroba

---

[116] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

Camii’nde 1917’den itibaren imamlık yaptığı, Kahramanmaraş İmam-Hatip Lisesi’nin kuruluşunda görev ifa ettiği ve bu Lise’de Kuran Dersleri öğrettiği nakledilir[117]. 1909 yılında Bektutiye Medresesi’nde hıfzını tamamlayarak mezun olur[118]. Numune-i İrfan Mektebi’nde öğretmenliğe başlar. Bu görevi 1928 yılına kadar devam eder. 1917'den itibaren Maraş Çukuroba Camii'nde imam olarak görev yapar. Maraş'ın kurtuluşunda Müslüman halka silahların önemli bir kısmı bu Çukuroba Camii hücresinden dağıtılmıştır. Görev yaptığı camiden çarşıya doğru yürümeye başladığında, esnafın saygısından dükkanında oturuyorsa ayağa kalktığı, selamlamak üzere işini bıraktığı, halktan müşkülü olanın kendisine danıştığı ve benzeri hususlar, Maraşlının ona olan saygısını yansıtırdı.

Hafız Osman Sandal, vakit namazlarından hemen önce, görev yaptığı caminin kapısında bekler ve camie yalnızca su içmek ya da tuvaleti kullanmak için gelenlere, kibarca, “beyefendinin ceketini alın da abdestini alsın” diye yanındakilere hitap ederdi. Bu şekildeki dolaylı

---

117 Ahmet Sandal. Kahramanmaraşlı Bir Alim: Hafız Osman Sandal

118 Erol Usta. Ali Sezai Kurtaran’ın Hayatı ve Fikirleri. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üni. Bursa. 2012

uyarılar vesilesiyle namaza başlayanların bulunduğu anlatılır.

Anlatılır ki, zamanın valisi bir gün Hafız Osman Sandal'ın ders yaptığı İmam Hatip Lisesine baskın yapar. Hoca Vali'nin bu saygısızlığına karşı bir şey diyemez. Vali, Hafız Osman Sandal dersteyken, destursuz ve fütursuz bir şekilde derse girdiği gibi, edepsizce şu soruyu sorar. "Hoca, Hoca, üzümün kendisini yiyor, suyunu içiyoruz haram olmuyor da, üzümden imal edilen şarap neden haram oluyor?" Hafız Osman Sandal oldukça vakur ve kendinden emin bir şekilde valinin bu sorusunu şu şekilde cevaplar. "İneğin etini ve sütünü yiyoruz, haram ve necis olmuyor. Ancak, yine aynı inekten çıkan sidiği içemiyoruz. Çünkü, sidik içmek haram ve necistir." Vali bu cevap karşısında kızarıp bozarır ve mahcup bir şekilde sınıfı terk eder.

Hafız Ali (Görgel) Efendi (1877-1967) Maraş’ın Şekerli Mahallesinde dünyaya gelir[119]. Babası Hancı Ökkeş Ağa, görmüş, geçirmiş, zengin bir kişi olup aynı zamanda sahibi bulunduğu handa nalbantlık da yapmaktadır. Annesi Emine Hatun Hancı Ökkeş’in ilk hanımıdır. Emine Hatun’un ailesi Maraş’ta Leblebicizadeler diye tanınan, sevilen ve saygı duyulan

[119] Serdar Yakar. Yokluktaki Ulu Çınar

bir ailedir. Henüz 6-7 yaşlarında iken Kur'an-ı Kerim'i Tiyeklioğlu Hoca'nın yanında hıfz eder ve "Hafız" ünvanını alır. O artık Hafız Ali'dir. Devrinin gereği ferdi tedrisat usulü ile Huffaz Mektebi'ne gider. Arapça ve Farsça'yı öğrenir. Şer'i ilimleri tahsile başlar. Belli bir aşamadan sonra tahsilini devam ettirebilmek için Maraş'tan ayrılması gerekir.

Babası Nalbant Ökkeş onun okumasına rıza göstermez. "Oku oku ne var?" diyerek Sarayaltında bulunan handa çırak olarak yanında çalışmasını ister. Bu sıralarda annesi Emine Hatun vefat etmiş, Hancı Ökkeş Gülsüm Hatun'la evlenmiştir.

Anlatılır ki, babası isteksiz de olsa, Hafız Ali okuma aşkıyla yollara düşer. Ailesi zengin olsa da o yokluk içinde bir eğitim hayatı geçirecektir. Hafız Ali'nin Konya, Kayseri, Osmaniye, Halep, Mısır ve İstanbul'da tahsil gördüğünü söylerler. Hafız Ali Efendi tahsilini tamamlayıp icazetnamesini alıp Maraş'a döndüğünde 24-25 yaşlarındadır. Yıl 1900'lü yılların başlarıdır. Askere çağrılır. Tüm hazırlıklar tamamlanır, akraba, eş dost ile helalleşilip vedalaşılır. Yola çıkacağı gün gelip çattığında Çarşıbaşı Camii imamının vefat haberi duyulur. Hemen arkasından da müftülüğün imam-hatiplik teklifi gelir.

Hafız Ali Efendi artık Çarşıbaşı Camii imam hatibidir[120]. Ayrıca Maraş Mevlevihanesinde mesnevihan olarak görev alır. Mevlevihanenin Şeyhi Selim Dede'nin vefatından sonra, Mevlevihaneye Şeyh olarak atanan Hafız Ali Efendi bu görevi de tekkelerin kapatılış tarihine kadar sürdürecektir. Gerçi Fransız işgali sırasında top mermilerinin ilk hedeflerinden biri Mevlevihane olmuş ve yerle bir edilmiştir.

O henüz Çarşıbaşı Camii İmamı ve Mevlevihane şeyhi iken Maraş önce İngilizler ve ardından Fransızlar tarafından işgal edilir. Ali Sezai Efendi'nin öncülüğünde oluşturulan Heyet-i Merkeziye'nin kurucuları arasında Hafız Ali Efendi de vardır. Görev yeri Kayabaşı Mahallesidir. Milli mücadelenin başından sonuna kadar silahı elden bırakmadığı gibi Maraş'ın kurtarılışının ardından Antep cephesinde de görev alır.

Kurtuluş mücadelesinin hemen sonrasında mücadeleyi yönlendiren komutan ve hocaefendilerin bulunduğu toplu resmin tam ortasında Hafız Ali Efendi'yi görmek mümkündür.

---

[120] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

1929’da Müftü Hoca Rafet Efendi’nin vefatının ardından müftülük için sınav açılır[121]. Sınavları kazanarak Maraş Müftüsü olan Hafız Ali Efendi uzun yıllar imamlık ve müftülük görevini birlikte yürütür.

İstanbul’dan beraberinde getirdiği kitaplar her geçen gün çoğalır ve bir kütüphane hacmine ulaşır.

---

121 Hasan Refet Efendi (1862-1929) Babası Büyük Cami İmamı Müderris İlyas Efendi, annesi Bursalı Fatma Pembe Hanım’dır. İlköğrenimini Sıbyan mektebinde tamamladıktan sonra babasından, Müftü Kanadıkırık Mustafa Efendi’den, Müderris İsmail Efendi’den öğrenim ve eğitim görerek çeşitli dallarda icazetname aldı. Nebeviye Medresesi'nde okudu. Maraş Evkaf Müdürlüğü yaptı. 1908'de liva maarif, 1908’de İttihat ve Terakki Partisi’nin Maraş şubesini açarak başkanlığını yaptı 1909-1910 yıllarında Asker Alma Komisyonlarında çalıştı. 1909'da İl Genel Meclisine Maraş üyesi olarak seçildi. 1910’da Eytam Müdürlüğüne atanır. T.B.M.M'.nin I. döneminde Maraş milletvekilliği yaptı. Meclisin açılışında hazır bulundu. Şer'iyye ve Evkaf, İrşad, Adalet, Milli Eğitim ve PTT Komisyonlarında çalıştı. 1922'de Rusya'dan gelecek yetim çocukların iaşe ve ibatesi için kurulan komisyonda görev aldı. Bir yıl mebusluk yaptıktan sonra istifa ederek kendi isteği ile 1922’de Maraş müftülüğüne atandı. Soyadı kanunu ile Seçkin soyadını aldı. 1929'da öldü

Şöhreti Maraş’ı çoktan aşmıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki önemli konularda ondan görüş alır. Konyalı Mehmet Vehbi Efendi de onun arkadaşı olup Maraş’a, ziyaretine gelmiştir. Vaazlarını yakın vilayetlerden düzenli olarak dinlemeye gelenler vardır.

Şairlik yönü kuvvetlidir ama o bunun üzerinde durmaz. Şiir yazmak için çaba göstermez, emek vermez. Söylediği beyitlerden çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Sürekli halk ile beraber olmasına, halkın içinde bulunmasına rağmen resmi işleri pek sevmez. Resmi işlerini yardımcısına takip ettirir. Onu devlet ricaliyle gören pek yoktur. Onlarla sürtüşmeye girmez ama onlara iltifat da etmez. Valiler onu ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerin birinde Vali İbrahim Öztürk’ün (1955-59) Hocaefendiye, “güzele bakmak sevap mı günah mı?” diye sorduğu aktarılır[122]. Hocaefendi, “Ameller niyete

---

[122] İbrahim Öztürk (1920-2014), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Elvanlı Bucak Müdürlüğü, İçel (Mersin) ve Eskişehir İl Maiyet Memurlukları, Gediz, Çıldır, Keskin, Çankaya Kaymakamlıkları, Kahramanmaraş, Van, Niğde ve Merkez Valilikleri, Mülkiye Teftiş Heyeti Üyeliği, Kahramanmaraş ve Niğde Belediye Başkanlıkları, TBMM 3. (XIV) Dönem Kahramanmaraş

göre değerlendirilir. Güzele güzel bakmak sevap, güzele çirkin bakmak günahtır" der.

Tam 35 yıl müftülük görevinde bulunan Hafız Ali Efendi'nin manevi yönü, kerametleri halk arasında hep anlatıla gelmiştir.

Akrabası ve yakın dostu Sakıp Arıkan, "Hafız Ali Efendi'nin sağlığında terceme-i halini yazmak istedim. Oturuyorduk, düşüncemi bilgilerine daha arz etmeden kendileri, "düşüncenden vaz geç. Sen bir takım harikulade durumlardan bahsetmek arzusundasın. Sundular, yokluğu tercih ettik. Şöhret ne lazım! Bütün ömrüm boyunca, her halimi, her şeyimi Rahmet-i Rahman'a bıraktım", dediğini nakleder. Yine de kendini tutamaz ve yıllar sonra da olsa "sohbetlerinde nas hükmünde olan sözleri, kerametleri, yüksek edebi, şahsına münhasır hususiyetleri, menkıbeleri, gerçekten bir ders mahiyetindedir" demekten de kendini alamaz.

"Telif çok, telifata lüzum yok" diyen Hafız Ali Efendi'nin tasavvufa ait bir eser hazırladığı, ama

---

Milletvekilliği ile Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyeliği (12.10.1975–12.09.1980) yapmıştır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

yaşanılan olaylar karşısında, "bundan sonra kim okuyacak, telif kalsın" diyerek yazım işini bıraktığını da yine Sakıp Arıkan beyden öğrenmekteyiz.

1964'de sağlık sebebiyle emekliye ayrılan Hafız Ali Efendi'nin 1967 Mayısında rahatsızlığı artar ve gözleri görmez olur. Hasta yattığı, gözleri görmediği dönemde dahi kitaplardan kopmamış, gelen ziyaretçilerine okutmuş, kendi dinlemiştir.

25 Mayıs 1967 Perşembe günü Ulu Cami'den cenazesi kaldırılır. Zekeriya Hoca'nın cenazesinin teşyii muhteşemdir. Sandaloğlu Hocanın cenazesinde bardaktan boşanırcasına yağmur yağar. Yine de Ulucami'nin bahçesi katılanları almamıştır. Hafız Ali Efendi'nin cenazesi daha muhteşemdir. Şehrin bütün dükkanları kapanmıştır. Bütün Maraş Ulu Caminin etrafında, Sarayaltında evi civarında kümelenmiş, halelenmiştir. Damlar, duvar dipleri dolmuştur. Cenaze, kalabalık fazla olduğu için önce Ulu Caminin içerisine alınır. Cenaze namazı kılınır. Şakir Hoca Efendi; "Bu namaz olmadı" der. Cenazeyi avluya alırlar. Cenazeyi musalla taşına koyarlar, yeniden kılarlar. Cenaze o kadar gider ki, avlunun, çevrenin kalabalığı bitmez. Kalabalığın ucu Şeyh Adil Mezarlığına ulaşmaktadır. Ancak izdiham

normalleşir. Cenaze kabre koyulurken dahi yollar, kabirlik çevresi, evi etrafı, Sarayaltı insanlarla doludur.

Şekerli İmamı Şakir (Yorulmaz) Hoca (1892-1969) Maraş'ta doğar[123]. İlmini Maraş'ta tamamlar. Müftü Hafız Ali Efendi'nin talebesi olarak bilinir. Kuran ve Buhari hafızıdır. 16 sene hatimle teravih namazı kıldırmıştır. İyi bir alim olarak anılır. Kütüphane kurmuş, kitaplarıyla baş başa yaşamış, evlenmemiştir. Gayet sakin bir hayat sürmüştür. Şekerli Camii imamlığı ve burada verdiği hizmetlerle meşhur olmuştur. Fetva ehlidir. Hocalığında hiçbir dedikoduya maruz kalmamıştır. Bir tarikata bağlılığı yoktur. Kütüphanesi Maraş dışına götürülüp satılmıştır.

Tabur İmamı olarak da bilinen **Sofu Ökkeş Efendi** (v. 1971), Askeriyedeki görevinden ayrıldıktan sonra bir süre Bayazıtlı Camii'nde daha sonra da Adliye Büyüksu Camii'nde görev yapar. Daha sonra imamlık görevinden emekli olur. Hem görevde iken hem de emekli olduktan sonra vefatına kadar Rufai dergahının derslerine Kanlıdere civarındaki evinde devam eder.

---

[123] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

Ahmet Tevfik Paksu (1905-1971) Maraş'ın Yusuflar Mahallesinde dünyaya gelir. Babasının ismi Ali, Annesinin ismi Amine'dir. İlk dini bilgileri, Sandal Osman hocadan alır. Tekke ve medreselerin kapatılması dolayısıyla, o dönemde hocalardan klasik medrese tahsilini tamamlamaya çalışır. Bu arada terzilik sanatına intisap eder. 20 yaşında askerlik görevini ikmal etmek için, Mersin'e gider. Kısa bir eğitimden sonra yazısı güzel olduğu için, askerlik şubesine yazıcı olarak ayrılır. Askerlik görevinden sonra Polislik mesleğine girer. O sırada Mersin Gümrük Müdürü Sinan Hakkı Efendi'nin kızı ile evlenir. Daha sonra istifa edip hanımı ile Maraş'a gelir. Kardeşi ile beraber Kuyumcu Çarşısındaki dükkanında terziliğe başlar. 1930 yılı başında Abid Efendi Hazretleri ile tanışır ve ona bağlanır. 1935'te Abid Efendi ile birlikte, İskenderiye üzerinden gemi ile hacca gider. Dönüşlerinde, zengin bazı arkadaşlarının yardımlarıyla, Kapalı Çarşı'da bezirganlığa (manifatura) başlar. Küçük oğlu Hasan doğmadan önce, mürşidi onu erbaine alır. Artık hocasının en çok teveccüh ve iltifatlarına mazhar olan talebelerinden birisi olmuştur. 1941'de Abid Efendi'nin son rahatsızlıklarında işaretle, yerine halife olur. Vefatına kadar bu görevi sürdürür. Ahmet Tevfik Efendi kendinden sonra kimseye icazet vermemiş, kendisinin vefatıyla beraber bir devir de kapanmış olur.

Milli Mücadele Kahramanı **Vezir Fakı** (Mehmet Alparslan) (1881-1972) Maraş'ta dünyaya gelir[124]. Aslen Cerit aşiretinden olup, ailesine Maraş'ta Vezirler denir. Aşireti II. Abdülhamid zamanında Çukurova'nın muhtelif yerlerine iskan edilmiştir. Vezir Fakı Rüştiyeyi Maraş'ta okur. Bektutiyye Medresesi müderrisi Mehmet Efendi'den dini ilimler tahsil eder. Sonra tahsilini ilerletmek için Haleb'e gider. Orada Urfalı Şeyh Hüseyin Efendi ve Şeyh Zerka gibi alimlerden istifade eder. Daha sonra İstanbul'a gider. Fatih Ders-i amlarından Ferizli Hacı Eyyup Efendi'nin ders halkasına dahil olur. 1910'da bu zattan icazet alır. Kadılkudata girer. Fakat Harb-i Umumi çıkınca mektep kapatılır. O da memleketine döner. Darülhilafe müderrisliğine başlar.

Otuz bin kıta şiiri ezbere bildiği söylenir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın (1878-1942) öğrencilerinden olup Mehmet Akif'le de çok yakın arkadaşlıkları vardır. Maraş Harbi öncesi savaş hazırlığını başlatır. Harp çıktığında kurduğu çetelerle bizatihi Kayabaşı'nda çarpışır. Maraş Harbi sonrası başta Antep olmak üzere civar illerin kurtuluş harplerine katılır. Antep harbinde daha sonra

---

[124] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009

Cumhurbaşkanı olacak olan Cevdet Sunay'ın (1899-1982) emrinde çalışır. Savaşlardaki ünü Ankara'ya kadar ulaşır. Savaş sonrası Ankara'ya çağrılır ve kabul görür. Zaferden sonra bir müddet Maraş Merkez vaizliğini yapan Vezir Hoca 1935 yılından itibaren yedi yıl süreyle Göksun müftülüğü görevini ifa etmiş ve sonra emekliye ayrılmıştır[125].

Berberzade Ömer Özcan Efendi (1899-1980) Uzunoluk semtinde dünyaya gelir. Babası mahkeme başkatibi Mehmet Efendi'dir. İlk tahsilini mahalle mektebinde, idadiyi Acemli Camiindeki idadide bitirir. Ağabeyi Memiş-i Tahir Efendi Halveti meşayihindendir. İstanbul da bulunduğu için ağabeyinden ilmen istifade edemez. Klasik medrese tahsilini, babası Berberzade Hacı Mehmet Efendi'den alır. Gençliğinde Darendeli Hacı Muhammed Efendi'nin sohbetlerine katılır. Onun vefatıyla, halifesi Duruş Efendi Hazretlerine yönelir. Mağralı Camiinde çıkardığı erbainden sonra Duruş Efendi Hazretlerinden hilafet alır. Fakat edebinden efendisi sağ iken çevresinden ayrılmaz. Bu arada Bektutiye Camiinde (Çınarlı) imam ve hatibliğe başlar. Ölünceye kadar bu görevini sürdürür.

---

[125] Erol Usta. Ali Sezai Kurtaran'ın Hayatı ve Fikirleri. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üni. Bursa. 2012

Nakledilir ki, misafirlerine ikramı kendi elleriyle yapardı. Misafirleri, “Zahmet buyurdunuz efendim!..” derse, “Zahmet değil rahmet olur inşallah!.” buyururlardı.

Darendeli Hilmi Efendi'nin icazet verdiği **Mustafa Kırmacı Hocaefendi** (1889-1980) Maraş’ta dünyaya gelir[126]. Kırmacızadeler Medine'den Maraş’a ge1miş bir ailedir. Babasının erken vefat etmesiyle, annesinin tek başına kalması yüzünden Mustafa Efendi askere alınmaz. İki kez ev1enen Mustafa Efendinin çok sayıda çocuğu olur. Hoca Efendi ilk olarak Abid Efendi'den ders alır. Sonra Dayızade Emin Efendi, Müderris Ali Efendi ve özellikle Hafız Ali Efendi gibi zatlardan okur. Bu hocalardan Hafız Ali Efendinin ölünceye kadar emrinden dışarı çıkmaz. Hizmetinde bulunur. Hoca Efendi zengin bir kütüphane kurmuştur. 16 yaşında imam olur. 65 yı1 kesintisiz bu görevi devam ettirir. Hoca Efendi Darendeli Hilmi Efendi'ye intisap etmiş, müridi olmuş, Hatm-i hace okutmak için izin almış, okutmuş, bunun1a beraber Abid Efendi i1e alakasını kesmemiş, onunla arasında bir bağ her zaman olmuştur.

---

[126] Hacı Muhammed Hilmi Darendevi. Tasavvuf Risalesi. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2013

Hoca Efendinin Nakşiliğin yanında Kadiri icazeti de vardır. Anlatılır ki, güzel zikir yapar, güzel de zikir yaptırır, zikir esnasında da kendisinden geçermiş.

Kanadıkırık Mehmet Tevfik Efendi (1911-1981) Maraş'ta dünyaya gelir. Alim yetiştirmiş bir aileye mensuptur. Az bir medrese tahsili alır. 12 yaşında iken babası vefat eder. Terzilik mesleğini seçer. Nakşi şeyhi Abid Efendi'ye intisab ederek tasavvufi hayata yönelir. Manevi yönü çok güçlüdür. Bu yolda çok mesafe alır. Bir ara Kabe'ye gitmek için bütün malını mülkünü satar ise de muvaffak olamaz. Müezzinlik ve imamlık yapar. Buradan emekli olur. Küçük yaşta şiire başlar. Din duygusu ağır basan şiirler yazar. Kaygılarını şiir ile dile getirir. Şiirleri bir kitap oluşturacak kadar olup ailesinde mahfuzdur. İstiharesi ile ün kazanmış olup düşleri meşhurdur.

Anlatılır ki, Serkis Ermeni rahibi iken Müslümanlarla yaptığı sohbetler sayesinde, Müslüman olur. Devrin Maraş Medreselerinde okuyup icazet alır. Miladi VIII. veya IX. yüzyılda yaşamış, o zamanın mutasavvıflarından da tasavvufi inceliklere kavuşmuştur. Pınarbaşı'nın üst tarafındaki mezarının bulunduğu yeri, medrese-tekke şeklinde ilim yuvasına dönüştürmüş ve uzun süre insanları irşad etmiştir. Onun sayesinde pek çok Ermeni, Müslüman olur. Ne var ki, onun gayretleri, devrinde yaşayan diğer hocaların hasedine sebep olur. Onun için "Dönme" diyerek, insanların gözünden düşürmeye çalışırlar. Sonunda, muvaffak da olurlar. Onun, Hıristiyan azizi olarak hafızalarda kalmasına sebep olurlar.

Anlatılır ki, İsa (a.s.)'ın havarilerinin yetiştirdiği ikinci nesil Hristiyanlardan Tatyos Arakin isminde bir aziz, vaaz ve nasihat için Maraş'a gelir. Pek çok insanın Hristiyan olmasına sebep olur. Hatta, cüzzamlıları Uyuz Pınarı'nda yıkayıp şifaya kavuşturmuş, buna rağmen yerli halka yaranamamış, bu zatı öldürmek istemişler, Tatyos, kaçıp o tepedeki bir ağaca gizlenmiş, ertesi günü de o tepeyi terk edip, Kayseri'ye doğru kaçmıştır. Daha sonra,

Tatyos Arakin’in kıymetini anlayan Maraşlı Hristiyanlar o günü yortu olarak kutlamaya başlarlar.

Maraş’ın kuzeyinde Ahırdağı eteğinde bulunan tepedeki mezar ziyaretine, Müslümanların Osman Baba, Hristiyanların ise Surp Serkis veya Tatyos Arakin Tepesi dedikleri nakledilir.

Tatyos Arakin M.S. 100’lerde yaşamıştır. Daha sonra M.S. 400’lerde o tepeye küçük bir kilise yapılmış, Maraş’ın fethi ile Müslüman nüfus yoğunlaşırken VII. Yüzyılda da orada rahiplik yapan ve sonra İslam’la şereflenip Müslüman olup Osman Baba ismini alan zat İslami bir kimlik kazanmış, Müslümanların velisi olmuştur. Pınarbaşında bulunan mezarı bir ziyaretgahtır.

1450-1560 yılları arasında yaşadığı, Derdimend Dede'ye intisab etmiş, onun manevi terbiyesinde, tekkede çobanlık yaparak başladığı tahsilinde, manevi fetihlere de kavuşmuş, çobanlıkta kullandığı sopasının ucuna taktığı madeni top dolayısıyla ‘Çomaklı’ diye anıldığı nakledilir[127]. Derdimend Dede'ye getirdiği içli köfte hadisesinden sonra, mürşidine halife olmuştur. **Çomak Dede**'nin kabri, Kahramanmaraş'ın Sakarya

---

[127] Kahramanmaraş Evliyaları. M. Tahir Gören. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2010

mahallesindeki, Sakarya Caddesi üzerinde, küçük bir bahçe içindeki ağaçların arasında olup, dışarıdan bakıldığında görülmemektedir. Fransız işgali sırasında kabrinden iniltiler geldiği, Sütçü İmam'ın Fransızlara karşı başlattığı mücadelede ise kabrinden kalkıp, elindeki çomağıyla (ucunda topuz bağlı değnek) düşmanların başına vurarak en ön safta çarpıştığı, bu çarpışmalara katılan gaziler tarafından görülüp anlatılır[128].

1500 tarihli vakfiyeye göre, Çomak Baba Zaviyesi Dulkadir Bey'i Alaüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Kahramanmaraş'ın şimdiki Sakarya Mahallesi Çomaklı mevkiinde, Çomaklı Dede ziyareti vardır. Bahsedilen Çomak Baba Zaviyesi'nin bu türbenin yanında olduğu anlaşılmaktadır. Zaviye günümüze ulaşmamıştır.

Derdimend Dede Hazretleri'nin kabri, Kahramanmaraş'ın kuzey doğusunda, çevre yolu üzerinde, Sütçü İmam Lisesi karşısındaki tepededir[129]. Çıkan bir yangın sonucu, dergah ve yazılı belgelerin yanmaları sebebiyle Dede ve hizmetleri hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır. Yaptığı ilaçlarla insanların dertlerine deva olmuş ve yöre halkı tarafından çok

---

[128] Çomak Dede. Evliyalar Ansiklopedisi
[129] Derdimend Dede. Evliyalar Ansiklopedisi

sevilmiş olduğu anlatılır. Günümüzde de hasta olanlar tarafından kabr-i şerifi ziyaret edilmektedir.

Kahramanmaraş'ın Osmaniye yolu girişinde yer alan Aksu Köprüsü yakınında Hacı Mustafa köyü mevkiinde Kumaşır Gölü'ne bakan tepenin üzerinde bulunan **Malik bin Ejder** Türbesi yeniden inşa edilerek çevresi düzenlenir. Sahabe olduğu rivayet edilen Malik bin Ejder'in Halit bin Velid komutasındaki İslam ordusu ile geldiği ve burada vefat ettiği kabul edilir.

Afşin-Elbistan Ovasının batısında, Binboğa Dağlarının doğu eteklerinde kurulmuş olan ilçe daha önceleri Efsus ve Yarpuz isimlerini almıştır[130]. Bu ovada kurulan en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Afşin ismi Selçuklu Hükümdarı Alparslan'ın komutanlarından Afşin Bey'in isminden gelmektedir. Dağlıca Mahallesinde Hurman kalesi, Dokuztay Mahallesinde Süt Pişiren kalesi, Arıtaş ve Türksevin mahallelerinde kilise kalıntıları gibi ilçenin değişik yörelerinde tarihi kalıntılar mevcuttur. Afşin, Yarpuz adını Dulkadirli beyliği döneminde alır[131]. Tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre Afşin (Efsus) Osmanlı idaresine geçtiği esnada (1522) Afşin-Efsus adını da muhafaza etmektedir. Fakat Yarpuz sadece Afşin'in değil aynı zamanda onun merkezi olduğu nahiyenin de adıdır. Efsus-Afşin geçirdiği şiddetli depremler ve savaşlardaki yağmalar sonucunda Elbistan'a bağlı nahiye olur.

[130] www.afsin.gov.tr/

[131] Mustafa Köş. 1540 Yılı Kanuni Döneminde Yarpuz-Efsusta (Afşin) Yerleşme ve Nüfus

1890'larda Cebel-i Bereket Sancağının nüfusu Müslümanlardan oluşan Yarpuz kazası olarak Adana vilayetine bağlıdır[132].

Ashab-ı Kehf mağarası, Afşin kazasının kuzey batısında altı km mesafede vadiden bir hayli yüksekte sarp bir yamaçta bulunmaktadır[133]. Mağara kısmı, kutsal mağara ve onun önündeki ibadet yeri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mağaranın batı yönündeki şekilsiz uç tarafında bir pınar vardır. Halk arasında bu pınara 'zemzem suyu' da denilmektedir. Pınar, tavandan damlayan suların zeminde bulunan çukurda birikmesi sonucu oluşmaktadır. Mağaranın içi geniş olup insanın yaşamasına elverişlidir. Mağaranın önünde bulunan dikdörtgen şeklindeki kısımdan ibadet yerine geçilmektedir.

Ashab-ı Kehf mağarasının önüne 377 yılında Kral Teodus tarafından bir İsa Kilisesi yaptırılır. Kilisenin kemer ve tonozları tuğla ile, duvarları ise moloz taş ile inşa edilmiştir. Burada sadece kuzeye açılan bir pencere vardır. Mağaraya doğru yapılmış olan duvarın üzerinde mermer bir mihrap bulunmakta ve halk bu

---

132 Vital Cuinet. Cilt II. Sh. 101
133 Ahmet Eyicil. Afşin Ashab-ı Kehf

mihraba vaftiz taşı demektedir. O dönemde Afşin, Romalıların önemli bir vilayeti olan Kapadokya'nın sınırları içinde bulunmaktadır.

Hz. İsa'nın havarilerinden Yuhanna 65 yılında Efsus'a (Afşin) gelir. Şehre girmek isteyince giriş kapısında bulunan güvenlik görevlileri kralın putuna secde etmeden Efsus'a girmenin mümkün olmadığını söylerler. Bunun üzerine Yuhanna, şehrin kuzey batısındaki su kaynağı yanında inşa edilmiş bulunan hamama gider. Hamam sahibinin izniyle burada ücret karşılığı çalışmaya başlar. Yuhanna, hamamda çalışırken buraya gelen gençlere İncil'i anlatarak onları Hıristiyanlığa davet eder. Bu davet sırasında yaptığı konuşmada, Afşin kralı Dakyanus'un tanrı olmadığını, kral ve putlar adına kurban kesmenin yanlış olduğunu, kralın halka zulmettiğini gençlere anlatır. Yuhanna'nın bu daveti üzerine gençlerin bir kısmı şehir dışındaki hamama giderek havarinin etkisiyle Hıristiyanlığı kabul ederler. Bu gençlerden Ashab-ı Kehf'in isimleri Yemliha, Mekselina, Mislina, Mertones, Debernoş ve Şazenuş'tur. Bunların ilk üçü Dakyanus'un sağ tarafından bulunan vezirlerin, diğer üçü ise sol tarafında bulunan vezirlerin oğullarının adıdır. Dakyanus, yapacağı işler konusunda bu gençlerin babalarıyla istişare etmektedir. Yedincisi onlara yolda katılan çoban Kefeştetayyuş, sekizinci ise

çobanın köpeği Kıtmir’dir. Dakyanus’un sağ ve sol tarafında oturan vezirlerin çocukları olan gençler, putperestliğe ve Kral’ın yaptıklarına karşı çıkarlar. Bunu haber alan Kral, gençleri huzuruna getirterek kendisine ve putlara secde etmelerini ister ve bunu kabul etmeyince onlara, kendisinin Ninova’dan (Musul) dönünceye kadar bir süre verir. Şayet seferden döndükten sonra gençler, putlara secde etmezlerse onları katlettireceğini söyler. Bunun üzerine altı genç 68 yıllarında Efsus’tan ayrılırlar. Yolda bunlara bir çoban ve bir de köpek katılır. Sayıları yediyi bulan bu gençler mağaraya sığınırlar ve burada Dakyanus’un zulmünden kurtarması için Allah’a dua ederler. Bu dua üzerine Allah onları uykuya yatırır. Dakyanus, Ninova’dan dönünce bu gençleri aratır. Sonra mağarada uyuduklarını öğrenince oraya gelir, fakat içeri giremez. Ashab-ı Kehf 309 yıl uyuduktan sonra 375 yılında Kral Teodus zamanında uyanır. Yemliha arkadaşlarına yiyecek almak için Afşin’e gittiğinde parayı harcarken yakalanır. Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Kral Teodus, Yemliha’yı dinler ve bu olayın öldükten sonra dirilmeye örnek bir mucize olduğunu anlar. Bunun üzerine Teodus, maiyetinde bulunanlarla birlikte mağaraya gider. Ashab-ı Kehf gençleri Dakyanus’un kendilerine ve halka yaptığı zulmü anlatırlar ve onlar da gözyaşı içinde dinlerler. Teodus, gençleri sarayına davet eder, fakat onlar bu daveti kabul

etmez. Gençler, Teodus'u Allah'a emanet ederek tekrar uyurlar. Bu gelişmeler karşısında aciz kalan Teodus, Ashab-ı Kehf gençleri uyanıp tekrar kaybolduktan sonra ibadet etmeleri için mağaranın önüne 377 yılında İsa Kilisesi'ni yaptırır. Bu kilise Müslümanlar arasında İsa Mescidi olarak bilinmektedir. Mescidin mihrabı kayaya oyularak yapılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca mescidin kıblesi Kudüs'e dönüktür.

Kur'an'ı Kerim'in 118. Suresi olan Kehf suresinin ikinci bölümünde (ayet 9-26), geçmiş dönemlerde putperest bir kavim içinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, bu inançlarını açıkça dile getirip putperestliğe karşı çıkan ve öldürülmekten yahut inançlarını değiştirmeye zorlanacaklarından korkup bir mağaraya sığınan birkaç gençle ilgili Ashab-ı Kehf kıssası yer almaktadır[134].

Müslümanlar burayı aldıkları zaman Ashab-ı Kehf'in önünde İsa Kilisesi harabesi vardır. Bu harabe üzerine Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1215-1233 tarihleri arasında burada bir cami, bir kervansaray ve bir ribattan oluşan muazzam bir külliye inşa ettirir [135]. Bu

---

134 Kehf Suresi. İlyas üzüm. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 25

135 Selçuklu Devleti'nin Maraş Valisi (Emiri) Nusreddin Hasan Bey (1203-1233) tarafından XIII. Yüzyıl başlarında bir ribat ve

tesislerin harap olmaması, görevlilerin iaşesi ve ziyaretçilere yapılan harcamaların karşılanması amacıyla Nusretüddin Hasan Bey Atlas Yazısı (Efsus) adı ile bilinen köy ve ekinliklerin birçoğunu vakfeder[136]. Selçuklulardan sonra bölgede kurulan Dulkadiroğulları, Ashab-ı Kehf vakıflarını yenileyerek tamir ettirdikleri gibi eski tesislere yenilerini ilave ettirirler. Dulkadir beylerinden Süleyman Bey, Ashab-ı Kehf'te bir buka yaptırır. Süleyman Bey'in oğlu Alaüddevle Bey (1480-1515), babasının yıkılmış olan bukası ile birlikte ilave ve değişikliklerle misafirhane olarak kullanılan kervansarayı tamir ettirir ve 1500'de bir medrese yaptırır[137]. Rüstem

---

bir cami yapılmıştır. Emir Nusreddin Hasan Bey'in babası İbrahim Bey ile dedesi Hüsamettin Hasan Beyler de Maraş emirliği görevinde bulunmuştur. Bu bölge II. Kılıç Aslan tarafından onlara yurtluk-ocaklık olarak verilmiştir. Nusreddin Hasan Bey, I. Sultan Keyhüsrev devrinden itibaren Maraş Emiri olarak hizmet etmiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev 1211 yılında ölünce yerine Hasan Bey'in önerisi üzerine büyük oğlu İzzeddin Keykavus geçirilmiştir. Bu husus onun ne kadar itibarlı olduğunu göstermektedir. Nusreddin Hasan Bey 1203'ten1233 tarihine kadar, Maraş Emiri görevinde kaldı. Ancak 1234'te Sultan Alaaddin Keykubad tarafından öldürülür.

136 Yaşar Baş. Afşin'de Eshab-ı Kehf Vakıfları

137 Yinanç makalesinde şunları kaydeder. Medresenin nerede olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber kervansaray'ın medrese olarak kullanılmış olması muhtemeldir

Bey'in kızı Şems Hatun da 1501'de bir mescit yaptırır. Şehsuvar Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi Mescidi Dulkadir Beyliği'nin eseridir ki, Kaba Nayip Mesciti adıyla tanınan bu mescit Kanuni Süleyman devrinde (1531'de) inşa edilir. Bugün orada bu mescit bulunmaktadır. Alaüddevle Bey I. Alaaddin Keykubad'ın vakıflarını bazı ilave ve değişiklikler yaparak devam ettirir. Onun oğlu Şahruh Bey tarafından da Ashab-ı Kehf'e vakıflar tahsis edilir. Osmanlılar tarafından Afşin ve çevresi fetih edildikten sonra XVI. Yüzyıl boyunca buranın üç defa tahriri yapılır. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, Afşin'de bulunan Ashab-ı Kehf zaviyedarlarına (küçük tekke şeyhi) çok önem verdiğinden burada görevli olanların desteklenmesini ister[138].

1890'larda Şerafeddin Mağmumi burayı ziyaret ettiğinde şunları kaydeder[139]. "Bu Kehf'in haylıca vakıf geliri varsa da fakat mütevellileri olan Efsus Beğleri mahalline sarf etmeyip zimmetlerine geçirdiklerini ve bu

---

[138] Yinanç makalesinde, Mevlana'nın hocası Burhaneddin Tirmizi'nin ölümünden sonra evlatlarının zaviyedarlık ve mütevellilik görevleri ile kutsal bir yer olan Eshab-ı-Kehf'e yerleşmiş olmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu kaydeder.

[139] Dr. Şerafeddin Mağmumi. Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. Sh. 213

sebeble sonradan ellerinden alınup Evkaf-ı mazbuta meyanına naklolunduğunu kılavuzumuz söyledi. Ve Tarsus civarındakinin hakiki gar-ı şerif olmadığını da ilave eyledi.”

XX. Yüzyılın başında, “..eshab-ı kehf makamı ittisalinde (bitişiğinde) 100 zira tulunda 12 oda ile 300 hayvanı istiab eder bir han vardır. Ve bu han panayır şeklinde olarak ahz ve ita-i mahalli (yöresel alışveriş yeri) olduğu mervidir.”[140] Cumhuriyet döneminde ise mescit, kervansaray ve ribat restore edilir.

Ashab-ı Kehf’in isimlerini öğrenmek ve yazmakla insanın musibetten kurtulacağına, bunların isimlerinin yazılı olduğu kağıt yanan bir ateşin üzerine konsa ateşin sönebileceğine inanılır. Ayrıca Ashab-ı Kehf’in isimlerinin yazılı olduğu kağıd ağlayan çocukların yanına konsa ağlamayacağı ve hasta ise şifa bulacağı nakledilir. Ashab-ı Kehf’in isimleri yazılı kağıt, doğum yapan kadının üzerine takılsa doğum sancısı çekmeyecek, kolay doğum yapacak ve çocukları sıhhatli olacaktır. Yine bu kağıt uyuyamayan birinin yanına

---

[140] Durmuş Yılmaz. Hicri 1318 (M. 1900) Tarihli Halep Salnamesine Göre Maraş Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik Ve Demografik Yapısı

konsa uyuyacaktır. Kağıt suda eritilerek hastalara suyu içirilse derdinden şifa bulacak, eve konsa evde yangın ve hırsızlık olmayacak, aile fertleri evde huzur ve sıhhat bulacaktır. Kağıt, karada, denizde ve havada giden vasıtaların üzerinde bulundurulsa bu vasıtalar emniyette olacaktır. Ağlayan çocuğun yastığının altına konulsa ağlaması kesilecek, bir kimse Ashab-ı Kehf'in isimleri yazılı kağıdı üzerinde taşısa, o şahıs korkudan emin olacak ve isteğini elde edecektir. Ashab-ı Kehf'in adı karınca duası içinde zikredilmektedir. Karınca duası çok müşterinin gelmesi için dükkanlara ve iş yerlerine asılmaktadır. Nitekim Kayseri Bedesteni'nin güney yan bölümünde açılan kapının üzerinde Ashab-ı Kehf'in isimleri yazılıdır[141]. Ashab-ı Kehf'in uyudukları mağara halk tarafından evlenme, çocuk sahibi olma, bir hastalıktan kurtulma ve bazı dileklerin gerçekleşmesi veya sadece sevap kazanmak amacıyla Ramazan ayında

[141] 1497'de Kayseri Sancak Beyi Mustafa Bin Abdulhay tarafından "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni" ve etrafındaki 38 dükkan, kapalı çarşının ilk yapısı olarak yaptırılarak ticari dokunun oluşumu başlatılmış olur. "Ashab-ı kehf"in ve hattatın isimleri; "Yemliha, Mekşeliha, Mernuş, Debbernuş, Şazenuş, Kafeştatayuş, Kıtmir..." yazılarının yazılı olduğu bu mermer kitabede henüz kazınmamış sadece çizilmiş olduğundan daha sonradan yapılıp buraya konulduğu anlaşılmaktadır. -Fernaz Öncel. Osmanlı Bedestenleri Bağlamında "Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni"-

sıkça ziyaret edilmektedir. Diğer zamanlarda da halk burayı ziyaret ederek Ashab-ı Kehf'e olan saygısını ve sevgisini göstermektedir. Ayrıca, Ashab-ı Kehf'in Türk denizciliğinin manevi koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Gemi şeklinde yazılan Ashab-ı Kehf'in isimleri gemilere asılır ve bu isimlerin gemileri denizde batmaktan kurtaracağına inanılır.

Bugün Afşin'de Ashab-ı Kehf olayı, nesilden nesile anlatılarak canlı bir şekilde muhafaza edilmektedir. Şehirde yaşayan insanlar arasında Ashab-ı Kehf'in isimleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Ashab-ı Kehf kıssasının özünü teşkil eden ve ölümden sonra dirilişin bir misali olan hadise, İslam'ın dışındaki diğer bazı dinlerde ve çeşitli efsanelerde de yer almaktadır[142]. Hindistan'da bir kişinin uzun süre uykuda kalması olayına rastlandığı gibi, Hint kutsal kitaplarından Mahabharata'da yedi kişinin, peşlerinde bir de köpek olduğu halde riyazet için krallığa ve dünyaya yüz çevirdikleri nakledilir. Yahudilik'te ise Talmud'da Honi ha-Me'aggel adlı şahsın yetmiş yıl, Abimelek'in de altmış altı yıl uykudan sonra uyandıkları hikaye edilmektedir. Ashab-ı Kehf ile ilgili kıssa ana hatlarıyla "Efes'in yedi uyurları" adıyla Hıristiyanlık'ta da mevcut

---

[142] Ashâb-ı Kehf. İsmet Ersöz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 3

olup İmparator II. Theodosius'un saltanatının otuz sekizinci yılında Efes şehrine yakın bir mağarada hiç bozulmamış bazı cesetlerin bulunması olayına dayanmaktadır. Ancak Hıristiyanlık'ta yedi uyurlara nisbet edilen başka yerler de vardır. Çin'den İspanya'ya kadar 33 yerde Eshab-ı Kehf 'e atfedilen yer mevcuttur[143].

Anadolu'da, Afşin ve Tarsus'ta Eshab-ı Kehf, Ephesus'ta ise Yedi Uyurlar adıyla anılan ve ziyaret edilen mağaralar vardır[144]. Bunun dışında Eskişehir'in Han ilçesi, Diyarbakır'ın Lice ilçesi ve Sivas'ın Divriği ilçesi de Ashab-ı Kehf'e sahip çıkmaktadır. İspanya, Cezayir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da Eshab-ı Kehf'e ait olduğu ileri sürülen mağaralar vardır. Muhammed Teysir Zabyan (1901-1978), "Ehlül Kehf" adlı kitabında Ashab-ı Kehf'in Ürdün'de Amman yakınlarındaki bir mağarada bulunduğunun burada yapılan kazılarda kesinlik kazandığını ve birçok ilim adamının da aynı kanaatte olduğunu çeşitli belgelerle ispata çalışmaktadır. Ayrıca, Ashab-ı Kehf hacı adaylarının da uzun yıllar boyunca hac

---

143 Refet Yinanç. Eshab-ı Kehf Vakıfları

144 Refiye Şenesen. Pagandan Hıristiyanlık ve Müslümanlığa Bir İnanç Merkezi: Ashab-ı Kehf ve Günümüzde Tarsus Ashab-ı Kehf'te Hıdrellez Şenlikleri

ziyaretleri sırasındaki uğrak yeri olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hac mevsiminde hacı adaylarına "sünnet" olarak önerdiği Ashab-ı Kehf ziyaretleri, Tarsus ve Afşinliler arasında "Ashab-ı Kehf bizim ilçemizde" diye uzun yıllar önce başlayan tartışmalar nedeniyle bir süredir yapılamaz. Ne var ki, 2015'te Afşin'deki Eshab-ı Kehf Külliyesi UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınır.

Ulu Cami, Danişmendlilere mensup Pir Ali'nin oğlu Mehmed tarafından 1571 yılında inşa ettirilir[145]. Vakıf defterlerinde Efsûs Köyü Mescidi diye geçen, Pir Ali ya da Turabollu Camii olarak da bilinen yapı Cumhuriyet döneminden itibaren Ulucami adıyla anılır. Günümüze özgün biçimde sadece minaresi ve avlu kapısı ulaşan ilk yapı 1979'da yıkılmış ve yerine betonarme bir cami inşa edilmiştir. Yapının özgün mimarisi hakkında ancak eski fotoğraflardan bilgi edinilebilmektedir. Doğubatı istikametinde enine gelişen cami eğimli bir alan üzerinde bulunmaktadır. Caminin batısında kalan avluya güney cephesinin batı köşesindeki basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kaba yontu ve kesme taş malzeme ile inşa edilen yapının düz çatı şeklindeki üst örtü sisteminde

---

[145] Afşin Ulucamii. Tuğba Erzincan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

ahşap malzeme kullanılmıştır. Son cemaat yeri arazinin eğimi sebebiyle alışılanın aksine harimin batı yönündedir. Özgün planı tek sahınlı olan son cemaat yeri, caminin XIX. Yüzyılda geçirdiği onarımda genişletilerek mihraba dik üç nefli hale getirilmiştir. Mihrabın batı yönündeki minber ise özenli bir ahşap işçiliğe sahiptir. Caminin güneybatı köşesinde yer alan silindirik formlu, tek şerefeli kesme taş minare muhtemelen yapının geçirdiği onarım sırasında inşa edilmiştir. İnşa kitabesi günümüze ulaşan yapının onarım kitabesi yıkım esnasında kaybolmuştur. Nesih hatlı, dört satırlı mermer inşa kitabesine göre cami, Mayıs 1571 tarihinde inşa ettirilmiştir. Yapının onarım kitabesiyle ilgili olarak kaynaklarda 1718 ve 1831 tarihleri zikredilmektedir. Kayıtlarda camiye ait belli giderlerin Ashab-ı Kehf Vakfı'ndan karşılanması gerektiği yönünde bilgiler vardır. Bugünkü yapı ana hatlarıyla merkezi kubbeli, sekiz destekli harim mekanı, önünde beş gözlü son cemaat yeri ve kuzey köşelerine yerleştirilmiş iki minareden oluşmaktadır.

İlçe merkezinde Atatürk Caddesi üzerinde bulunan ve zamanla türbe haline getirilen **Dedebaba** ziyareti, felçli ve saralı hastaların şifa aradığı yer haline gelmiş durumdadır. Dedebaba türbesine Kahramanmaraş

ve çevre illerin yanı sıra İstanbul, Ankara gibi çeşitli şehirlerden de ziyaretçiler gelmektedir.

Rivayete göre, Muaviye döneminde Anadolu'ya gelen iki kardeşten biri olan dervişlerden Dedebaba **(Develi Baba)** Afşin'de olup diğer kardeşi **Himmet Baba** ise Elbistan'da bulunmaktadır[146]. Develi Baba'nın develeri ile **Eshab-ı Kehf**'e taş çekmiş olduğu anlatılır.

Türbenin kesin tarihi belli olmamakla beraber Selçuklular döneminde yapıldığı ve buraya vakıf arazisi tahsis edildiği belirtilmektedir.

Dede Baba' nın Afşin' e gelişi halk arasında şöyle hikaye edilir[147]. Selçuklular devrinde I. Alaaddin Keykubat zamanında Medine ensarından iki zat Eshabü'l-Kehf'in hizmetinde bulunmak üzere Efsus'a gelir. Hüseyin ve Himmet adlarındaki bu zatlar gönüllü asker olurlar. Bunlardan Hüseyin, deve bölüğünün

---

146 Yaşar Kalafat**.** Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnançları

147 Mehmet Kaya. Elbistan – Afşin İlçelerinin Beraberce İl Olmaları Hakkındaki Öneri İçerikli Rapor El Kitabı. İmaj Yayınevi. Ankara. 2001

komutanlığını üstlenir. Eshabü'l-Kehf’in yapımında develeriyle taş taşır.

Türbesi, daha sonra kurulan Dedebaba Mahallesinde bulunmaktadır.

Halk ensardan olan bu zatın türbesini kutsal saymaktadır. Yaptığı işten dolayı önceleri Deveci Baba denilmiş, daha sonra Devebaba namıyla anılmış, günümüzde ise halk onu Dedebaba ve Devebaba olarak anmaktadır.

Türbenin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber, 1230’da Dulkadiroğullarından Hasan Bey tarafından yaptırılan Esab-ı Kehf Külliyesi'nin gelir kaynakları sayılırken Afşin gelirinin bir kısmının **Dede Abdal** Zaviyesine verilmiş olduğu görülür.

Yavuz Sultan Selim Han Çaldıran seferinden dönerken sefere çağrılmasına rağmen Osmanlı ordusuna katılmayan Dulkadir beyi Alaüddevle üzerine yürüyüp Andırın'ın Akkale mevkiine geldiğinde, kendisini karşılayan eşrafın gençlerini işaret ederek "bunların arasından Mekteb-i Enderun'a talebe alınsın" şeklinde emir verdiği, bu mektebe öğrenci olarak girenlere izne gelişlerinde "enderunlu", buna izafeten yerleşim yerine "Enderun" denildiği, bu kelimelerin daha sonra Andıran ve Andırın şeklinde söylenmeye başladığı nakledilir. Bir başka rivayette, 1895 yılında Zeytunlu Ermenilerin Andırın´ı basmaları sonucu Andırın´a gelen Fırka-i Islahatın karargah kurduğu, bugün Kışla Bahçesi olarak anılan yerin güney batısında bulunan ve halen "Enişdibi "diye adlandırılan yere askerlerin "En derin" dedikleri ve "En derin" kelimesinin söylene söylene zamanla Andırın şekline dönüştüğü nakledilir. Başka bir rivayet de Andırın´ın eski yerleşim yerinin Haçtırın olduğu ve

buradan Andırın´a dönüştüğü şeklindedir. Diğer bir rivayet ise Kayseri´nin Develi ilçesine bağlı Andırın adıyla anılan bir köy aşiretinin buraya gelip yerleştikten sonra, bu adı almış olabileceğidir.

XX. Yüzyılın başında Andırın kazasında bir Hükümet Konağı, iki Karakolhane, 15 Cami-i Şerif, beş Mescid, beş Sıbyan Mektebi, beş Ermeni Kilisesi, bir Protestan Kilisesi, 3800 hane, 30 dükkan, beş çeşme, üç fırın vardır[148].

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile Maraş Halep'ten ayrılır ve ilçe teşkilatı lağvedilerek Andırın Göksun'a bağlı bir nahiye haline getirilir. Andırın Kurtuluş Savaşında Çukurova (Kilikya)'daki savaşın merkezini teşkil eder.

Andırın-Göksün sınırında Fındıklı Kavak denilen mevkide Kızıl Manastır adıyla bilinen bir kilise harabesi, Andırın´ın güneyinde Andırın-Kahramanmaraş-Kadirli kara yolu kavşağında bir gözetleme kulesi, Geben, Keleşli, Karasu ve Merkez Andırın´da kesteller, Beş Bucak´ta Roma Hamamı, Sarımsak Dağı eteklerindeki

---

[148] Durmuş Yılmaz. Hicri 1318 (M. 1900) Tarihli Halep Salnamesine Göre Maraş Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik Ve Demografik Yapısı

Fenk’te kilise kalıntısı vardır. Bunun dışında son zamanlarda yapılan kazı çalışmalarında da yeni tarihi yerler ortaya çıkarılmaktadır.

Alaüddevle Bey’in cesedi savaşın yapıldığı alanda kalmış, dört oğlu ve bir kardeşi ile beraber mezarlığı oraya yapılmıştır[149]. Alaüddevle Bey ve oğullarının başları Kahire mezarlığına defnedilirken, anlatıldığına göre, Alaüddevle Bey’in başsız cesedi Andırın’ın Çuhadarlı köyünün üst taraflarında Gökçebel denilen mevkinin batı yamacındaki küçük bir tepenin eteğinde Kalekısığı denilen yere defnedilmiştir. Mezarın bulunduğu yerdeki köyün halkı 1830’larda Maraş’tan buraya göç etmiştir. Köyün kurucuları ailevi sebeplerden dolayı Maraş’ı terk ederek buraya yerleşen Maraş’ın

[149] “Alauddevle hin-i katlinde 90 yaşında, iri yarı, ak sakallı, al yanak bir adem idi.. Alauddevle’nin başı.. Mısır’a [Kansu Gavri’ye] gönderildiğinden orada ve cesedi Meraş’daki Camii Kebir mezarlığında medfundur.” Arifi Paşa, age.sh 56. Diğer taraftan bir Safevi kaynağında anonim müellif, Alaüddevle Bey’i mahir ve becerikli bir siyasetçi, tedbirli ve akıllı bir devlet adamı, haşmetli bir hükümdar olarak tanımlıyor ve onun “düzenbazlıkta, hîlede ve kurnazlıkta lanete gelmiş İblis’e ders verdiğini” ifade eder. - Namiq Musalı. Anonim Bir Safevî Müellifinin Gözüyle Dulkadir Beyliğinin Son 20 Yıllık Tarihine Bakış-

büyük ailelerinden Çuhadarlardır. Köylüler bu mezarı "**Padişah Mezarı**" olarak adlandırırlar. Üzerinde türbe olmayan ve etrafı kireç ve taşlarla çevrilmiş olan mezarın daha önce yapılmış olduğu, etrafında kullanılan taşlardan anlaşılmaktadır. Çevresinde 30 civarında mezarın olabileceği tahmin edilen bir mezarlık bulunmaktadır. Alaüddevle ve dört oğlunun kendisi ile birlikte başlarının vurulduğu nakledilir. Ayrıca Alaüddevle'nin maiyetinde bulunan adamları da burada yakalanıp öldürülmüş ve muhtemelen buraya defnedilmiş olmalıdır.

İlçenin ismi bölgede yaşayan Oğuzların bir boyuna mensup olan Cerit aşiretinden gelmektedir[150]. Osmanlı kaynaklarında Maraş bölgesinde yaşayan Cerit Türkmenleri Çağlayancerit ve Kuşcu Ceridi diye ikiye ayrılmaktadır. Kuşcu Ceridi Pazarcık taraflarında yaşarken, Çağlayan Cerit Türkmenleri ise şimdiki ilçenin bulunduğu bölgede yaşamaktaydı. Çevrede yaşayan Cerit Türkmenlerinin toplanması ile bu yerleşim birimi kurulur. Günümüzde bölgede Çağlayancerit'ten başka Küçükcerit ve Yumaklıcerit gibi köyler de bulunmaktadır. 1800'lerdeki arşiv kayıtlarına göre burada Kezban Hatun Camii vardır. 1805'te bu camiye imam tayini yapılmıştır. Caminin tarihi daha eski dönemlere gitmekte olup günümüzde halen ayaktadır.

Kezban Hatun Camiinin kıble tarafı yontma taşlarla örülmüş olup dükkanlar da 1950'li yıllarda yapılmıştır[151]. Böylece caminin eskiye dair bir mihrabı ve

---

[150] www.caglayancerit.gov.tr/

[151] Kezban Hatun Camii. http://www.atasali.com/

kantarmaları kalmıştır. Yeni Mihrabı 1970'li yıllarda yapılmış olup eski orjinal mihrap yerinde durmaktadır. Caminin altında dükkanlar bulunmaktadır. Dükkanlar caminin yarısından az bir alan kaplarken dükkanlardan arta kalan kısım kayalıktır. Doğu kısmından düz bir şekilde camiye girilmektedir. Cami kayalar üzerine oturtulmuştur. Camiye kıble tarafından uzun bir merdivenle çıkılmaktadır. Caminin kıblesinde bir pınar vardır. Bu pınarın suyu caminin altındaki kayalıklardan çıkmaktadır. Bu pınar yıllarca Çağlayanceritlinin içme suyu ihtiyacını karşılayan tek kaynaktır. Şebeke suyu yokken ilçenin kadınları ellerinde kovalarla gelir ve bu pınardan su doldururlardı. Çamaşırlarını da çevirme denilen ve herkesin ortak kullandığı bu pınarın suyunun aktığı yerde yıkarlar, hayvanlarını da bu suda sularlardı. Tarla ve bahçelerini de bu su ile sulamışlardır ve hala sulamaktadırlar. Anlatılır ki, bu pınarda geceleri balıklar çıkmaktadır. Kimileri bu balıkları kutsal addetmektedir. Günümüzde pınarın orjinalliği ve doğallığı bozulmuştur. Kezban Hatun denilen kadının kim olduğu ise bilinmemektedir. Kezban Hatun olarak anılan kadının bu camiyi onardığı sanılmaktadır. Daha önce Pınarbaşı Camii olarak anılan camiye bu isim daha çok yakın zamanlarda konmuştur. Halk arasında bir efsane olarak yaşayan bu kadının bu caminin tabanına bir küp altın koyduğu da

anlatılmaktadır. Diğer taraftan, Yakar Ceritoğulları kitabında Kezban Hatun hikayesine geniş yer verir ve caminin onun sayesinde bulunduğu yere yaptırılmış olduğu anlatılır[152].

Çağlayancerit 1986'da köy halindeyken dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından kaza haline getirilmiştir. Türkiye'de kasaba olmadan doğrudan kaza olan nadir yerlerden biridir.

---

[152] Serdar Yakar-Ömer Kaya. Tarihi, kültürel ve Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları. Ukde Yayınları 2003

Karaelbistan mevkii, Elbistan şehrinin tarihte ilk defa kurulduğu yerdir. 1114 yılındaki çok şiddetli depremde bu eski Elbistan yıkılmış ve şehir günümüzde bulunduğu Ceyhan Nehri kaynağına yakın olan bölgeye yeniden kurulmuştur. Karaelbistan ilçe merkezine sadece üç km. uzaklıkta olduğundan dolayı fiilen şehrin bir mahallesi durumunda iken, 2014 itibari ile Elbistan merkez mahallesi olur.

Elbistan Bölgesi, 1085'te, Anadolu Fatihi Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın komutanlarından Emir Buldacı tarafından fethedilir ve hemen sonra Elbistan feodal bir emaret olarak, Anadolu Sultanı Süleyman Şah'a bağlanır[153].

Rivayete göre, Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus Memluklu Sultanına yenilince, bu sefere taraftar olmayan emirlerinden bir kısmını Elbistan'da bir eve kapatarak yaktırır. Ancak daha sonra, bu hareketinden pişman olan Sultan, evin yerinde *Yanık*

---

153 Elbistan. Mehmet Taştemir. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 11

Mescit (mescid-i Suhtegan) adı ile tanınan bir mescid yaptırır[154].

II. İzzeddin Keykavus'u mağlup ederek IV. Kılıçarslan'ı Selçuklu tahtına çıkaran İlhanlı kumandanı Baycu Noyan, II. İzzeddin Keykavus taraftarı olan emirleri cezalandırıp Elbistan'a girer, pek çok kişiyi öldürür, kadın ve çocukları esir alır. 1277 yılına kadar çeşitli valiler tarafından idare edilen Elbistan, XIII-XIV. yüzyıllarda orta büyüklükte meşhur bir şehir olarak tanıtılır. Gerek Ermeniler gerekse Suriye'deki Haçlılara ve diğer unsurlara karşı Anadolu'nun mühim bir müdafaa hattı olması sebebiyle Selçuklular döneminde önemli uç vilayetleri arasında yer alır.

Elbistan, 1338 yılından itibaren yeni kurulan Dulkadıroğlu Beyliği'nin merkezi olur.

Elbistan'a yönelik ilk Osmanlı harekatı 1399 yılında Yıldırım Bayezid tarafından gerçekleştirilir, ancak bölge Osmanlı topraklarına katılmayarak Dulkadıroğlu Nasırüddin Mehmed'e bırakılır. Bundan bir yıl sonra Timur Elbistan ve yöresini tahrip eder. Harap olan Elbistan Nasırüddin Mehmed tarafından imar edilmeye çalışılırsa da az sonra yeni bir tahribata daha

---

[154] İlyas Gökhan. XIII. Yüzyılda Maraş

uğrar. 1435’te Halep Valisi Tanrıbirmiş ordusuyla Elbistan’a yürür ve şehri yağmalar. 1465’te Dulkadırlı Hükümdarı Arslan Bey’in, Mısır Sultanı Hoşkadem’in gönderdiği bir fedai tarafından öldürülmesine sahne olan Elbistan, 1471’de Şehsüvar Bey’in Mısır ordusuna mağlup olmasından sonra da Emir Yeşbeg ve kuvvetleri tarafından yağmalanır. Bu tarihten itibaren bölge Osmanlılar’la Memlükler arasındaki nüfuz mücadelesine sahne olur.

Dulkadıroğlu Alaüddevle’nin beyliğin başına geçmesinden sonra yoğun bir imar ve inşa faaliyetleri gerçekleştirilir. Alaüddevle Bey Elbistan’da iki cami ve bir medrese yaptırarak alim ve şeyhleri himayesi altına alır. O medrese de Maraş'daki medrese gibi Alauddevle Bey vakfiyesinde kendi adı ile kaydedilmemiş, Cenderiye adı ile kaydedilmiştir. Daha sonra tapu tahrir defterlerine Alauddevle Bey Medresesi adı ile kaydedilir[155]. Böylece özellikle 1490-1505 yılları arasında Elbistan’da gözle görülür bir canlanma meydana gelirse de 1505’te Şah İsmail’in saldırıları sonucu tahrip edilmiş, şehir merkezinde bulunan ve Dulkadırlı sarayını oluşturan kale tamamen yıkılmıştır. Bu tahribat şehrin eski önemini

[155] Rahmi Tekin. Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler

kaybetmesiyle sonuçlanır. Dulkadırlıların idare merkezi Maraş'a taşınır. Alaüddevle Bey'in öldürülmesinden sonra yerine geçen Ali Bey, merkezi tekrar Elbistan'a nakledip birtakım imar faaliyetlerinde bulunursa da hakimiyeti kısa sürer. 1521 yılında Ali Bey'in ortadan kaldırılması ve Dulkadıroğlu Beyliği'ne son verilmesiyle Elbistan doğrudan Osmanlı idaresine bağlanır.

Bölgenin Osmanlıların eline geçmesinden sonra, yapılan ilk tahrirleri esnasında, Dulkadir beyleri adına vakıflar kaydedilmiştir. Kasabada XVI. Yüzyılda üç cami, dokuz mescid, iki medrese, on zaviye, bir hamam, yirmi değirmen mevcuttur.

XVII. Yüzyılda Anadolu'da görülen karışıklıklar ve ayaklanmalarda Elbistan bir korunma ve sığınma yeri olur. 1608'de meydana gelen isyanların elebaşısı Kalenderoğlu Mehmed Paşa ile arkadaşları maiyetleriyle beraber Elbistan'da toplanır. Göksün yaylasında Kuyucu Murad Paşa ile yaptıkları şiddetli çarpışmadan Elbistan da etkilenir. Yöre XIX. Yüzyılın ortalarına kadar büyük yolların uzağında olması dolayısıyla asayişsizlik içinde kalır. Bu sebeple sosyal ve ekonomik yönden pek fazla gelişemez. XIX. Yüzyılda ekonomik gücü azalır, hatta XVI. Yüzyıldaki seviyesinin altına iner. Bölgenin tamamına yakın bölümünde Türkmen aşiret ve boylarının

bulunması, bunlar arasında meydana gelen mücadeleler bazı köy ve mezraaların tahribine yol açmıştır. XX. Yüzyılın başlarına kadar değerli alimler yetiştiren Elbistan'da bu sıralarda rüşdiye, ibtidai ve sıbyan mektepleri yanında gayri müslimler için de okullar, ayrıca 13 medrese, bir kütüphane yer almaktadır[156]. Şehirde on bir cami, üç mescid, iki kilise, 335 dükkan, bir hamam, bir bedesten, dokuz fırın ve iki han bulunmakta, boyahane, tabakhane de mevcut olup aba, bez ve kilim dokumacılığı ön plandadır, demircilik de önemli yer tutmaktadır. Yaklaşık 6500 kişilik nüfusun 3000'i gayrımüslimdir.

XIX. Yüzyılın sonlarına doğru yöredeki Ermeni isyanları Elbistan'dan gelen gönüllüler tarafından bastırılır. Milli Mücadele döneminde Maraş'ın kurtarılmasında da Elbistan gönüllülerinin önemli rolleri olur.

Elbistan'da inşa edilen fakat günümüze gelmeyen 29 cami ve mescit, iki medrese, iki buk'a, bir darüşşifa, bir türbe, dört zaviye, bir bedesten, bir hamam, iki çeşme ve bir saray olmak üzere toplam 44 adet mimari eser

---

[156] Vital Cuinet. La Turquie d'Asie. Géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de l'Asie mineure. 1891. Cilt II. Sh. 241-2

bulunmaktadır[157]. Bunlardan Hacı Şaban Mahallesindeki Şeyh Camiinin Abdurrahman Erzincani (v.1432) ismiyle anıldığı ve XV. Yüzyılın başlarında inşa edilmiş olduğu görülür[158]. Kamil El bali El Halebi'nin 'Kitabu Nehrizzeheb fi Tarih-i Haleb'inde Maraş anlatılırken, Afşin ile ilgili bölümde, Şeyh Deyreki makamından ve Abdurrahman Erzincani'nin orada medfun bulunduğundan söz edilir[159].

Ahkam defterlerindeki kayıtlardan Erzincani'nin çocuklarının tasarrufunda bulunan yerler ile ilgili hükümlere rastlanmaktadır[160]. 1849-1862 tarihleri arasını kapsayan arşiv belgelerine göre, Alaüddevle Bey'in yaptırdığı Hatuniye (Alaüddevle–Cenderiye) Medresesi'nin fonksiyonunu kaybettiği, medresenin görevini Cenderiye Zaviyesi'nin yüklendiği ve vakıf gelirlerinin zaviyeye tahsis edildiği anlaşılmaktadır. 1909

---

[157] Mehmet Özkarcı. Elbistan'da Günümüze Gelmeyen Türk Mimarî Eserleri

[158] Abdurrahman Erzincani hk. Evliyalar Şehri Malatya'ya bk. Sh. 105-109

[159] Seyahatname, Şehir Tarihi Ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş. Ukde Yayınları. Hazırlayanlar:Yasar Alparslan. Serdar Yakar. 2009

[160]Yasin Kozak. V ve VI Numaralı Maraş Ahkam Defterlerinde Maraş'a Gönderilen Hükümler. Yüksek Lisans Tezi. KSU. Kahramanmaraş. 2005

tarihli bütçesinden Kızılcaoba Mahallesindeki Sadiye Medresesinin olmayıp, ancak vakıflarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Elbistan Darüşşifası, kaynaklara göre XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiştir. 1940'lı yıllarda harabe halde bulunan yapı, daha sonra tamamen yıkılmıştır. Önceden Kızılcaoba Mahallesi'nde bulunan Candar Gazi Türbesi, Anadolu Selçukluları'nın Elbistan valisi Emir Seyfeddin Ebubekir Candar adına oğlu Bedrettin Kuş tarafından XIII. Yüzyılın sonlarına doğru inşa ettirilmiştir. Harabe halde bulunan yapı daha sonra ortadan kalkmıştır[161].

Elbistan Ulucamii Cami-i Kebir, Alaüddevle Bey Camii adlarıyla da bilinir[162]. Caminin taçkapısı üzerindeki dört satırlık sülüs kitabe 1240 tarihlidir. Burada Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında bölgede imar faaliyetinde bulunan

---

161 Emir Seyfeddin Ebu Bekir Candar III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Elbistan valisiydi. 1277'de Sultan Baybars'ın Selçuklulara yardım için düzenlediği sefere Emir Seyfeddin Ebu Bekir Candar ve oğlu Bedreddin Kuş da katlmıştır. Mezarının günümüzdeki Jandarma Komutanlığı ve Belediye binası arasında kalan yol üzerinde idi. 1929'da yıkılmıştır. -Ahmet Güllü. Selçuklular Döneminde Elbistanı Yöneten Valiler-

162 Ulucami. Ahmet Çakmak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

Emir Mübarizüddin Çavlı’nın ismi geçmektedir[163]. Taçkapının Selçuklu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda ilk yapının bu emir tarafından yaptırıldığı ve kitabenin de bu döneme ait olduğu görüşünün yanı sıra kitabenin Emir Çavlı’nın inşa ettirdiği başka bir camiden buraya getirilmiş olabileceği de ileri sürülmüştür. Caminin günümüzdeki mimarisi Osmanlı üslubunu yansıtmaktadır. İlk yapının Şah İsmail’in 1507’de Elbistan’da gerçekleştirdiği yıkım faaliyeti esnasında tahrip edildiği bilinmektedir. Alaüddevle Bey’den sonra Osmanlıların desteğiyle Dulkadır Beyliği’nin yönetimini ele geçiren Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından (1515-1522) caminin Osmanlı üslubunda yeniden inşa edildiği düşünülmektedir. Bunlardan başka cami Kanuni Sultan

---

[163] Türkiye Selçuklularında kölelikten yetişen emîrlerden biri olan Mübârizeddîn Çavlı; Sultân Gıyâseddîn Keyhüsrev, İzzeddîn Keykâvus, Alaaddin Keykubâd ve Gıyâseddîn Keyhüsrev dönemlerinde önemli üst düzey devlet görevlerinde bulunmuştur. Ermeniler ve Gürcüler üzerine seferlere katılmış, Kahta Kalesi’ni almış, ayrıca Yassıçimen Savaşı’nda (1230) önemli bir rolü olmuştur. Kösedağ mağlubiyetinden (1243) kısa bir süre sonra da öldüğü anlaşılıyor. Mübârizeddîn Çavlı ömrünün büyük bir kısmını devlet hizmetinde geçirmiş, devletin en parlak ve en felaketli dönemlerini yaşamıştır.

Süleyman ve IV. Mehmed zamanında onarım geçirmiştir; 1816'daki onarıma dair kitabe de son cemaat yeri duvarında yer almaktadır. Cami daha sonra birkaç defa tamir edilmiş, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1990'lı yıllarda tekrar onarılmıştır.

Alaüddevle Bozkurt Beyin kabrinin minare yanındaki cami haziresinde olduğu kabul edilir. Osmanlılarla yaptığı savaşı kaybeden Alaüddevle, Kadirli tarafında bulunan Turnadağ'ına çekilir[164]. Osmanlı ordusu Alaüddevle'yi takip ederek Turnadağ eteklerinde savaşa devam eder. Burada yapılan savaşı da kaybeden Alaüddevle öldürülür. Alaüddevle birçok hayır hasenat yapan ve 30'dan fazla cami, medrese, zaviye gibi eserlerin banisi olan bir beydir. Alaüddevle tebaasına adaletli davranması ile de meşhur olmuştur. Onun hazırladığı ceza kanunnamesi Osmanlıların Maraş'ı fethetmesinden sonra da korunup Osmanlı Kanunnamelerine Alaüddevle Kanunnamesi olarak geçmiş ve yeni ilavelerle Dulkadir Eyaleti Kanunnamesine kaynaklık etmiştir[165]. Maraş'ta

---

[164] İlyas Gökhan-E.Kasım Bal. Osmanlı Dönemi Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli Ve Bayezidli İdareciler (1700–1850). Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2013

[165] Alaüddevle Bey Kanunnamesi 58 maddelik olup Dulkadir Beyliğinin bu kanunname ile bir hukuk devleti haline geldiği

Alaüddevle adaleti ve kanunu diye söylenip gelen sözler vardır. Maraşlılar Alaüddevle'yi bir veli insan olarak bilmektedirler. Bundan dolayı Alaüddevle Maraş'ta çok sevilmektedir. Onun başı Kahire'de, vücudu ise Andırın'ın Çuhadarlı köyüne defnedilmesine rağmen halk tarafından çok sevilen bir kişi olduğu için adına Maraş ve Elbistan'da makamlar kurulmuştur.

Elbistan'ın ayakta kalan en eski ve tarihi yapılarından biri olan Çarşı içerisindeki *Çarşı Atik Camii,* Alaüddevle zamanında, XVI. Yüzyılın başlarında yapılır. Cami, kesme taş, kaba taş ve yer yer tuğladan, kist denilen kum kireç karışımıyla dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır.

İbadet mekanı sütunlarla üç sahna ayrılmıştır. Bunlar üst örtü olan tavanı desteklemektedir ve mihrap yuvarlak bir niş şeklinde olup orijinalliğinden uzaklaşmıştır. Üst örtü ahşap kırma çatı ile kapatılmıştır. Camiye bitişik olan minare orijinalliğini korumuştur. Dikdörtgen bir kaide üzerine Türk üçgenlerinin yardımı ile taştan yuvarlak gövdeli ve tek şerefeli gövdeye geçilmektedir. Minarenin şerefesi balkon şeklindedir.

---

söylenir. "..Vilayet-i Zü-kadriyye'ye sabıkan vali ve mukaddema hakim alet-tevali olan ümera-i salife Rahimehum'ullahu Teala bu kanunname-i şerifeyi vaz' edüb.."

Minare ve cami, Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce 1997-2005 yılları arasında yapılan onarımla yenilenmiştir.

Kızılcaoba Camii Ceyhan nehrinin karşı tarafında Şardağı eteklerinde 1800'lü yıllarda yapılmış bir camidir. Küçük bir mescit hüviyetindedir. Klasik Osmanlı mimarisiyle yapılmıştır. Yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Tek kubbeli ve tek minarelidir. 2009 yılında Vakıflar tarafından restore edilmiştir.

Alaüddevle Bey (1480-1515), Elbistan'da din alimi Ümmet Baba adına mescid, medrese ve zaviyeden oluşan bir külliye inşa ettirerek bu yapılara zengin vakıflar yapmıştır[166]. Daha sonra külliyeye XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde Ümmet Baba için türbenin ilave edildiği anlaşılmaktadır. Yapı topluluğundan mescid ve türbe sağlam olup, zaviyenin bazı duvarları günümüze gelmiş, medrese ise tamamen yıkılmıştır. Ümmet Baba Külliyesi, ilçenin Ceyhan Mahallesi'nde evlerin arasında yer alır. Türbe, mescidin güney cephesine bitişik olarak yapılmış olup türbeye mescidin içinden geçilmektedir. Zaviye ise mescidin 60 m. kadar güneydoğu tarafına yerleştirilmiştir. Daha sonra mescid ile zaviye arasına

---

[166] Mehmet Özkarcı. Elbistan Ümmet (Babaiyye-Himmet) Baba Külliyesi

geniş bir cadde açılmıştır. Günümüze gelmeyen medresenin de mescid ve zaviyenin yakınında yer aldığı anlaşılmaktadır. Mescid, zaviye ve medresenin, 1496 yılı civarında Alaüddevle Bey tarafından Ümmet Baba adına yaptırıldığı ve daha sonra 1500 tarihli vakfiyeye kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Medresenin, 1525 yılından önce yıkıldığı anlaşılmaktadır; muhtemelen 1507'de Safevi hükümdarı Şah İsmail'in Elbistan'da yaptığı tahribat sırasında ortadan kalkmış olabilir.

Sekizgen planlı türbenin kubbesi doğrudan duvarlara oturmuştur. Mescit ve türbenin kubbeleri dıştan konik çatılıdır. Kubbesi kümbet şeklindedir. Üst katı ve bu katın bitişiği mescid olarak kullanılmaktadır. Sandukası ahşap olup bitki motifleri ile süslüdür. Türbeyi ziyaret edenler burada hacet namazı kılıp dua ederler[167]. Burada adak adanır, mum yakılır. Türbe ve mescit vakıflar tarafından 2009 yılında restore edilmiştir. Türbe avlusunda restorasyon sırasında bir de sarnıç tespit edilmiştir. Ayrıca avluda 100 yıllık bir çınar ağacı mevcuttur.

---

[167] Yaşar Kalafat**.** Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnançları

Zaviye, külliyenin elemanları olan mescid ve türbenin yaklaşık 60 m. kadar güneydoğu tarafında yer alır. Bugün mahallinde *tekke* olarak bilinen zaviye, bulunduğu sokağa da adını vermiştir. Yapı, Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyeler kapatılıncaya kadar fonksiyonunu sürdürmüş, fakat kapatıldıktan sonra harap olup yıkılmış, zaviyenin taşları sökülerek çevredeki binaların yapımında kullanılmıştır. Bugün zaviyenin kalıntısı evler arasında bulunmakta ve pek dikkat çekmemektedir. Aynı zamanda yapı, Ceyhan Nehri'nin de 20 m. kadar uzağında yer almaktadır.

Himmet Baba ile ilgili yörede anlatılanlara göre, Selçuklular döneminde Elbistan'ın askeri valisi olan Himmet Baba, adaletli yönetiminden ötürü halk tarafından sevilen ve sayılan bir kişidir. Elbistan'a yapılan bir akın sırasında şehri korurken bir kılıç darbesi ile başı kopmuş, ancak Himmet Baba başını eline alarak savaşın sonuna kadar mücadelesini sürdürmüştür. Bunu gören bir kadın, "Şu yiğide bakın", deyince de olduğu yere düşmüş ve bir daha da kalkmamıştır. Bundan sonra halk Himmet Baba'yı düştüğü yere gömmüştür. Daha sonra da burada cami ve türbesi yapılmıştır.

Osmanlı Arşivlerinde Ümmet Baba Zaviyesi ile ilgili olarak 1760 yılına ait bir belgeden "Bektaşi

Tariki'nden Ümmet Baba Zaviyesi Zaviyedarlığı'nın tevcihi"ni, 1769 tarihli bir belgeden "Şeyhülislam Pirizade Osman Efendi'nin derkenarını havi Elbistani Ahmed imzalı Elbistan'da Ümmet Baba Zaviyesi'ne ait arzuhal" ve 1847 tarihli bir belgeden de "Maraş'taki Taş Medrese ile Elbistan'daki Haydariye Zaviyesi ve Ümmet Baba Vakfı'nda görevli olan İshak Halife'nin vefatıyla hisselerinin oğullarına verilmesine dair Şeyhülislam Arif Hikmet'in arzı ile buyruldu"dan haberdar oluruz[168]. 1760 tarihli belgede, zaviyenin Hacı Bektaş-ı Veli tarikatına bağlı olduğu belirtilerek, burada Hacı Bektaş-ı Veli evladından Şeyh el-Hac Feyzullah Efendi'nin post-nişinlik yaptığı kayıtlıdır.

Hacı Mustafa Efendi (1861-1949) Elbistan'da dünyaya gelir. Annesi Reyhanlı aşiretinden Eşe Hanım, babası Cüceağaçoğlu Süleyman Efendidir. Anlatılır ki, annesi kendisine hamileyken, gözü ile görür gibi arkasında olan olayları da görürmüş, doğumdan sonra bu hali kaybolmuş. Mustafa Efendi çok küçük yaşlarda hıfzını tamamlar. Yöre alimlerinden akli ve nakli ilimleri tahsil eder. Seyr-i sülukunu tamamlamak için yörede bir zata intisab ederse de, mürşidinin vefatı üzerine, o sırada Elbistan'da görevlendirilen Kilisli Baytazzade Sermest

168 http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/

Abdullah Efendi'nin halifelerinden Karpuzoğlu Ahmed Efendiye intisab eder. Genç yaşta mürşidi ile birlikte hacca gider.

Vefatında yöre halk şairlerinden Ahmet Çıtak, hakkında şu şiiri yazmıştır.

1949 Eylül'ün onu,
Büründü Kabeden aldığı donu,
Daşoluk böründe perşembe günü,
Meclis-i alaya kondu efendim!.
Şule verir çarkı alem çırası,
Uğradı mateme söndü efendim,
Yürekteki derdin yoktur çaresi,
Hasretin bağrımı deldi efendim!.
Sonu yok bu fani dünyada akıp,
Bunca müridanı ateşe yakıp,
Alem-i İslamı öksüz bırakıp,
Bir kuru toprağa kondu efendim!.

Türbesi Daşoluk bağlarındadır.

Şeyh Ahmet Efendi'nin türbesi ilçenin Kızılcaoba Mahallesindeki stadyumun yukarısındadır[169].

[169] Yaşar Kalafat. Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnançları

Şeyh Ahmet Efendi döneminin Kadiri tarikatı şeyhlerindendir. Türbe 1968 yılında torunları tarafından yapılmıştır. Betonarme kubbeli bir binadır. Burada şeyhin sandukası, kitabe, sandukanın üzerinde Kelime-i Tevhid ve bazı ayetler işlenmiş olan bir örtü vardır. Türbede silsile-i meratip yoluyla intikal eden üzerinde 12 satır halinde ‘La ilahe illallah’ yazılı bir sancak bulunmaktadır. Türbeyi ziyaret edenler namaz kılar, dua ederler. Türbenin etrafının duvarı Kilisli bir müridinin rüya görmesi üzerine yapılmıştır. Rüyasında müride, "beni burada rahatsız ediyorlar", denilmiştir. Aile efradı tarafından bakımı yapılan türbe muhipleri tarafından ziyaret etmektedir.

Mekkeli Efendi 1800’lü yılların başında Medine-i Münevvere’de dünyaya gelir. Akli ve nakli ilimleri Medine’de tamamlar. Gençlik yıllarında Medine’deyken, oraya hacc ziyaretine gelen Seyyid Ahmed Bedevi Hazretlerinin bir halifesine intisab eder. Mürşidinden aldığı bir işaretle Elbistan bölgesine gelip, Cela nahiyesinin (Ekinözü) Kandil mevkiine yerleşir.

Uzun uzlet günlerinden çıktığı bazı zamanlarda, Ekinözü-Elbistan ve Maraş’a dost ziyaretinde bulunur.

Asıl adı Abdurrahman olup Soyadı Kanunu çıkınca Marmara soyadını alır.

Nakledilir ki, bir ara Medine'den kardeşi gelmiş, kendisini tekrar oraya götürmek istemişse de reddetmiş ve "Biz buralarda görevliyiz!..", diye buyurmuştur.

Riyazat ve uzletle geçen 150-160 seneden sonra 1960'da Hakk'ın rahmetine kavuşur. Kabirleri Elbistan'ın Pınarbaşı mezarlığındadır.

Göksun, bir zamanlar devlet ve dini yönetimle ters düşen papaz ve rahiplerin sürgün yeridir. 1908 Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Göksun'da bir Ermeni (Gregoryen) kilisesi ile dört Protestan mektebi bulunmaktadır[170]. Aynı salnamede 2627 Ermeni nüfusun bulunduğu kaydedilmektedir. Ermeniler tehcire tabi tutulmadan önce Göksun'da Yukarı Çarşı ve Tepebaşı mevkilerinde oturmaktadır. Kerpetenli yakınındaki Gavur Mezarlığı da Ermeni Mezarlığıdır.

1908 tarihli salnameye göre, Göksun kazasında bir hükümet konağı, iki karakol, 15 cami, beş sıbyan mektebi, bir Ermeni (Gregoryen) kilisesi, bir Protestan mektebi, dört medrese bulunuyordu. Bunlardan hükümet konağı, bir karakol, üç medrese hariç diğerleri Göksun kasabası ile çevre köylerinde idi. 1902 yılında nahiyede bir rüşdiye mektebi vardı. Bu mektebin muallim-i evvel ve sani kadroları münhal idi. 1904 ve 1905 yıllarında da bu kadrolar boş gözükmektedir.

---

[170] Ahmet Eyicil. I. Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi

1908 yılında Göksun'da ayrıca 3340 hanenin yanında, beş han, 72 dükkan, dokuz değirmen, beş fırın, üç adet fabrika, iki kahvehane, üç ambar, bir debbağhane bulunuyordu. Bunlardan iki kahvehane ve bir fırın Göksun kasabasıyla çevre köylerinde yer alıyordu. 'Cenup'ta Türkmen Oymakları' adlı eserin müellifi Ali Rıza Efendi 1931 yılında ziyaret ettiği Göksun'un 500 evden meydana geldiğini belirtir ve kasaba hakkında şu bilgileri verir. "Kasabanın en önemli binalarının tamamlanmış bir cami ve Kuşoğlu Rüstem Ağa'nın malı olup hükümet tarafından kullanılan evler olduğunu, Fevzi Bey'in evinin de ikinci sınıf büyük binalar arasında sayılabileceğini, kasabanın tamamlanmamış bir oteli, iki kahve, bir aşçı, iki han, 40 dükkan ve yeterli olmayan bir okulunun olduğunu", belirtir.

Dulkadiroğulları Beyliği'ne ait "Şahsuvar Oğlu Ali Bey Zaviyesi"nin, ilçeye 14 km. mesafede bulunan Kanlukavak (Kanlıkavak) köyünde (günümüzde kasaba) olduğu bilinmektedir[171]. Kars-ı Maraş Defteri'ne göre XVI. Yüzyılda Kanlıkavak, Göksun nahiyesine bağlı Kanlıkavak cemaatinin yerleştiği, 129 vergi nüfuslu, 33 haneli, Şeyh Selman Halife dervişlerinin bulunduğu bir köydür. Zaviyenin giderlerini karşılayabilmek için vakfı

---

[171] http://www.goksun.gov.tr/

bulunuyordu. XVII-XVIII. yüzyıl vakıf kayıtlarında Şehsuvar oğlu Ali Bey Zaviyesi ve Mezrası, Dede Garkın Zaviyesi ile birlikte kaydedilmiştir. Günümüzde Kanlıkavak köyünde zaviyeye ilişkin ne bir kalıntı ne de köylülerin bildiği bir bilgiye ulaşılamaz. Sadece zaviyenin yeri tespit edilebilmektedir. Şehsuvar oğlu Ali Bey, zaviyenin idaresinin, Çelebi Halifenin makbul halifesi (vekili) Selman Halife'de olmasını, onun ölümünden sonra da evladının elinde olmasını şart koşmuştur. Selman Halife ve zaviyedeki dervişler gelip gidenlere hizmet etmek ve zaviyenin diğer işlerini yapmak karşılığında avarız-ı divaniye denilen olağanüstü durumlar için tahsil edilen vergiden muaf tutulmuşlardır. 1913 tarihli bir irade ile Alaüddevle Bey'in vakfı olarak gösterilen Kanlıkavak mezrasının aşar geliri olan 735 kuruş 27 para, Maraş'taki camilere tahsis edilmiştir. Aynı kaynağa göre Göksun ise Göksunlu cemaatinin ziraat ettiği 72 vergi nüfuslu bir yerleşim yeridir.

Dede Garkın, 1418 tarihli bir belgede yer alan silsilenamede Vefaiyye'nin Garkıniyye kolunun kurucusu diye gösterilir[172]. Dede Garkın, Anadolu'nun güneydoğusunda büyük bir nüfuz kazanır. Göksun, Hısnımansûr, Malatya ve Mardin'de kendisine nisbet

---

[172] Vefaiyye. Haşim Şahin.TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

edilen zaviyeler mevcuttur. Birkaç yerde ona nisbet edilen kabirler bulunmakla birlikte Mardin-Dedeköy'deki türbenin asıl mezarı olması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı döneminde şeyhin adını taşıyan çok sayıda zaviyenin varlığı, bu zaviyelerin bazılarının XV. Yüzyılda halen faal olması, tarikatın kırsal kesimdeki etkisini göstermektedir. Ayrıca günümüzde Dede Garkın'a bağlı bir Alevi ocağının bulunduğu bilinmektedir. Vefaiyye, Anadolu'da daha ziyade Dede Garkın'ın halifeleri vasıtasıyla yayılmıştır.

Korkmazlı Abdullah Efendi (1865-1957), ilçeye 28 km. mesafede bulunan *Korkmaz* köyünde dünyaya gelir[173]. Aslen Çerkez'dir. Ataları Kafkasya'dan gelip Göksun-Korkmaz'a yerleşmişlerdir. İlk dini bilgileri Korkmaz köyü alimlerinden alır. 13 yaşındayken büyükleri, yakındaki Kamışcık köyüne gelen, Nakşibendi Seyyid Abdullah Hazretlerini ziyarete giderlerken, kendisi de onlara katılır. Adaşı Seyyid Abdullah bunu görür görmez yanına çağırır. Ona zikir telkin eder, unutmasın diye de ayrıca yazdırır. Artık o küçücük çocuk yanına yazdığı zikri her gün hiç aksatmadan yapmaya

---

[173] Yaşar Alparslan-Serdar Yakar**.** Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009

başlar. Kısa bir süre sonra içine düşen ilim aşkını tatmin için Halep'e gider. Medrese tahsilinin yanı sıra, Halep Rüştiyesini de bitirir. Sonra ailesinin ısrarına dayanamayıp, Korkmaz'a döner. Babalarından kalan arazi, küçükbaş ve büyükbaş hayvan varlığı dolayısıyla geçimini variyetinden karşılar. İlmi dolayısıyla köyün imamlığını da yapmaktadır. Bu arada yirmili yaşlara da gelmiş olduğundan, evlenir. Bu evliliğinden bir oğlan, beş kız çocuğu dünyaya gelir.

O sıralarda yörede bir kıtlık olur. Köy, zahire getirmek için kendisinden rica eder. O da yanına 3-5 at alıp Halep'e gider. Orada, deve pazarına gidip hayvanları zahire yüklemiştir ki atları da zahireyi de kaybeder. O sırada mürşidi Seyyid Abdullah, atları ve zahireyi kendisine teslim edip, Maraş yolunu da gösterir.

Daha sonraları, Şah-ı Nakşibend ve Abdulkadir Geylani hazretlerinin ruhaniyetlerinden istifade eder.

Müridlerinden biri, "Rüyada Resulullahı görmek için ne yapayım?", diye sorunca cevaben,

"Adet ve ibadette Resulullahın ne yaptığını öğren, onları nefsine tatbik et, istediğin zaman onu görürsün!" buyurur.

Altmış yaşında geçirdiği rahatsızlıktan sonra gözleri görmez olur. Gönül gözü sayesinde kimseye muhtaç olmadan 30-35 sene daha yaşar.

Soyadı kanunu çıktığı zaman Korkmazlı Abdullah Efendi, “Yazıcı” soyadını almıştır.

1957’de vefat eden Abdullah Efendi çevreden gelen kalabalık bir cemaatle Korkmaz köyü mezarlığına defnedilir.

Nurhak ismi kazanın arkasında bulunan ve eski ismi Nur-ı hak olan dağdan gelmektedir[174]. Denilir ki, bu dağda bulunan bir madenin geceleyin parlamasından dolayı bu ismi almıştır. Kayseri üzerinden Elbistan'a gelen tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Nurhak'tan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Malatya, Hısn-ı Mansur, Samsat, Ayıntap ve Halep taraflarına ticaret yolları geçmekteydi. Nurhak çevresinde Ortaçağ'dan kalma kervancıların kaldığı hanlar bulunmaktadır. Yine bu kervanları korumak için kaleler yapılmıştır.

Tatar deresinden geçen tarihi ipek yolundan buğday postasının işlediği rivayet edilir. Cumhuriyet döneminde, önceleri Elbistan ilçesine bağlı bir köy olan Nurhak, 1971 tarihinde kurulan belediye teşkilatı ile belde statüsünü, 1990'da da ilçe statüsünü kazanır.

Alevi inanca sahip olan Barış beldesine bağlı dört köy ile bu köylere bağlı 16 mezrası vardır. Barış

---

174 "Akdeniz'in Altın Kenti" KAHRAMANMARAŞ. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. 2014

Kasabasında yaşayan aşiret Sinemilli aşiretidir. Burada Hasan Dede türbesi ve cemevi bulunmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin torunlarından olan ve aynı zamanda Hacı Bektaş Dergahı'nda postnişin makamında da bulunmuş olan Kalender Çelebi (1476-1527), ismiyle anılan isyanın sonunda Nurhak'ta Başsaz (Başsan) Yaylasında katledilir[175].

Resmi kaynaklara göre 40.000'in üzerinde Alevi ve Bektaşinin canına mal olacak kıyım, Müftü Hamza'nın 1512 yılında Alevilere karşı hazırladığı fetva ile başlatılır[176]. Bu dönemde, Hacıbektaş'taki Dergahın yeniden açılacağı 1551 yılına kadar kapatıldığını ileri sürenlerin yanı sıra; 1516 yılında ölen Balım Sultan'dan sonra, Dergah'ın başına Kalender Çelebi'nin geçtiğini ileri sürenler de bulunmaktadır. Kalender Çelebi'nin, Balım Sultan'ın kardeşi, oğlu ya da torunu olduğuna

---

175 Denilir ki, Kalender Şah Çelebi İsyanı Anadolu da Alevilik-Bektaşilik üzerine kurulu çıkan son büyük isyandır. Kalender Şah'ın öldürülmesi üzerine Bektaşi tarikatının Anadolu'daki faaliyetlerine son verilmiş ve tarikattaki çok sayıda dedebaba öldürülmüştür. Bu ayaklanmayla birlikte Hacı Bektaş postu 35 yıl postnişinsiz kalmış, 1551 yılında Dedebaba unvanıyla Sersem Ali Dedebaba Hacı Bektaş postuna oturmuştur. Bu tarihten sonra Dedebabalar Hacı Bektaş postunun sahipleri olmuştur.

176 http://www.hacibektas.com/

ilişkin farklı değerlendirmeler olsa da, Bektaşi Dergahı ile bağını kimse reddedemez. 1526 yılındaki Süğlün Koca (Baba Zünnun) ve 1527 yılındaki Zünnunoğlu Halil isyanını, 1527 yılındaki Kalender Çelebi'nin önderlik ettiği "Şah Kalender" isyanı izler. Vergi toplayanların yolsuzluklarından yakınan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın arazi tahririni yenilemesinden zarar görenlerin de katılımı ile isyan kısa sürede Kırşehir, Ankara, Çorum, Amasya, Tokat, Maraş, Sarız ve Elbistan'ı da kapsayan geniş bir alana yayılır. I. Selim zamanında tımarları ellerinden alınan Dulkadiroğlu sipahilerinin de katılımı ile, Kalender Çelebi'nin önderliğindeki isyancılar 30.000 kişiden fazla bir kuvvet haline gelirler. Mohaç seferinden dönen Kanuni, ayaklanmayı bastırması için Sadrazam İbrahim Paşa'yı görevlendirir. İbrahim Paşa'nın, Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa komutasında gönderdiği öncü Osmanlı kuvvetleri, Kalender Çelebi önderliğindeki isyancılar tarafından bozguna uğratılır. Gittikçe büyüyen ve kuvvetlenen isyanın mevcut askeri güçle bastırılmasının zorluğunu gören Sadrazam İbrahim Paşa, Dulkadıroğlu sipahilerine tımarlarının geri verileceğini bildirerek isyancıların bölünmesini sağlar. Kalan kuvvetler arasında da çözülme başlayınca, Maraş'ın Nurhak Dağlarındaki Başsaz yaylasındaki çatışmada, isyancılar yenilgiye uğrar. Ayaklananların başında bulunan Kalender Çelebi ve Kalender Çelebi'yi sonuna

kadar yalnız bırakmayan Dulkadiroğlu beylerinden Veli (Deli) Dündar'ın başları kesilir. Kalender Çelebi'nin mezarı, Hacı Bektaş Veli Dergahı içerisindeki Balım Sultan Türbesi içerisindedir.

“Kalender Abdal’ım koymuşum seri
Şükür kurban kestim gördüm didarı
Erenler serveri gerçekler eri
Sultan Hacı Bektaş Veli’yi gördüm”

Halep tarihi ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı burada küçük bir pazar kurulmaktaydı[177]. Büyük Pazar ise Kayseri'nin doğusunda Pınarbaşı'nın batısında Yabanlu ovasında (Pazarören) kurulurdu. Pazarcık adı ilk defa Memlûk tarihçilerinden (ö. 1441) el-Makrizi'nin Kitabü's-Sülük adlı eserinde geçmektedir. Maraş Sancağı'na ait 1526 ve 1563 tarihli tahrir defterlerinde Pazarcık, köy ve mezraa sayısı bakımından Maraş Kazası'nın büyük nahiyelerinden birisidir[178]. Küredi Kuyusu köyünün yanında bulunan Mihriban Mezraası'nda bir cami bir de zaviye olup, bu mezraanın hububat geliri buralara vakfedilmiştir. Zaviyede şeyhle birlikte 11 nefer bulunmakta, bunlardan birinin müderris, ikisinin muhassıl ve birinin hatib olduğu anlaşılmaktadır. Bugün bu isimde hiçbir yerin olmadığı görülmektedir. Zaviyelerden diğeri Dil Öyük (Dibek Öyük) köyünde bulunan Osman Dede Zaviyesidir. XX. Yüzyılın başında, Merkezi Bagadin (?) namında bir karyedir. Bu karyede

[177] "Akdeniz'in Altın Kenti" KAHRAMANMARAŞ. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. 2014

[178] İbrahim Solak. 16. Yüzyılda Pazarcık (1526-1563)

bir Hükümet Konağı, bir cami-i şerif, bir mekteb, 50 hane, dokuz dükkan, üç kahvehane vardır.

Osmandede köyünün adı XVII. Yüzyılda yaşamış olduğu tahmin edilen Ümman adında ermiş olarak bilinen ve halen türbesi bu köyde bulunan kişiden gelmektedir[179]. Ümman adı günümüze gelene kadar Osman olarak algılanmış ve köyün adı Osmandede şeklinde kalmış bulunmaktadır. Köy halkı Kılıçlı aşiretine mensup Alevi Türkmendir.

Ali Cenani Bey'in notlarından **Osman Dede** hakkında şu satırlar okunmaktadır. "Ailemizi kuran ve bu çevrede büyük ün kazanan **Şeyh Osman Semerkandi**'ye birçok saygın kişiler mürit olmuş, özellikle o zaman Pazarcık'ta göçebe olarak bulunan Türk oymaklarından Elbeyliler ona bağlanarak Pazarcık'ta oturmalarını rica etmiş olduklarından, Alaeddevle'nin de uygun bulmasıyla evini Pazarcık'a götürmüş. Sultan Alaeddevle burada bir tekke yaptırarak kendi vakfı gelirinden bu tekke için gerekli ödemeyi adamıştır. Bu konu Alaeddevle Vakfiyesi'nde açıklanmıştır. Osman Semerkandi Pazarcık'taki tekkesinde bilim ve erdemiyle kamunun sevgisini kazanmıştır. 940'ta (M.1533) ölümüyle yerine oğlu Şeyh Ahmet geçmiştir."

---

[179] www.pazarcik.gov.tr/

Eskiden Dibekhöyük adıyla anıldığı anlaşılan Osmandede köyündeki türbe, bostan evciği büyüklüğünde bir kulübedir. Kapısı sağlam ve kilitli olup anahtarı köy muhtarınca muhafaza edilmektedir. Türbenin içinde yeşil bezlerle örtülü bir sanduka bulunmaktadır. İçinde ve dışında herhangi bir yazı ve kitabe yoktur.

Anlatılır ki, Şeyh Osman-ı Semerkandi, Maraş'ta ölmüş[180]. Hoca, cenazesini yıkarken "ustura yok muydu tutunacak? Çakı yok muydu tırnak kesecek?" diye söylenince Osman-ı Semerkandi teneşirden fırlayıp uçmuş; Pazarcık ovasına düşmüş. Şimdi yattığı Osmandede köyü, Narlı'nın batısında imiş.

Şeyh Osman-ı Semerkandi, çift sürerken oradan geçen zamanın padişahı kendisinden su istemiş. Yakınlarda su yokmuş. Osman Dede, bulundukları yere bir saat uzaklıkta bulunan "Bağlama" çayından uzanıp bir tas su almış, padişaha sunmuş.

---

[180] Abdülkerim Gülhan. Şeyh Ahmed Ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leal

Bir kaç yıl önce Şeyh Osman-ı Semerkandi, bir zatın rüyasına girerek merkadinin tamir ettirilmesini istemiş. Bu iş bir ustaya verilmiş. Usta onarım sırasında terbiye dışı davranışlarda bulunmuş ve yatır ile alay etmeye başlamış. Bu sırada gözü kör olmuş.

Diğer yandan nakledilir ki, Osmandede köyü, adını Kain Osman Dede'den almıştır. Köyün tarihini belirten en önemli belge 29 Rebi-ul-evvel 1330 yılına ait padişah tuğrasını taşıyan bir beraattır.

Bu yıllarda köye, Alaüddevle Bey evkafından, Kain Osman Dede Zaviyesi kurulmuştur. Ölümünden sonra da Osman dedeye ait türbe yaptırılmıştır. Ayrıca Kahramanmaraş müzesinde bu zaviyeye ait birçok eşya bulunmaktadır. Bu belge -yani padişahın beratı- Osmandede Köyü'ndeki türbede bulunmaktadır.

Köyde "lokma" adı verilen farklı bir gelenek vardır. Lokma, halkın adaklarını "Osmandede Zaviyesi"'nde, şimdiki adıyla "Ummandede" adı verilen yerde yerine getirmeleridir. Halk kendi gücüne göre çeşitli adaklar adar. Bu adaklar kurban kesme, tatlı, şeker ve yemek ikramından ibarettir.

Genelde yemekler Ummandede'de yapılır. Senenin bazı günlerinde köy halkı burada toplanır, köyün yaşlıları ve ileri gelenleri aracılığı ile küskünler ve dargınlar barıştırılır. Yemekler yendikten sonra sohbet edilir.

Kurban ve Ramazan Bayramlarında herkes kendi evinde yaptığı yemekleri, Salman Dede'nin evi diye adlandırılan ve tarihi geçmişi olan bu eve getirir. Burada bütün köy halkı toplanır. Önce dargınlar ve küskünler barıştırılır. Dargınlık ve küskünlüğün doğru olmadığı anlatılır. Neşe içerisinde yemekler yenir, köye ait eski hikaye ve olaylar anlatılır.

Şeyh Osman Semerkandi Hazretlerinin soyundan gelen meşhur kişiler arasında Mütercim Asım ile onun altı göbek önceki dedesi Şeyh Ahmed gelmektedir[181].

İlçeye 26 km. mesafede bulunan *Eğlen* köyünde yaşamış olan **Ali Baba**'nın, pekmez tenekesine giren

---

[181] Meşhur sözlükçü ve tarihçi *Mütercim Asım (1775-1819),* Farsça ve Arapça'dan Türkçe'ye çevirdiği iki eserle "Mütercim" unvanını almış, ayrıca vak'anüvis sıfatıyla yazdığı eser ve yaptığı tercümelerle tarih alanında adını duyurmuştur. 17. yüzyılda yaşamış olan *Şeyh Ahmed*, üyeleri hep *Şeyh* veya *Dede* olarak anılan önemli bir aileden gelmektedir ve 1959'larda *Antep*'in *Çarpın* köyünde varlığını sürdüren *Cenanî* ailesinin dedelerindendir.

yılanı hissederek insanları uyarması gibi, normal insanların hissedemediği bazı olayları hissettiğine ve insanların zarar görmesini engellediğine inanılır. Ali Baba 1930'lu yıllarda ölmüş ve Eğlen köyünde bulunan mezarı, ziyaret yeri haline getirilmiştir. Ali Baba Türbesi Ali Gutta adındaki bir zata aittir. Bu zatın sağlığında bölge insanı tarafından iyi bir insan olarak tanındığı, yoksullara, fakirlere yardım ettiği söylenir. Ayrıca Ali Baba'nın insanüstü birtakım mucizelerde bulunduğuna inanılır. Her yıl gerek yurt içinden gerekse yurt dışından türbeye ziyaretçiler gelmektedir. Yıl boyunca adakları olanlar Ali Baba türbesine kurbanlarını keserler. Genelde, 6, 7, ve 8. aylarda yurt dışından gelenlerle de bu ziyaretler şenlik şeklinde geçmektedir. Alevi kültürünün yoğrulduğu yer olarak da Eğlen köyüne gelenler bulunur.

Ali Baba efsanesinin Şevket Bulut'un (1936-1996) Kendirli Baba hikayesinde anlatıldığı ileri sürülür[182]. Batislam, Şevket Bulut'un hikayelerinde veli tipini ele aldığı makalesinde, Yıkık Minare isimli kitabındaki Kendirli Baba hakkında şunları anlatır[183]. "Kendirli Baba'ya bu ismin verilmesinin nedeni,

---

182 Maraşlı bir derviş Ali Kutto (Ali Baba). http://www.ciglikoyu.com/

183 H. Dilek Batislam. Şevket Bulut'un Hikayelerindeki Veli Tipi

omuzunda taşıdığı 8-10 m. uzunluğundaki kendirdir. Bu kendirin iki ucunda boy boy anahtarlar asılıdır. Kendirli Baba her konuşmasında anahtarlardan birini ağzına sokar, kapalı ağzını açtıktan sonra konuşur. Konuşması bitince de aynı anahtarı tekrar ağzına sokarak ağzını kilitler. Bu arada da kendisine laf atan herkese söz yetiştirmeye çalışır… Müftü bir gün dayanamayarak Kendirli Baba'ya, "Neden böyle ediyorsun Kendirli? Neden hep işi böyle deliliğe vuruyorsun? Gerçek kimliğini gizlemesen olmaz mı?, der. Kendirli Baba ise müftüye, "Biz bezirganız efendi. Müşteri nasıl mal isterse onu çıkarmak zorundayız.", cevabını verir. Bu cevaptan çok etkilenen müftü Kendirli Baba'yı evinde misafir etmek ister. Ancak, Kendirli Baba, Biz zenginle düşüp kalkmaktan korkarız. Ola ki zenginin yumuşak döşeği bize gerçek sevgiliyi unutturur..", diyerek müftünün teklifini reddeder. Yıkık Minare'de Kubbeli Mezar isimli hikayeye konu olan Kubbeli Mezar, esasen yıkılıp üzerinden yol geçirilecek olan Kendirli Baba'nın türbesidir[184].

---

[184] İhsan Safi hikayelerindeki Ermeni kahramanları tiplemesi, Alpay Doğan Yıldız ise Alevi karakterlerin tasvirlerindeki yaklaşımlarıyla Şevket Bulut'un kahramanlarını anlatırken onların insani yönlerini ön plana çıkarmış olduklarını not ederler. Daha geniş değerlendirme için bkn.'İhsan Safi. Şevket

Türbede yatan **Çıplak Hemo** adındaki kişi *Bölükçam* köyünün batısında yer alan *Kirni* köyünde yaşamıştır. Bu zatla ilgili halk arasında çeşitli söylentiler vardır. Yaşamında yarı çıplak dolaştığı ve vücuduna mermi işlemediği anlatılır. Geniş halk kitleleri tarafından ziyaret edilen türbesi, Kirni Köyü'ndedir.

Duran Baba isimli bu zat, ilçeye 30 km. mesafede bulunan *İğdeli* Köyü'nde yaşamış olup türbesi de bu köydedir. Zorda kalan insanlara Hızır misali varıp yardımcı olduğuna inanılan Duran Baba'nın, mezarı ziyaret haline getirilmiştir.

Elif Hatun (Ana), ilçeye 35 km. mesafede bulunan *Akdemir* Köyü'nde yaşamıştır[185]. Sağlığında insanların yardımına koşmasıyla tanınmıştır. Bu yüzden yöre halkı, Elif Hatun'nun ermiş olduğuna inanır. Çevresinde Elif Ana olarak anılmıştır. 1991 yılında ölen Elif Ana'nın türbesi de Akdemir Köyü'ndedir. Türbesi özellikle yılın belli zamanlarında ziyaretçi akınına uğramaktadır. Adağı olanlar, kurban kesmek isteyenler

---

Bulut'un Hikayelerinde Ermeniler ve Ermeni Meselesi' ve 'Alpay Doğan Yıldız. Şevket Bulut'un Hikayelerinde Aleviler ve Alevilik Algısı'

185 www.pazarcik.gov.tr/

buraya gelmekte ve adaklarını burada kesmektedirler. Elif Ana için 2015 Mayısında 23. Anma günü tertip edilmiştir

İlçeye 21 km. mesafede bulunan *Tilkiler* köyünde **Haydar Dede** yatırı vardır. Rivayete göre Sunni köyleri tarafından yapılan saldırıdan kaçan 3-4 kişilik bir grup bu yatıra sığınır. Sığındıkları yatırdan binlerce taş üzerlerine yağmıştır. İşin ilginç yanı bu durum, kovalayan sunniler tarafından izlenmiştir.

İlçeye 30 km. mesafede bulunan *Çınarlı* köyünün mezarlık mevkiinde **Mehmet Zülfo** ve **Himmet Baba** (Ermiş) diye bilinen ziyaret yerleri bulunmaktadır. Çevre köylerden buraya ziyarete gelinmektedir. 1986 yılında Himmet Baba Türbesi yeniden inşa edilmiştir. Türbenin bulunduğu yerde eskiden vakıf kurulu olduğu, Himmet Baba'nın da burada yaşadığı söylenir. 1288 tarihli ve bugünkü tapularda, bu bölgenin adı Himmet Baba Mevkii olarak geçmektedir. Rivayete göre, birgün askerler bu bölgeden geçerken Himmet Baba'nın yanına uğrarlar. Himmet Baba kazanlarda pilav ve çorba pişirirken komutan, "Baba askerler aç, yemek ister." der. Himmet Babanın getirmiş olduğu yemeği az bulan komutan, "Bu yemek askerlerime yetmez.", der. Himmet Baba, "Yeter oğlum, yeter!" der. Yemeği dağıtmaya

başlarlar. Ne pilav, ne de çorba biter. Askerler karınlarını doyururlar. Bu olaydan sonra Himmet Baba'nın yaşadığı bu yer, ziyaret yeri olarak bilinmektedir.

Salman-ı Pak Türbesi ilçeye 12 km. mesafede bulunan *Salmanıpak* köyünde bulunmaktadır. Bu zatın peygamberimiz Hz. Muhammed'in berberi olduğu, yani sahabe olduğu, Salmanıpak köyü civarında yapılan bir savaşta şehit olduğu rivayet edilir. Şehit olduğu yere gömülmüş ve burası da ziyaret yeri haline gelmiştir.

Mamo Dede (Seyit Meftuni) Türbesi ilçeye 50 km. mesafede bulunan *Alibeyuşağı* köyündedir. Malatya'nın Arguvan İlçesi'nin Minehöyük köyünden dedeler gelir, halkı aydınlatmak için öğütlerde bulunurlardı. Önceleri Mamo Dede'nin babası ve amcası gelmektedir. Daha sonra ise kendisi gelmeye başlar. Mamo Dede, halk tarafından sevilip sayılmaktadır. Rivayete göre Mamo Dede, çıplak elle ateşin üzerindeki kavurmayı karıştırırdı. Çok güzel saz çalıp, türkü söylerdi. Halk toplantılarında küs olanları barıştırır, mecliste bulunanlara öğütler verirdi. Barışmayanların evine gitmez, yemeklerini yemezdi. 1982 yılının mayıs ayının ilk günlerinde birkaç gün köyde misafir olarak kalır. O günlerde, Mamo Dede'nin dost meclisindeki şu sözleri hala kulaklardadır. "Ben sizleri çok seviyorum. Bu yörede ebedi olarak

kalmak istiyorum. Hatta mezar yerimi belirledim. Beş altı gün sonra size misafir olacağım.” Gerçekten beş gün sonra Adana’dan, uzun bir araba konvoyuyla Mamo Dede’nin cenazesi gelir. Şu andaki türbesine defnedilir. Hatta mezar yerini söylerken köydeki yaşlılar demişler ki, “Sen mezar yerini tespit ediyorsun ama burası sana layık değildir.” Kendisi karşılılık olarak, “Mezarımın üzerinde otlar biter, koyunlar kuzular yayılır, bunlar da kesildikten sonra bir fakirin kursağına düşer.”

Günümüzde, türbe ziyaretine gelen yüzlerce insan kurban keserek, türbenin etrafında yemekler vermektedir. Ayrıca askere, yurtdışına v.s giden insanlar da türbeye dua etmeye gelirler.

İlçenin eski adı İloğlu olup halk ağzında Eloğlu olarak telaffuz edilmekteydi[186]. İloğlu, ilçeyi kuran Tecürlü aşiretinin bir obasının adı olup 1866'da devlet tarafından buraya iskan edilmiştir. 1960'da Maraş Kurtuluş Bayramına katılmak üzere Eloğlu istasyonuna gelen dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in, istasyon tabelasındaki isim dikkatini çeker. Bu ismin Türkoğlu'na çevrilmesini ve buranın da kaza olmasını ister. 20 Nisan 1960'da TBMM'nin aldığı kararla Eloğlu adı Türkoğlu ve nahiye de kaza haline getirilir.

İlçeye 25 km. mesafede bulunan *Yeşilyurt* (Mahallesinde) köyünde Yıldız denilen mevkide **Yıldız Baba** türbesi vardır. Emeviler döneminde İslam ordularının ordu komutanı Ökkeşiye Hazretlerinin şehit düşmesi ile ordu komutanlığını Yıldız Baba alır ve o da bu mevkide şehit düşer. Bilahare dağa türbesi yapılır. Baharda çevre köyler buraya ziyarete gelmektedir.

---

186 "Akdeniz'in Altın Kenti" KAHRAMANMARAŞ. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. 2014

Seyyid Hacı Kureyş evladından Seyyid Hüseyin nam-ı diğer Alevi erenlerinden **Derviş Baba**’nın türbesi ilçeye 15 km. mesafede bulunan *Kumçatı* köyündedir. Seyyid Hüseyin’in Horasan'dan Elbistan'a, oradan Kayseri'nin Sarız ilçesine, daha sonra da Kahramanmaraş'a bağlı Kumçatı köyüne ailesi ile beraber geldiği söylenir. Yine Derviş Baba torunlarının ve köy sakinlerinin anlattığına göre, Derviş Baba soy olarak Alevi Ocakları içerisinde önemli bir yere sahip ve değeri çok büyük olan Kureyşan Ocağı mensuplarından olup Seyyid Hacı Kureyş neslinden ve Ehl-i Beyt sülalesindendir.

Derviş Baba olarak bilinen zatın asıl adının Zeykirzade Hüseyin olduğu, 1860 yılında doğduğu ve 1944 yılında fani alemden baki aleme intikal ettiği bilinmektedir. Derviş Baba’nın Horasan'dan çıkış sebebinin gittiği yerlere Bektaşilik ve Alevilik anlayışını yaymak olduğu, çevresine dini ve ahlaki bilgileri aktaran bir alim olduğu, Kur'an-ı Kerim’i okuyup halka izah ettiği, insanları kötü ahlak ve huydan uzaklaştırdığı, sevgi ve hoşgörüyü temel aldığı ifade edilmektedir.

Yaşadığı dönemde bazı insanların gücünün yetmediği ağırlıkları kaldırdığı, gayba dair haberler verdiği gibi bir takım kerametler gösterdiği ve halkın

sevgisini kazandığı yaşayanlar tarafından anlatılıp dile getirilmektedir. Derviş Baba Türbesi'ne değişik illerden ve özellikle yakın köy ve kasabalardan ziyaretçiler sık sık dua için gelip gitmektedir.

Alpaslan değerlendirmesinde Maraş’taki tekke-medrese farklılaşmasına ışık tutar[187]. “Elbistan Türk-İslam şehri olarak Maraş'tan bir adım ilerdedir. Zira bu bölgede taassub çizgisine ulaşmış bir İslam anlayışı pek o kadar yoktur. O bakımdan sazlı sözlü Türk halk edebiyatı geleneği Maraş'tan daha canlıdır. Pek ölmemiştir. Maraş'ta ise taassup çizgisine ulaşan, aşan İslam anlayışı folklora ve sazlı sözlü Türk halk edebiyatına darbe vurmuştur. Erken dönem gerilemesine, sonra da ölmesine sebep olmuştur.. eski Maraş'ta tarikatlı hoca vardır. Ama azdır. Çoğunluk tarikata karşıdır.. Mutlaka toplumda tarikatlılar vardı. Ama çoğunluk tarikat dışıydı. Tarikatlıdan çok tarikat düşmanı vardı.”

---

[187] Hacı Nuhzâde Ahmed Efendi. Îrâdu'l-Makâle Bıtarîkı'l-Ecvibe ‘Alâ-Mîzânı's-Şerî‘a ve Bürhânü'l-Hakîka. Hazırlayan Ömer Hakan Özalp. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

Elbistan’da Ümmet Baba Tekkesi Maraş’ta ise Şehsuvaroğlu Ali Bey’in inşa ettirdiği Çomak Baba Tekkesi, Osmanlı döneminde Dulkadır Eyaleti’nin önemli Bektaşi dergahları idi. Bektaşilik, Osmanlı döneminde Maraş’ta varlığını devam ettiriyordu. Maraş merkezindeki Bayır Türbe Zaviyesi, Bektaşilere ait bir tasavvufi yapı idi.

Maraş Alevileri genellikle Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde ve köylerinde çoktur. 82 köyü olan Pazarcığın 56 Alevi köyü ve bir tane Alevi kasabası bulunmaktadır. Elbistan'da da 41 Alevi köyü vardır. Yine Kahramanmaraş’ın diğer ilçelerinde birçok Alevi köyleri bulunmaktadır. Kürtçe’nin Kurmanci lehçesini konuşurlar. Yine azınlıkta sayıları 10-15 arası Alevi-Türkmen köyü de vardır. Maraş Alevileri’nde en büyük aşiret aynı zamanda yöredeki dedelerin bağlı bulunduğu Sinemilli Aşireti’dir. Bu aşireti Atmalı, Alhas, Bugan, Kılıçlı, Doğanlı gibi aşiretler takip eder. 1978 Maraş olaylarından sonra Aleviler’in büyük çoğunluğu şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Olaylardan önce %35’e yakın olan Alevi nüfus günümüzde ancak %10'dur.

Geriye kalan Aleviler de genellikle Pazarcık, Narlı, Nurhak, Elbistan ilçelerinde yoğundur.

Maraş Katliamı, 19 Aralık ile 26 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta meydana gelen Kürt-Alevilere yönelik olup yedi gün süren olaylar sırasında 150 Alevi öldürülür. Alevilere ait 200'ün üzerinde ev yakılır. 100'e yakın işyeri tahrip edilir[188]. Yirmi üç yıl süren davalar sonunda 22 kişi idam, yedi kişi müebbet hapis, 321 kişi de 1–24 yıl arasında ceza alır. Katliamda önemli rol oynayan 68 kişiye ise ulaşılamaz. Maraş Katliamı, 12 Eylül Darbesi'ne sebep olan olaylardan biri olarak kabul edilmektedir.

---

188 “Katliamın Kontrgerilla adlı CIA bağlantılı NATO kuruluşu tarafından örgütlendiğini, katliama bir CIA ajanının karıştığını Türkiye'de görev yapan CIA ajanı Paul Henze’e açıklayan Milliyet gazetesinin başyazarı Abdi İpekçi, 1 Şubat 1979’da Mehmet Ali Ağca (ve muhtemelen bir diğer kişi veya kişiler) tarafından öldürüldü.” Ayşe Hür. Henüz ağıtı yakılmamış 1978 Maraş Katliamı

Bayramiyye Maraş'ta yayılan en eski Türk tarikatlarından biri idi[189]. Akşemseddin'in halifelerinden olan Şeyh Hamza-ı Sami, Adana ve Maraş dolaylarında bu tarikatı yaymıştır[190]. Sami'nin bu yörede birçok halifesinin bulunduğuna bakılırsa, Maraş'ta Bayramiye'nin oldukça kalabalık mürit topluluğu vardı.

Maraş'ta daha sonra Bayramiliğin devamı olarak kabul edilen Melamiliğin de etkili olduğunu Evliya Çelebi zikretmektedir. O, Maraş'ta Melami zümresinden Derdmend Baba'nın ünlü olduğunu ve XV. Yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını yazmaktadır.

---

189 Yusuf Küçükdağ. Maraş'ta Dulkadiroğulları Döneminde Tasavvuf, Tekke Ve Zaviyeler

190 Akşemseddin'in halifesinin Şeyh Bedreddin'in oğlu olduğu, Nakşibendi-Bayyrami tarikatına mensup olduğu, Kırıkkale'nin Sulakyurt ilçesinin kurucusu olduğu, buradaki türbesinde medfun bulunduğu kaydedilir.

Kapalıçarşının doğu kısmında, bedesten yakınında bulunan ve Saatçılar Pasajı olarak bilinen çarşının içersinde bir türbe bulunmaktadır[191]. Burası aynı zamanda vaktiyle yıkılmadan önce Maraş Mevlevihanesinin bulunduğu yerdir. Dulkadir Beyliği hükümdarı Alaüddevle’nin 1510 tarihli vakfiyesinde Maraş Bedesteninin yakınlarında Yum Dede Zaviyesini inşa ettirdiği, kapalı çarşının doğu tarafında yer alan ve günümüze gelmeyen Mevlevi Dergahının Alaüddevle Bey vakfı olduğu ve dergahın hizmetlerinin ihyası için vakıflar yapmış olduğu kayıtlarda yer alır.

Yum Dede’nin hayatı hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte Alaüddevle zamanında yaşayan ve yörede saygın bir kişiliğe sahip Mevlevi şeyhi olduğu ileri sürülür. Yum Dede’ye ait olduğu kabul edilen türbe, bugün yıkılmış olan Mevlevi dergahının bünyesinde bulunmaktadır. Yum Baba’ya atfedilen sandukanın baş

[191] Ali Avgın. Yum Dede ve Maraş Mevlevihanesi

şahidesi Mevlevi külahı biçimindedir. Diğer taraftan, Yum Baba'nın XIX. Yüzyılda yaşamış olan Gaffar Baba ile aynı kişi olduğu da kabul edilmektedir.

Gaffar Baba, Maraş'ta şöhret bulmuş mutasavvıf bir şairdir[192]. Buharalı Abdülgafur namında birinin oğlu olan Gaffar Baba, Maraş'ta Alaüddevle evkafında bulunan Çarşı Tekkesi'ni ihya etmiştir. Arapça ve Farsçaya da vakıf olan şairin büyük bir divanı vardır. Gaffar Baba, şiirlerinde Hami mahlasını kullanmıştır. Bazı şiirlerinde Bektaşi neşvesi görülen şairin sonradan Mevlevi tarikatına geçtiği anlaşılmaktadır. Dergahın mesnevihanlığını da yapan şair, 1891'de vefat etmiştir. Bir gazeli şöyledir:

Gam artar dilde cana eylesem seyr-i çemen sensiz
Olur baktıkça giryan dideme her gül diken sensiz
Esir-i dam-ı aşkın olalı ey Yusuf-ı sani
Gülistan-ı cihan oldu bana beytü'l-hazen sensiz

Halep vilayet salnamesinde Maraş kazasında ashab-ı kiramdan önemli makamlar sayılırken Yum Baba'dan da bahsedilmektedir. Maraş Arşiv kayıtlarından 1890'ların başında Mevlevihanenin harap bir vaziyette

---

[192] Lütfi Alıcı. Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri

olduğu anlaşılıyor[193]. 1892 tarihli belgeden Dergahın tamiri ve cüzi durumda bulunan taamiyesi için uygun bir miktar tahsisat talep edilmiş, fakat bu talebin açıktan ve karşılıksız yapılmasının mümkün olmaması sebebiyle yerine getirilemeyeceği görülmüştür. Aynı yıla ve sarkan yıla ait diğer yazışmalardan bu durumun devam ettiği görülmektedir. Harabiyet ve tahsisatın ayrılamayacağı konusu 1895'lerdeki Halep Valiliğine bildirilen yazılarda devam etmektedir. 1900'de artık talebin karşılanmaya başladığını görmekteyiz. "Maraş'da Ala-üd Devle binası olmak üzere mevcut olan Mevlevi Dergah-ı şerifi şevketlu mehabetlu Padişahımız Gazi Sultan (Abdülhamit) Han-ı Sani Efendimiz Hazretlerinin taraf-ı eşraf-ı mülükanelerinden inayet ve ihsan buyurulmuş olan akçe ile müceddeden (Yeniden) tamir olunmuştur."[194] Nihayetinde, Mehmed Selim Efendinin arzuhali karşılık bulur ve Maraş Mevlevihanesi taamiyesine 300 kuruş zam yapılır. Seccadenişin Mehmed Efendinin diğerleriyle birlikte 1905 yılında nişan-ı Osmani ile taltif edildiği görülecektir. İlgi bununla sınırlı kalmaz. Mevlevihane Lihye-i Şerif için Kabe puşidesinden bir kıtasının ihsanı ile de taltif edilir.

---

[193] http://www.devletarsivleri.gov.tr/

[194] Durmuş Yılmaz. Hicri 1318 (M. 1900) Tarihli Halep Salnamesine Göre Maraş Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik Ve Demografik Yapısı

I. Dünya Savaşında Şam cephesine “Mücahidin-i Mevleviyye Alayı kurulduğunda, Şeyh Selim Efendi de 13 dervişi ile katılır[195].

Selim Dede’nin vefatından sonra, Mevlevihaneye Şeyh olarak atanan Hafız Ali Efendi (1877-1967) bu görevi de tekkelerin kapatılış tarihine kadar sürdürecektir[196]. Hafız Ali Efendi Çarşıbaşı Camii imam hatibidir. Ayrıca Maraş Mevlevihanesinde mesnevihan olarak görev almıştır.

Maraş’ın Fransız işgali sırasında, Dergah Fransızlar tarafından 1 Şubat 1920’de çarşı kompleksi ile birlikte yakılır. Daha sonra 1925 yılında ise tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte dergah fonksiyonunu tamamen kaybederek harabe haline gelir.

1937 yılında dergah bakımsız bir durumda iken Vakıflar tarafından şahıslara satılır. Burayı alan şahıslar dergahı yıkarak yerine önce köy garajı yapmışlar, daha sonra 1965’te de dükkanlar inşa ederek pasaj şekline dönüştürmüşlerdir.

---

[195] Sezai Küçük. "Erenler Gönüllüsü" Mücahidîn_i Mevleviyye Alayı

[196] Serdar Yakar. Yokluktaki Ulu Çınar

Selim (Yaman) Efendinin hanımı Ayşe hanımdır[197]. Çamlıbel'in şiiri Han Duvarlarında geçen Şeyhoğlu Satılmış da Selim Efendinin üvey oğludur[198].

Şimdiki Yusuflar Mahallesi'nin Tekke mevkii'nde olduğu rivayet edilen bir mevlevihaneden daha bahsedilmektedir. Tekke mevkii ise, günümüzde Mevlana isimli mahallenin kuzeydoğusundadır. Bu mevlevihanenin yeri ve ismi ise tespit edilememiştir.

---

[197] www.coşkunçokyiğit.com'dan Geleneğin Tadı

[198] Faruk Nafiz Çamlıbel şiirinde Şeyhoğlu'dan şu mısralarla söz eder.

"Gün doğarken bir ölüm rüyasıyla uyandım,
Başucumda gördüğüm şu satırlarla yandım!
"Garibim namıma Kerem diyorlar
Aslı'mı el almış haram diyorlar
Hastayım derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben"
Bir kitabe kokusu duyuluyor yazında,
Korkarım, yaya kaldın bu gurbet çıkmazında.
Ey Maraşlı Şeyhoğlu, evliyalar adağı!
Bahtına lanet olsun aşmadınsa bu dağı!
Az değildir, varmadan senin gibi yurduna,
Post verenler yabanın hayduduna kurduna!..
Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:
"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?"
Gözleri uzun uzun burkuldu kaldı bende,
Dedi:
"Hana sağ indi, ölü çıktı geçende!"

Darendeli Hilmi Efendi Maraş’ta Nakşibendiliğin kurucusu olarak kabul edilir[199]. Hilmi Efendinin icazet verdiği kişiler arasında kardeşinin oğlu Vehbi Efendi vardır. Vehbi Efendi Antepli Mustafa Eralp Efendiye (v. 1971), o da Birecikli Mahmut Konar Efendi’ye (v. 2003) icazet vermiştir. Hilmi Efendinin icazet verdiği kişiler arasında bir de oğlu Mahmut Nedim Efendi vardır. Mahmut Nedim Efendi şer’i ilimlerde yetişmiş, okumuş, okutmuş, çok sayıda alim, fazıl insan yetiştirmiştir. Hilmi Efendi kendisi için "yaşarsa yerimi tutar" der. Nedim Efendi oğlu Abdullah Efendi'nin de hocası olur. Zamanla Abdullah Efendi Hoca Efendinin yerini doldurur. Ne var ki, Nedim Efendi babası Hilmi Efendi'den iki yıl sonra vefat eder. Hilmi Efendinin en cerbezeli müridi ise Abid Efendidir. Abid Efendi de Ahmet Tevfik Paksu Efendiye icazet verir. Hilmi Efendinin diğer müridi Duruş Efendidir. Darendeli Hilmi Efendi'nin icazet verdiği

[199] Hacı Muhammed Hilmi Darendevi. Tasavvuf Risalesi. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2013

insanlardan biri Berberzade Mehmet Nefi Efendi, biri Mustafa Kırmacı Hocaefendi, bir diğeri de Çuhadarzade İlyas Efendidir.

Emin Özdemir, Menzil Dergahı'nda tanıştığı ‘sofiler’i çevresine toplayıp, Kahramanmaraş'ın Göksun İlçesi Ellekler Mezrası'nda kendi dergahını kurmaya karar verir[200]. Aslında Özdemir’in, Menzil Dergahı'nda ayrılık yaratmaya çalıştığı için kovulmuş olduğu anlatılır.

Tufancı olmak için menzil kültürünü almış olmak, bekar ise diğer örgüt üyeleri ile aynı evde kalmak şartı aranır. Evli üyeler ise ya eşlerini de örgüte üye yapmak ya da boşanmak zorundadır. Hiçbir maddi varlık edinmemek de kesin bir kuraldır. Çocuklarını da okula göndermeyen örgüt üyeleri, namaz kılmaz, oruç tutmaz. Bekarların evlenmesine izin verilmez, anne baba ve kardeşleri ile ilişkilerini keserler. Kahramanmaraş'ta toplanarak "Tufan"ı bekledikleri söylenen tarikat üyelerinin kentte, gündelik işlerde çalıştıkları, kazanılan paranın tarikatın mali işler sorumlusunda toplandığı anlatılır.

[200] www.milliyet.com.tr/

Hizbullah'a yönelik operasyonlar sırasında altı yıl önce Kahramanmaraş'ta ortaya çıkarılan Tufancılar tarikatının şeyhi olarak bilinen ve 18 müridiyle birlikte Malatya Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanıp bir süre cezaevinde yatan 51 yaşındaki Emin Özdemir ve aynı yaştaki müridi Bayram Yetim, 2006 Aralığında tarikat merkezi olan evde 18 saat arayla intihar eder.

Yer Ve İsim İndeksi

A

B

Ç

M

N

O

Ö

S

Ş

T

Ü

V

Y

Z

Kaynakça

Kitaplar

1. Stanley Elphinstone Kerr. The Lions of Marash: Personal Experiences with American Near East Relief , 1919-1922. Suny Press, 1973
2. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar**.** Maraş Meşhurları, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş, 2009
3. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011
4. Kahramanmaraş Evliyaları. M. Tahir Gören. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2010
5. Kemalettin Koç. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi. Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2010
6. Hacı Muhammed Hilmi Darendevi. Tasavvuf Risalesi. Ukde Kitaplığı. Ankara. 2013
7. Durma Abdulhalim. Evliyalar Şehri Amasya
8. Durma Abdulhalim. Evliyalar Şehri Afyonkarahisar
9. Durma Abdulhalim. Evliyalar Şehri Kastamonu

10. Vital Cuinet. La Turquie d'Asie. Géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de l'Asie mineure. 1891. Cilt II
11. Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt. 1935. İstanbul. Devlet Matbaası
12. İlyas Gökhan-E.Kasım Bal. Osmanlı Dönemi Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli Ve Bayezidli İdareciler (1700–1850). Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2013
13. Mehmet Kaya. Elbistan–Afşin İlçelerinin Beraberce İl Olmaları Hakkındaki Öneri İçerikli Rapor El Kitabı. İmaj Yayınevi. Ankara. 2001
14. Arifi Paşa. Maraş ve Elbistan'da Zulkadr (Dulkadır) Oğulları Hükumeti. Hazırlayan. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011
15. Nejla Günay. XX. Yüzyılda Maraş (Ermeniler, Türkler, Müslümanlar) Makaleler. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2012
16. Verjine Svazlian. Ermeni Soykırımı. Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları. Erivan, EC UBA "Gitutyun" Basımevi, 2000
17. "Akdeniz'in Altın Kenti" Kahramanmaraş. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. 2014
18. Hacı Nuhzade Ahmed Efendi. İradu'l-Makale Bıtarikı'l-Ecvibe 'Ala-Mizanı's-Şeri'a ve Bürhanü'l-Hakika. Hazırlayan Ömer Hakan Özalp. Ukde Kitaplığı. Kahramanmaraş. 2011

19. Serdar Yakar-Ömer Kaya. Tarihi, kültürel ve Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları. Ukde Yayınları 2003
20. Mine Kılıç. Kahramanmaraş Merkez Ağzı. Ukde Yayınları. 2008
21. Uluslar Arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu. Cilt I-II. 29 Nisan-1 Mayıs 2011. Kahramanmaraş Belediyesi. Haziran. 2012
22. İlyas Gökhan. Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi. Ukde Yayınları. Kahramanmaraş. 2011.
23. Dr. Şerafeddin Mağmumi. Bir Osmanlı Doktorunun Anıları. Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. Büke Yayınevi
24. Seyahatname, Şehir Tarihi Ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş. Ukde Yayınları. Hazırlayanlar:Yasar Alparslan. Serdar Yakar. 2009

Tezler

1. Miyase Aydın. Galip Hasan Kuşçuoğlu'nun Hayatı Ve Tasavvufi Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni. Ankara. 2011
2. Ali Karahan. 1909 Maraş Olayları. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya 2008
3. XVI. Asırda Maraş. Doktora Tezi. Selçuk Üni., İbrahim Solak. Konya 2002

4. Nermin Zahide Aydın. Maraş'ta Gayrımüslimler ve Kurumları. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. KSU. Kahramanmaraş. 2007
5. Hatice Başkan. Türk Basınının Fransız İşgali Altındaki Maraş'ı İşlemesi (15 Eylül 1919-11 Şubat 1920). Yüksek Lisans Tezi. KSU. Kahramanmaraş. 2006
6. Yasin Kozak. V ve VI Numaralı Maraş Ahkam Defterlerinde Maraş'a Gönderilen Hükümler. Yüksek Lisans Tezi. KSU. Kahramanmaraş. 2005
7. Erol Usta. Ali Sezai Kurtaran'ın Hayatı ve Fikirleri. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üni. Bursa. 2012

<u>Makaleler</u>

1. Serdar Yakar. Yokluktaki Ulu Çınar
2. Mehmet Özkarcı. Kahramanmaraş Şems Hatun (Hatuniye) Külliyesi
3. Mehmet Özkarcı. Elbistan'da Günümüze Gelmeyen Türk Mimari Eserleri
4. Yaşar Kalafat**.** Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnançları
5. Lütfi Alıcı. Tezkirelere Göre Kahraman Maraşlı Divan Şairleri
6. Serdar Yakar. Tarihe Kayıt Düşen Hikayeci: Şevket Bulut
7. Ahmet Yaşar Başer. Yedi Güzel Adam Neden Bir Çirkin Adamla Başlatıldı?

8. Yaşar Baş. Maraş Çevresinde Dulkadirli Ve Osmanlı Vakıfları
9. Yaşar Baş. Afşin'de Eshab-ı Kehf Vakıfları
10. Ali İlbey. Maraş'ta Şapka Hadisesi Ve Halk Fırkası Reisi Ziya Bey
11. Ayşe Altunköprü. Anadolu'nun unutulan mazlumları
12. Yaşar Akbıyık. Milli Mücadele Sırasında Maraş'a Yapılan Yardımlar
13. Yaşar Akbıyık. Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk'ün Rolü
14. Nejla Günay. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişmeleri Ve Bu Değişmede Ermeni-Fransız Rolü
15. Nejla Günay Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu'nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri
16. Nejla Günay. Cumhuriyet Öncesinde Maraş Sancağında Yabancı Okullar
17. Mehmet Yetişgin. Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları, 1920-1922
18. Mehmet Yetişgin. Maraş'ta Ermeni Nüfusu: Osmanlı Son Dönemi, Mütareke ve Milli Mücadele Yılları
19. Recep Çelik. Maraş Milli Mücadelesinde Din Adamları
20. İbrahim Solak. Dulkadirli Eyaleti'nde Gayrimüslimler
21. İbrahim Solak. 16. Yüzyılda Pazarcık (1526-1563)
22. İbrahim Solak. 916 H./1510 M. Tarihli Alaüddevle Bey Vakfiyesi

23. İbrahim Solak. XVI. Yüzyılda Maraş Kazası Vakıfları
24. İlyas Gökhan. Memluklar Döneminde Maraş
25. İlyas Gökhan. XIII. Yüzyılda Maraş
26. Abdülkerim Gülhan. Şeyh Ahmed Ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leal
27. Ahmet Eyicil. I. Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi
28. Ahmet Eyicil. Afşin Ashab-ı Kehf
29. Ahmet Eycil. Maraş Mücadelesinde Atatürk
30. Ahmet Eyicil. 1895 Maraş ve Zeytun İsyanı
31. Talip Mert. Maraşlı Kısakürek-Zade Mehmed Hilmi Efendi
32. Refiye Şenesen. Pagandan Hıristiyanlık ve Müslümanlığa Bir İnanç Merkezi: Ashab-ı Kehf ve Günümüzde Tarsus Ashab-ı Kehf'te Hıdrellez Şenlikleri
33. Mustafa Köş. 1540 Yılı Kanuni Döneminde Yarpuz-Efsusta (Afşin) Yerleşme ve Nüfus
34. Ayşe Hür. Henüz ağıtı yakılmamış 1978 Maraş Katliamı
35. Refet Yinanç. Eshab-ı Kehf Vakıfları
36. Rahmi Tekin. Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler
37. Durmuş Yılmaz. Hicri 1318 (M. 1900) Tarihli Halep Salnamesine Göre Maraş Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik Ve Demografik Yapısı
38. H. Dilek Batislam. Şevket Bulut'un Hikayelerindeki Veli Tipi

39. İhsan Safi. Şevket Bulut'un Hikayelerinde Ermeniler ve Ermeni Meselesi
40. Alpay Doğan Yıldız. Şevket Bulut'un Hikayelerinde Aleviler ve Alevilik Algısı
41. Adnan Gürbüz. 16-17. Yüzyıllarda Maraş Şehrinde Sosyal Ve Ekonomik Hayat
42. Namiq Musalı. Hacı Zeynel Abidin Şirvani Seyahatnamelerine Göre İki Yüz Yıl Öncesinde Maraş Ve Çevresi
43. Namiq Musalı. Anonim Bir Safevi Müellifinin Gözüyle Dulkadir Beyliğinin Son 20 Yıllık Tarihine Bakış
44. Nazif Öztürk. Bayazıtoğulları Vakıfları
45. Ahmet Güllü. Selçuklular Döneminde Elbistanı Yöneten Valiler
46. Mehmet Özkarcı. Elbistan Ümmet (Babaiyye-Himmet) Baba Külliyesi
47. Mehmet Özkarcı. Dulkadir Beyliği Mimarisine Bakış
48. Yusuf Küçükdağ. Maraş'ta Dulkadiroğulları Döneminde Tasavvuf, Tekke Ve Zaviyeler
49. Ahmet Hamdi Tanpınar. Maraşlıların Bayramı

<u>Ansiklopedi</u>

1. Ahmet Vefa Çobanoğlu. Maraş Ulucamii. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
2. Hamza Gündoğdu. Kahramanmaraş-Mimari. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24
3. Mustafa S. Kaçalin. Mütercim Asım Efendi. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 32

4. Elbistan. Mehmet Taştemir. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 11
5. Ulucami. Ahmet Çakmak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
6. Afşin Ulucamii. Tuğba Erzincan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
7. Çomak Dede. Evliyalar Ansiklopedisi
8. Darendeli Muhammed Hilmi Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
9. Derdimend Dede. Evliyalar Ansiklopedisi
10. Kanadıkırıkzade Ali Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
11. Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
12. Ashab-ı Kehf. İsmet Ersöz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 3
13. Kehf Suresi. İlyas üzüm. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 25
14. Vefaiyye. Haşim Şahin.TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

WEB

1. http://kmarasmuftulugu.gov.tr/
2. www.pazarcik.gov.tr/
3. www.afsin.gov.tr/
4. http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/
5. http://www.goksun.gov.tr/
6. http://www.goksun.bel.tr/

7. http://www.ciglikoyu.com/
8. http://www.atasali.com/
9. www.caglayancerit.gov.tr/
10. http://www.hacibektas.com/